

การบริหารปัจจัย : กรณีศึกษาพระทัฬหะมัลลบุตรเถระ
THE ADMINISTRATION OF THE REQUISITES : A CASE STUDY
OF PHRA DABBAMALLAPUTTA THERA'S REQUISITES

พระสามารถ กนฺตวีโร (พานทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การบริหารปัจจัย : กรณีศึกษาพระทัฬหฬมัลลบุตรเถระ

พระสามารถ กนุตวิโร (พานทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ADMINISTRATION OF THE REQUISITES : A CASE STUDY
OF PHRA DABBAMALLAPUTTA THERA'S REQUISITES**

PHRA SAMAS KANTAVEERO (PANTHONG)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การบริหารปัจจัย : กรณีศึกษาพระทัฬหฬลลบุตรเถระ
ผู้วิจัย : พระสฬมมรณ กนควีโร (พานทอง)
ปริญญญา : พุทธศาสตรมหาบัณคิต (พระพุทศาสตรา)

คณะกรรมการคควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมบูรณ วุฑฒิกโร ป.ร. ๗, ศศ.ม.
: อารจรยรั้งยี สุนค้ ป.ร. ๕, พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา : ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

บทค้คย่อ

การศีกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารปัจจัย : กรณีศีกษาพระทัฬหฬลลบุตรเถระ” ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์เอาไว้ ๓ ประการ ค้คือ (๑) เพื่อศีกษาวิเคราะห์การบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทศกาล (๒) เพื่อศีกษาวิเคราะห์การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลลบุตรเถระ และ (๓) เพื่อการประกยค้ใช้การบริหารปัจจัยที่พึงประสงค์ในคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

การบริหารปัจจัยของคณะสมัยพุทศกาล จากการศีกษาพบว่า รูปแบบการบริหารปัจจัยเป็นสิ่งสำคัญแห่งการดำรงชีวิตร่วมกันของสังคฆสงฆ์ โดยมีความจำเป็นที่จะต้องบริหารปัจจัยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม (ยุดิธรรม) และ ให้เกิดประกยค้สูงสุดแห่งการเดินเนินชีวิตในสังคฆสงฆ์ และเพื่อให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตเท่าที่จำเป็น ซึ่งการบริหารจัดการในคณะสงฆ์สมัยพุทศกาลมีการประกยค้เปลี่ยนแปลงไปโดยลำดับ ก็เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และการขยายตัวขององค้กรคณะสงฆ์ โดยในช่วงต้นพุทศกาล การปกครองจะรวมศูนย์อยู่ที่พระพุทศองค์ ไม่ว่าจะเป็อำนาจในการให้อุปสมบท การปกครองดูแล และการอบรมสั่งสอน ต่อมาหลังจากมีการส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทศศาสนายังที่ต่างๆ เป็เหตุให้ผู้อต้องการเข้ามาบวชในพระพุทศศาสนามากยิ่งขึ้น พระพุทศองค์จึงได้เริ่มกระจายอำนาจในการปกครอง โดยเริ่มจากการให้พระสาวกผูเป็พระอรหันค้ แต่ละรูปมีอำนาจในการให้อุปสมบท และให้การศีกษาอบรมพระภิกษุใหม่ ผูเป็ลิตธิวิหาริกของตนต่อมาเมื่อคณะสงฆ์มีการอยู่ร่วมกันเป็ชุมชนโดยมีอารามหรือวัดเป็ศูนย์กลาง

เช่นวัดเวฬุวัน วัดเชตวัน วัดนิโครธาราม เป็นต้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับรูปแบบการบริหารให้เหมาะสมสอดคล้องกับรูปแบบของชุมชน ดังนั้นพระพุทธองค์จึงมอบอำนาจการบริหารให้แก่คณะสงฆ์โดยส่วนรวม หมายถึงการให้สงฆ์ หรือหมู่คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง การตัดสินใจขาดปัญหาต่างๆ ซึ่งผลของการกระจายอำนาจครั้งนี้ทำให้เกิดรูปแบบการบริหารปัจจัย ที่อาศัยมติหรือความเห็นชอบของหมู่คณะที่เรียกว่า “สังฆกรรม” เช่นการให้อุปสมบท การให้ฝากฐินและการมอบหมายแต่งตั้งให้พระรูปใดรูปหนึ่งมีหน้าที่ผัดขอบในเรื่องต่างๆ

การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร จากการศึกษาพบว่า เป็นหลักการบริหารปัจจัยที่เน้นหลักออคติ ๔ อย่าง กล่าวคือไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว ส่วนวิธีการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร กรณีการจัดแจกภัตตาหารให้พระภิกษุสงฆ์ไปฉันในที่ผู้มีนินมิต์ โดยยึดหลักแห่งความเสมอภาค และตามอาวุโสหมายถึงผู้ที่ประกอบด้วยคุณวุฒิวิญญูที่บวชมาก่อน และก็ยังจัดตามความคุ้นเคยกับเจ้าภาพเพื่อความต้องการของเจ้าภาพ ท่านมีวิสัยทัศน์ในการวิเคราะห์คน เช่นการจัดให้ผู้มีอหยาศัยคล้ายๆ กัน ให้รวมเป็นกลุ่มเป็นพวกอยู่ในที่แห่งเดียวกันเพื่อจะได้ทำกิจร่วมกัน ไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน และยังจัดตามความประสงค์ของผู้ที่ต้องการจะพัก เป็นต้น

การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กรคณะสงฆ์ไทยสมัยปัจจุบันที่น่าจะพึงประสงค์ดังนี้ คือโดยเหตุที่คณะสงฆ์ไทยปัจจุบันมีปัญหาเรื่องการรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลาง ซึ่งทำให้ขาดความคล่องตัวในการบริหารงานในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการแจกภัต (อาหาร) และด้านเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) ดังนั้นหลักการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร สามารถนำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ โดยการบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์จะต้องเน้นการให้ความยุติธรรมในทุกๆ เรื่อง กล่าวคือการปฏิบัติหน้าที่โดยความเสมอภาค ไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว

เมื่อกล่าวโดยสรุป หลักการนี้ได้ชื่อว่าเป็นพื้นฐานแห่งการอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันเมื่อไม่มีความลำเอียงแล้วก็ย่อมเป็นที่รักของผู้ที่อยู่ร่วมในองค์กรเดียวกัน ซึ่งเป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันอันเป็นการสงเคราะห์กันด้วยน้ำใจอันดี

Thesis Title : The Administration of the Requisites : A Case Study of Phra Dabbamallaputta Thera's Requisites

Researcher : Phra Samas Kantaveero (Panthong)

Degree : Master of Arts (Buddhist studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Somboon Vutthigaro Pali VII, B.A., M.A.
 : Mr. Rungsi Suthon Pali IX, M.A.

Date of Graduation : 4 February, 2008.

ABSTRACT

This thesis is to study the Buddhist monk's administration of requisites. The aim of the study set up by the researches is of 3 kinds, namely :- To study the Buddhist monks' administration of the requisites in the Buddha's time, to analytically study Phra Dubbamallaputta Thera's administration of the requisites and to apply the satisfactory administration of the requisites to the present Sangha Order.

From the study, it is found that the Sangha's Administration of the requisites emphasized the model of the administration of requisite as the important matter of the Sangha Order 's living together. Thus, it is necessary to administrate the requisites in the just way and in a way to cause the highest benefit to arise in maintaining the lives in the Sangha Order in the Buddha's time. There might be some changes in order to be in compliance with the state of problems and the enlargement of the Sangha Order. That is to say, in the Buddha's early period of time, the administration would be centred at the Buddha, no matter whether it was the power in giving ordination to a person, the power to administer and the power to teaching and training the people.

Later on, there was the process of sending the disciples to spread Buddhism to various places which caused more people to come to be ordained in Buddhism. Thus, the Buddha started spreading out the authority in administration. This started from allowing each of the disciples of being an Arahantas to be possessed of the authority in giving the ordination and teaching the newly ordained monks who were his pupils. At later time, when the Sangha Order lived together as a community with the temples as the centres such as Veluvanārāma Jetavanārāna. Nigrodhārāma etc., it was necessary to adjust the model of the administration to be proper and be in compliance with the models of the communities. Therefore, the Buddha assigned

the authority of administration to the Sangha Order in general. This means to allow the monks or the Sangha Order to be of supreme authority in administration and the decision about all the problems. This way caused to arise the model of administration of the requisites under the resolution of the group called “Sanghakamma”, being the giving of ordination to the lay men, the offering of the Kathana Cloth and the appointing of a monk to be responsible for different matters.

From the study, it is found that Phra Dabbamallaputta Thera’s administration of the requisites emphasized the 4 principles of prejudice, namely :- the prejudice caused by love or desire, the prejudice caused by hatred or enmity, the prejudice caused by delusion or stupidity and the prejudice caused by fear. Regarding Phra Dabbamallaputta’s administration of requisites, it is found that he order the monks to go for alms as invited by the lay people with equal principle and according to the monks’ Buddhist Lents. He also invited the monks whom the lay people required. He had the vision in analyzing the people of the similar disposition to be in the same group in order to work together without any contradiction.

Phra Dabbamallaputta’s administration the requisites can be applied to the present Sangha Order to be satisfied with . As a matter of fact, the present Thai Sangha Order is faced with the problem of uniting the authority of administration to the general authority of administration which causes the lack of easiness in handling the activities of different kinds to arise whether it is the way offering the alms and residence. So, Phra Dabbamallaputta’s principles of administration can be applied to the said problems. This means that the Sangha’s administration of requisites must emphasize the justice to be given in every matter. This means that the duty must be carried out regularly without the prejudice caused by the desire, the prejudice caused by hatred, the prejudice caused by delusion or stupidity and the prejudice caused by fear.

In conclusion, this said this principle is regarded as the foundation of living together in the same society without prejudice and full of united love in one and the same organization. It is really the way of the perfect trust having something to response to one’s and another’s trust.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อม แด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงเปี่ยมไปด้วยเมตตาคุณ มหากรุณาธิคุณและบริสุทธิคุณแก่สัตว์ทั้งหลาย วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาจากท่านทั้งหลาย จึงขอกล่าวรายชื่อไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระมหาสมบุญ ภูษิตกโร ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ประสิทธิ์ประสาทองค์ความรู้ให้การช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์รังษิ สุทนต์ ที่ได้ถวายข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำอย่างดี ถึงแม้ว่าท่านไม่มีโอกาสเห็นผู้วิจัยทำงานนี้ได้สำเร็จและต้องเสียชีวิตก่อน ขอให้ท่านไปสู่สุคติภพ

กราบขอบพระคุณ พระพิพิธกิจจาภิวัฒน์ (ประยงค์ วรรณประดิษฐ์) เจ้าอาวาสวัดท่าสะอ้าน เจ้าคณะอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ให้ความเมตตาทุนการศึกษาตลอดจนจบปริญญาโท พระใบฎีกาสาธิต อิสฺสรปญฺโญ (พีกฎ) เจ้าอาวาสวัดไทร เจ้าคณะตำบลบางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ที่ให้การช่วยเหลือและเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทุ่มเทศึกษาอย่างเต็มที่

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปลัดวรพงศ์ ปกสุสโร (ประโมณะกั๋ง) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดได้อ่อนนุช เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร พระครูโฆทานธรรมคุณ (นามรักษ์) เจ้าอาวาสวัดต่างตา ต.หนองจอก อ.เมือง จ.นครราชสีมา พระสมุห์ประเสริฐ อานนฺโท (ชูศรี) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดกระทุ่ม เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร ที่ให้การช่วยเหลือด้านปัจจัยเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโทรุ่นที่ ๑๘ ทุกท่าน พระชาติชาย ชาติวุฑฺโฒ (สุขเอก) พระมหาสุรชัย ชยาภิวัตฺตโน (พุดชู) ที่ให้คำแนะนำช่วยเหลือเพื่อข้อมูล

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน พระครูใบฎีกาสัน อารจารย์ราชัน อารจารย์สังวร ที่ได้ให้การช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ

ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าหาข้อมูลทำวิทยานิพนธ์

อานิสงส์แห่งคุณงามความดีจากการวิจัยนี้จงโปรดมีแก่ คุณพ่อวงศ์ ลิงคู่ คุณแม่บุญช่วย ปานทอง ผู้ให้ชีวิต ครู อุปัชฌาย์และอาจารย์ ตลอดญาติพี่น้องทุกคนที่คอยให้กำลังใจ ขอให้ทุกท่านจงมีแต่ความสุขตลอดไป

พระสามารถ กนฺตวีโร (พานทอง)
วันที่ ๔ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ การบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล	๑๐
๒.๑ ความเป็นมาและอุปสรรคของปัญหาการบริหารคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล	๑๐
๒.๑.๑ ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย	๑๔
๒.๑.๒ ปัญหาเรื่องสุขภาพ (เกสัช)	๑๕
๒.๑.๓ การรับคนเข้าสู่องค์กร	๑๕
๒.๑.๔ ปัญหาวิวาาทิกรรม	๒๐
๒.๑.๕ ปัญหาอนุวาาทิกรรม	๒๒
๒.๑.๖ ปัญหาอาปตตาทิกรรม	๒๔
๒.๑.๗ ปัญหากิจจาติกรรม	๒๖
๒.๑.๘ พุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ปัญหาโดยอริกรรมสมณะ ๗	๒๘

	ช
๒.๒ รูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล	๓๔
๒.๒.๑ แนวคิดเรื่องการจัดองค์กรในพระพุทธศาสนา	๓๕
๑. การกำหนดวัตถุประสงค์	๓๗
๒. การจัดแบ่งงาน	๓๘
๒.๓ การบริหารปัจจัย ๔ ในสมัยพุทธกาล	๔๕
๒.๔ สรุป	๕๒
บทที่ ๓ การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร	๕๔
๓.๑ ภูมิหลังการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร	๕๔
๓.๒ คุณสมบัติของพระทัฬหฬลบุตร	๕๗
๓.๓ รูปแบบการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร	๕๕
๓.๔ การบริหารงานบุคคลของพระทัฬหฬลบุตร	๖๐
๓.๕ วิธีการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร	๖๔
๓.๖ สรุป	๖๕
บทที่ ๔ การประยุกต์การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร ที่น่าจะพึงประสงค์	
ในคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน	๗๑
๔.๑ การประยุกต์ใช้ในด้านแจกภัตร (อาหาร)	๗๑
๔.๒ การประยุกต์ใช้ในด้านแจกเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย)	๗๕
๔.๓ สรุป	๘๔
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๘๕
๕.๑ บทสรุป	๘๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๘๗
บรรณานุกรม	๘๘
ภาคผนวก	๕๒
ประวัติผู้วิจัย	๕๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๕/๒๗๖/๕๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๕ ชื่อ ๒๗๖ หน้า ๕๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทูก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทูกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)

อรรถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	สมนุตปาสาทิกา	มหาวิงคอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.อ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	สมนุตปาสาทิกา	มหาวคคอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถาพระสุตตันตปิฎก

อง.ทุก.อ.	(บาลี)	=	องคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	ทุกนิปาตอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.อ.	(บาลี)	=	องคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	ทสกนิปาตอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม. ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ลีนตุลปะกาสินี	มหาวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
------------	--------	---	----------	----------------	------------	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลังการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธองค์ได้ออกเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนจนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ประชาชนทั่วไป จึงมีกุลบุตร ผู้มีศรัทธาออกบวชจำนวนมาก สมัยพุทธกาลนั้น พระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ในป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ลอมฟาง และที่แจ้งเพื่อบำเพ็ญจิตภาวนา ครั้นเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์เห็นจึงเกิดศรัทธาได้สร้างวิหารถวาย ต่อมาประชาชนได้สร้างที่อยู่ถวายเพิ่ม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตที่อยู่ ๕ ชนิด คือวิหาร ปราสาท เรือนเป็นชั้น เรือนโล้น หรือหลังคาตัดและถ้ำ^๑

ขณะเดียวกันเกิดปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีภิกษุต่างถิ่นจำนวนมาก เข้าไปขอพักอาศัยวัดใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่งเป็นประจำ ซึ่งทำให้ภิกษุเจ้าถิ่นไม่พอใจไม่ยอมจัดที่พักให้^๒ จึงได้มอบเสนาสนะทั้งหมดให้กับภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อภิกษุต่างถิ่นผ่านมาขอพักอาศัย ภิกษุเจ้าถิ่นอ้างว่าไม่มีที่ให้พัก เมื่อพระพุทธองค์ทราบเรื่องที่เกิดขึ้นจึงดำหนิ แล้วสั่งห้ามมิให้นำของสงฆ์ให้บุคคลยึดครองเพียงผู้เดียว

จากการเพิ่มของจำนวนภิกษุจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งเรื่องปัจจัย ๔ ที่มีไม่พอต่อความต้องการ จะเห็นได้จากกรณีพวกภิกษุอันเดวาลิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จับจองวิหารที่นอนไว้เฉพาะพวกของตน^๓ พระพุทธองค์ดำหนิ แล้วสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่าเราอนุญาตให้กราบไหว้ให้ลูกรับ ให้ทำอัญชลีกรรม ให้ทำสามีจิกรรม อาสนะอย่างดี น้ำอย่างดี อาหารรสดี แก่ภิกษุที่มีพรชามากที่สุดก่อนเป็นลำดับ^๔ กรณีพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับแต่ภัตตาหารประณีตและให้ภัตตาหาร

---

^๑ วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๕๔/๕.

^๒ วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๒๒/๑๔๓.

^๓ วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๑๐/๑๒๑.

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๑๐ - ๓๑๑/๑๒๑ - ๑๒๖.

ที่ไม่ดีแก่ภิกษุรูปอื่น จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่สงฆ์แบ่งเป็นสองฝ่าย^๕ และกรณีพระอุปนันทศากยบุตรมาช้าแล้วบังคับให้ภิกษุที่นั่งอยู่ก่อนลุกขึ้นทั้งที่กำลังจันอยู่ อนาคต^๖ ซึ่งเป็นผู้ถวายภัตตาหาร ได้กล่าวติเตียนพระอุปนันทศากยบุตร จึงทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในโรงอาหาร^๖

จากเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น นอกจากพระพุทธองค์จะบัญญัติสิกขาบท ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นสาเหตุให้พระองค์แต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่บริหารจัดการปัจจัย คือผู้ที่จะมีรับผิดชอบในการบริหารปัจจัย ๔ เพื่อความเป็นธรรมลดความขัดแย้ง และผู้ที่ทำหน้าที่นี้จำเป็นต้องมีคุณสมบัติประกอบด้วยคุณธรรม ๕ ประการ^๗ ซึ่งพระทัฬหฬลบุตรได้เสนอตนเองเพื่อรับอาสาซึ่งก็เป็นความตั้งใจของท่านที่จะช่วยงานพระศาสนา พระพุทธองค์ก็ทรงเห็นด้วย และทรงอนุญาต^๘ พระทัฬหฬลบุตรกราบทูลรับสนองงาน และก็ได้ดีเสมอมาจนได้รับการยกย่อง ว่าเป็นต้นแบบเสนาสนบัญญัติปกะและภัตตคฤทเทศกะ^๙

อย่างไรก็ตาม การไม่มีอคตินำมาซึ่งความเสมอภาคในหมู่คณะ ท่านใช้วิธีการจัดคนที่มีอุปนิสัยคล้ายกันให้อยู่ที่เดียวกัน ประเด็นที่น่าสนใจ ก็คือ (๑) ไม่มีอคติ (๒) ทำให้ไม่เกิดความเลื่อมล้ำกัน (๓) ไม่ทำให้แตกความสามัคคีกันคือหลักแห่งความยุติธรรม (๔) ท่านรับอาสาขณะเป็นสามเณร (๕) เป็นพระอรหันต์ เทคนิคที่น่าสนใจ คือการจงใจด้วยฤทธิ์สังเกตได้จากพระภิกษุอาคันตุกะมาในเวลาค่ำคืน ท่านก็จะใช้นิ้วทำเป็นไฟส่องนำทาง ท่านวินิจฉัยตามความเหมาะสมเป็นที่กล่าวชมเชยทั่วไป กรณีตัวอย่างการจัดเสนาสนะท่านจัดตามหมู่ตามพวก เช่นพระที่ถนัดพระสูตรก็จัดให้พักรวมกัน ผู้ทรงวินัยก็จัดให้พักรวมกันเพื่อจักได้วินิจฉัยพระวินัย ผู้ทรงอภิธรรมก็จัดให้พักรวมกัน เพื่อจะได้ประโยชน์ในการสนทนาธรรมกัน ผู้ที่ต้องการอยู่ในที่สงบสงัดท่านก็จัดให้ตามความประสงค์ ผู้ที่ชอบกล่าวตริจฉาภาถาก็ให้อยู่ด้วยกัน เพื่อท่านจะได้อยู่ตามความพอใจ ภิกษุหลายท่านเดินทางมาเพื่อตั้งใจจะชมอิทธิปาฏิหาริย์ท่านก็เอื้อเฟื้อด้วยไมตรีจิต^{๑๐} การจัดพระไปฉันภัตตาหาร ก็เช่นกัน^{๑๑}

^๕ วิ.ม.พ. (ไทย) ๒/๒๕๗/๔๑๐.

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๖/๑๓๑.

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๗/๑๓๕.

^๘ วิ.ม.พ. (ไทย) ๑/๓๗๐ - ๓๗๒/๔๑๒ - ๔๑๔.

^๙ เสนาสนบัญญัติปกะ หมายถึง ภิกษุผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ให้มีหน้าที่จัดเสนาสนะ, ภัตตคฤทเทศกะ หมายถึง ภิกษุผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ให้มีหน้าที่จัดภัตตาหารถวายสงฆ์, วิ.ม.พ. (ไทย) ๑/๓๗๐/๔๑๓ - ๔๑๔.

^{๑๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๑/๓๐๑ - ๓๐๓.

^{๑๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๒/๓๐๓ - ๓๐๕.

แม้ท่านจะเป็นผู้ทรงคุณธรรมไม่มีอคติต่อภิกษุทั้งหลายก็ตาม ก็ยังความไม่พอใจให้กับภิกษุบางท่านดังต่อไปนี้

กรณีพระเมตตियะและพระภุมมชกะ^{๑๒} เป็นพระบวชใหม่ได้เสนาสนะและภัตตาหารไม่ดีเป็นประจำจึงให้ภิกษุทั้งหลายเพ่งโทษ^{๑๓} ว่าพระทัฬหฬลบุตรจัดแจงเสนาสนะด้วยความชอบกัน^{๑๔} ท่านถูกภิกษุณีเมตตียากล่าวหา^{๑๕} ว่า ข่มขืน เนื่องจากพระเมตตियะและพระภุมมชกะขุยง เพราะคิดว่าพระทัฬหฬลบุตรกลั่นแกล้งจึงทำให้ตนได้ภัตตาหารไม่ดีเป็นประจำ

เหตุการณ์ดังกล่าว ได้นำไปสู่การบัญญัติพระวินัยเพื่อให้สังคมสงฆ์ได้ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธองค์ให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ กล่าวคือเพื่อความผาสุกแห่งสังคมสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ร้ายงาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา^{๑๖} ซึ่งการบริหารองค์การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน นอกจากจะใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้วยังใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๗} ซึ่งได้มอบอำนาจ ในการบริหารไว้กับมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุด มีหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ทั้งหมด

ขณะเดียวกัน การปกครองคณะสงฆ์ไทย เป็นในลักษณะของการปกครองที่อนุวัติตามการปกครองของฝ่ายอาณาจักรเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้การปกครองคณะสงฆ์ได้รับผลกระทบไปด้วย คณะสงฆ์ก็พยายามที่จะปรับตัวตลอดมา แต่ก็ยังทำได้ไม่ดึ้นกจึงได้ส่งผลให้ปัจจุบันนี้ วัด และพระภิกษุสงฆ์

^{๑๒} อยู่ในกลุ่มพระ ๖ รูป ซึ่งเรียกว่า “ภิกษุฉัพพัคคีย์” ได้แก่ (๑) พระปัญฑุกะ (๒) พระโลหิตกะ (๓) พระเมตตियะ (๔) พระภุมมชกะ (๕) พระอัสสชิ (๖) พระปุนัพพสุกะ, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๓/๒๘๗.

^{๑๓} กล่าวให้ผู้อื่นเพ่งโทษ คือกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายดูหมิ่นพระทัฬหฬลบุตร มองอย่างดูหมิ่น หรือกล่าวให้คิดในทางไม่ดีในพระทัฬหฬลบุตร.

^{๑๔} หมายถึง จัดเสนาสนะที่ประณีตเพื่อเพื่อนภิกษุที่คบหาสนิทสนมกับตน.

^{๑๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๓/๔๑๗ - ๔๑๘, วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๒/๓๐๕ - ๓๐๖.

^{๑๖} คุรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

^{๑๗} คุรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประกอบ ธรรมเสฎฐโฐ), “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฏมหาเถรสมาคม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๒๗.

ได้ลดบทบาทฐานะและความหมาย ไปจากสังคมมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะสังคมเมือง ซึ่งลักษณะปรากฏการณ์นี้กำลังขยายไปสู่สังคมชนบท^{๘๘}

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ เกิดจากปัจจัย ๒ ประการ คือ

(๑) ปัจจัยภายนอกองค์กรคณะสงฆ์ จากการเปลี่ยนแปลงทางบริบทในสังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนับว่าส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาตามกระแสโลกาภิวัตน์^{๘๙} ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นพลวัตกับสังคมโลก จึงทำให้เกิดภาวะการณ์ที่เป็นความขัดแย้ง ทั้งในด้านความคิดการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับภาวะการณ์ของความเป็นจริงทางสังคมที่ประสบอยู่ ทำให้คณะสงฆ์ลดบทบาทเดิมของตัวเอง

(๒) ปัจจัยภายในองค์กรคณะสงฆ์นับว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก^{๙๐} โดยเฉพาะโครงสร้าง ที่รวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลางนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความเจริญหรือความล้ำหลังของ คณะสงฆ์ส่วนใหญ่ จึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารงานของมหาเถรสมาคม^{๙๑} ทั้งนี้เพราะมหาเถรสมาคมได้อำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสำคัญไว้ทั้งหมด ดังนั้นการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ที่แยกจัดเป็นส่วน ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดที่รับผิดชอบโดยตรง จึงทำให้การทำงานเป็นไปอย่างล่าช้า หลายครั้งที่มีเรื่องเสียหายเกิดขึ้นประชาชนต่างรอคอยว่าคณะสงฆ์จะจัดการอย่างไร ปรากฏว่ากรรมการมหาเถรสมาคมก็ยังไม่ทำอะไรไม่ได้ จนกว่าจะมี การประชุมกรรมการมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาเรื่องนั้น ซึ่งต่างจากสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธองค์ได้แต่งตั้งพุทธบริษัท ที่มีความรู้ความสามารถจริงไว้ในตำแหน่งต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นผู้มีหน้าที่

^{๘๘} ดูรายละเอียดใน พระมหาประยูร ปยุตโต, “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน”, ในบันทึกการสัมมนาเรื่องพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๗ - ๘.

^{๘๙} ดูรายละเอียดใน เสวก สุบรรณเกตุ, “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๕)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐๒.

^{๙๑} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๗๔.

รับผิดชอบในกิจการของพระศาสนาร่วมกัน^{๒๒} เช่นท่านพระทัฬหฬลบุตรที่ได้รับการแต่งตั้งจาก พระพุทธเจ้า ให้มีหน้าที่แจกจ่ายเสนาสนะและจัดพระไปฉันในที่นิมนต์^{๒๓}

ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษารูปแบบการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร ได้จุดประกาย ความคิดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และองค์กรคณะสงฆ์ควรนำมาประยุกต์ใช้กับสมัยปัจจุบัน โดยมีทั้ง ที่เป็นเนื้อหาสาระรูปแบบและวิธีการ ซึ่งสามารถจะกำหนดทิศทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ ในระยะยาว

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการศึกษาการบริหารปัจจัยโดยศึกษาพระทัฬหฬลบุตรเถระ เพื่อมุ่ง ประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตรเถระ
- ๑.๒.๓ เพื่อการประยุกต์ใช้การบริหารปัจจัยที่พึงประสงค์ในคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

๑.๓ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑.๓.๑ **การบริหารปัจจัย** หมายถึง ผู้จัดการ การดูแล การเก็บรักษา ในที่นี้หมายถึงเอา เฉพาะการแจกภัตตาหาร จัดพระภิกษุไปปรับภัตตาหาร และแจกเสนาสนะ ที่นั่ง ที่อยู่ ที่นอน และ ที่อาศัยเพื่อให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เตรียมการไว้ ในที่นี้หมายถึงภิกษุผู้ทำการแจกจ่ายซึ่งภัตตาหาร และแจกเสนาสนะ ให้กับภิกษุที่อยู่ร่วมกัน ภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะที่มาพักอาศัย เพื่อให้เกิดความ สามัคคีขึ้นในหมู่สงฆ์

๑.๓.๒ **ปัจจัย** หมายถึงเหตุที่ให้ผลเป็นไป เหตุเครื่องหนุนให้เกิด ของสำหรับอาศัยใช้ เครื่องอาศัยของชีวิตในคน ในบริบทนี้ ผู้วิจัยหมายถึงเอาเฉพาะปัจจัย ๒ อย่าง คือบิณฑบาต (อาหาร) และเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) เท่านั้น

---

^{๒๒} พระพุทธนา รณนิชฌโม, “ การศึกษาเชิงวิเคราะห์ การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๑๘๕/๓๐๑.

๑.๓.๓ พระทัฬหฬลบุตร หมายถึง พระเถระมหาสาวกองค์หนึ่งในอสีติมหาสาวกเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามัลลราช เมื่อพระชนม์ ๗ พรรษา มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้บรรพชาเป็นสามเณร เวลาปลงผม พอมืดโคนตัดกลุ่มผมครั้งที่ ๑ ท่านก็ได้บรรลุโศคาปัตติผล ครั้งที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ครั้งที่ ๓ ท่านก็ได้บรรลุอนาคามีผล พอปลงผมเสร็จก็ได้บรรลุพระอรหันต์ท่านรับภาระเป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ในตำแหน่งเสนาสนบัญญัติปกะ (ผู้ดูแลจัดสถานที่พักอาศัยของพระ) และกัตตุเทศก์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาเสนาสนบัญญัติปกะ

๑.๓.๔ การประยุกต์ปัจจัย หมายถึง ประยุกต์เรื่องการจัดอาหารบิณฑบาตและเสนาสนะ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในสังคมไทย ซึ่งในบริบทนี้หมายถึงเอาเฉพาะการประยุกต์ ๒ เรื่อง คือ ๑. การประยุกต์ใช้ในด้านแจกกัด (อาหาร) ๒. การประยุกต์ใช้ในด้านแจกเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย)

๑.๓.๕ เอตทัคคะ หมายถึง พระทัฬหฬลบุตรที่ได้รับการยกย่องซึ่งเป็นตำแหน่งอันยอดเยี่ยมสูงสุดที่พระพุทธเจ้าได้ประทานให้เพื่อเป็นเกียรติเนื่องจากท่านมีความสามารถชำนาญ เป็นเลิศเฉพาะด้าน และด้วยการตั้งความปรารถนาแล้วว่าเพ็ญบารมีมาในอดีตชาติ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม (ยศขุน) ได้กล่าวถึงพุทธวิธีในการบริหารและการปกครอง โดยนำมาเปรียบเทียบกับหลักรัฐประศาสนศาสตร์ พบว่าการบริหารของพระพุทธองค์ มีความสอดคล้องกับหลักรัฐประศาสนศาสตร์ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งองค์การสงฆ์ ก็ดำรงเป็นปีกแผ่นมั่นคงมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ จึงเป็นการยืนยันให้เห็นได้ถึงพระคุณลักษณะของนักปกครอง และนักบริหารชั้นยอด ถึงแม้ว่าจะเป็นศาสตร์ทางโลก เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองโดยตรง ส่วนพุทธศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบสุขของมวลมนุษย์ แต่ทั้งสองศาสตร์สามารถศึกษาควบคู่กันได้เป็นอย่างดี เพราะคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีสองระดับ คือระดับโลกิยะ ซึ่งเป็นคำสอนระดับสามัญสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันในสังคมทั่วไป ส่วนระดับโลกุตตระ อันเป็นคำสอนระดับสูงสำหรับนักบวช หรือผู้มุ่งแสวงหาทางพ้นทุกข์ ด้วยเหตุนี้จึงนำคำสอนในส่วนที่เป็นโลกิยะมาศึกษากับรัฐศาสตร์ได้อย่างไม่ขัดแย้งกัน^{๒๔}

^{๒๔} พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม, (ยศขุน) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

๑.๔.๒ พระพุทธนา รณณิขมโม (แก้วกัณหา) ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลว่า^{๒๕} เมื่อมีการจัดตั้งคณะสงฆ์ใน พระพุทธศาสนาเป็นเหตุให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเข้ามาบวชเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่ จะต้องมีการจัดระบบ วางระเบียบ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเป็นไปอย่างปกติสุขและ สามารถจะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา อาการที่พระพุทธองค์ทรงจัดระบบวาง ระเบียบไว้เป็นแบบแผน หรือข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันนี้ เรียกว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อ เป็นเครื่องมือในการปกครองให้การศึกษาแก่สมาชิก ซึ่งเป็นการจัดองค์กรคณะสงฆ์ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการบริหารจัดการนั่นเอง

๑.๔.๓ รองศาสตราจารย์ นิตย สัมมาพันธ์ กล่าวว่า นักบริหารควรมีวินัยรับผิดชอบ ในฐานะผู้นำทางพระพุทธศาสนาวิสัยสำหรับฆราวาส คือ ๕ การรักษาศีลได้ผลดีเมื่อมีเบญจธรรม ประกอบหนุนหลักศีล ๕ เอาไว้เป็นคู่ๆ เช่นทำให้ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ได้ง่ายถ้ามีใจเมตตากรุณา เป็นต้น เบญจศีลเบญจธรรมและกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นเรื่องของฆราวาส คืออุบาสกอุบาสิกา มีศีล ๕ ธรรม ๕ กรรมบถ ๑๐ โดยสมบูรณ์แล้วก็จะได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” เป็นผู้ประเสริฐเหมาะ ที่จะเป็นผู้บริหารเพื่อนำหมู่คณะไปสู่การพัฒนาถาวรในระยะยาว^{๒๖}

๑.๔.๔ ดร. บุญทัน ดอกไธสง กล่าวหนังสือการบริหารเชิงพุทธว่า รูปแบบการบริหาร คือแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์ของการพบปะกัน เรียกว่าสมานสามัคคี เมื่อพระได้เดินทางไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เช่นป่า เขา คาม นคร ซึ่งพระนั้นมีจำนวนมากด้วยกันจำเป็นต้องมี ศูนย์รวมกัน เพื่อปรึกษาหารือกันในการปฏิบัติงาน มุ่งเน้นประเด็นไปยังการบรรลุเป้าหมายที่เป็น ประโยชน์ต่อส่วนรวม อันมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลในองค์กร^{๒๗}

๑.๔.๕ เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวไว้ในหนังสือมณีแห่งปัญญาว่า นักบริหารคือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นซึ่งเขาบริหารด้วยธรรมาธิปไตย จึงเป็นผู้นำที่น่องอยู่ในหัวใจของ คนร่วมงานเพราะเขามีธรรมเป็นพลังในการบริหาร ๔ ประการ คือ (๑) ปัญญาพละ กำลังแห่ง

^{๒๕} พระพุทธนา รณณิขมโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, หน้า ๑๔๓.

^{๒๖} รองศาสตราจารย์ นิตย สัมมาพันธ์, กลวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมการบริหารเชิงพุทธ, พิมพ์ ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๔ - ๖.

^{๒๗} ดร. บุญทัน ดอกไธสง, การบริหารเชิงพุทธ (กระบวนการทางพฤติกรรม), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๓๐ - ๓๓๓.

ความรอบรู้เรื่องคนเรื่องคนเรื่องงาน (๒) วิริยะพละ กำลังแห่งความขยันที่ปลุกใจตนเองและคนอื่น ตลอดเวลา (๓) อดวิชชพละกำลังแห่งความสุจริตปราศจากรู้วอันเกิดจากอบายมุข (๔) สังกหพละ กำลังแห่งมนุษยสัมพันธ์ที่ประสานใจคนร่วมงานด้วยความโอบอ้อมอารีย์^{๒๘}

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๑.๕.๑ รวบรวมข้อมูล ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลลนุตร จากพระไตรปิฎก - อรรถกถา - กุฎิคาและตำราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกั้งงานวิจัย
- ๑.๕.๒ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล
- ๑.๕.๓ สรุปและมีข้อเสนอแนะ

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบการบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบหลักการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลลนุตรเถระ
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์ใช้การบริหารปัจจัยที่น่าพึงประสงค์ ในคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

---

^{๒๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

บทที่ ๒

การบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

การบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล ซึ่งมีความจำเป็นแห่งการดำรงชีวิตร่วมกันของสังคัมสงฆ์ ดังนั้นการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยก็เพื่อใช้เป็นระเบียบและเครื่องมือในการปกครอง ซึ่งพระวินัยจะระบุถึงขอบเขต และอำนาจหน้าที่ในการอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันการบริหารจัดการคณะสงฆ์ต้องปรับไปตามกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งแตกต่างออกไปจากพระธรรมวินัย เป็นในลักษณะให้เหมาะสมสอดคล้องกับสังคัมสมัยใหม่ ที่เจริญขึ้นเพื่อให้ทันยุคสมัย แต่ก็ยังคงรูปแบบเดิมที่ปรับรูปแบบก็เพื่อต้องการให้เข้ากับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนไป เช่นรูปแบบแห่งการดำเนินชีวิตของสังคัมสงฆ์ ในด้านที่อยู่อาศัย และในด้านอาหาร ซึ่งจะได้แจงรายละเอียดในข้อต่อไป

๒.๑ ความเป็นมาและอุปสรรคปัญหาของการบริหารคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

หลังการตรัสรู้พระพุทธองค์ ได้ออกเผยแผ่คำสอนจนเป็นที่เลื่อมใสแก่ประชาชน ทำให้มีกุลบุตรออกบวชเป็นจำนวนมาก เมื่อองค์กรสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่จึงทำให้ “อัสวัฏฐานิยธรรม”^๑ เกิด ขึ้นในหมู่สงฆ์^๒ อันเกิดจากลาภสักการะเป็นเหตุให้ผู้เข้ามาเป็นสมาชิกในองค์กรประพฤติเสียหาย เกิดความมัวหมองต่อองค์กรส่วนรวมการบริหารจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนายืนนาน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้เห็นพระสงฆ์ปฏิบัติธรรม จึงเกิดความศรัทธา และได้ถวายพระราชอุทยาน นับว่าเป็นที่มาของการเกิดมีวัดเป็นแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^๓ พระภิกษุสงฆ์จึงมีความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม เมื่อมีสมาชิกมากขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาย่อมตามมา เช่นปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ

---

^๑ ตตฺถ อสวา ติฏฺฐนฺติ เอเตสุติ อสเวหิ จาตพฺพา น โวกมิตพฺพาติ วา อสวญฺจานียา แปลสรุปความว่า ธรรมเป็นที่ตั้งอัสวะ ความชั่วต่างๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน และการจงจำ, วิ.ม.ห.อ. (บาลี) ๑/๒๑/๑๕๗.

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓ - ๑๔.

^๓ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๗๑ - ๗๒.

จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัย และผู้ที่เข้ามา
มาบวชจำเป็นต้องได้รับการถนอม

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในช่วงต่อมา โดยผ่าน
กฏกติกาสงฆ์ ที่ร่วมกันลงมติเห็นชอบ ช่วงแรกพระพุทธองค์ทรงบวชกุลบุตรด้วย เอหิภิกขุอุป
สัมปทา^๔ ด้วยพระองค์เอง เมื่อส่งพระสงฆ์ออกเผยแผ่พระธรรมในระยะแรก ผู้ต้องการบวชจะเดิน
ทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดวิธีการรับบุคคลเข้ามาเป็นภิกษุ โดยมอบหมาย
ให้พระอริยสาวกทุกองค์ ต่างเป็นอุปัชฌาย์ให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบวชได้ ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุพึงให้บรรพชาอุปสมบทอย่างนี้ ข้อแรกให้ปลงผมและหนวด พึงสอนให้ว่าตามอย่างนี้ว่า
พุทฺธํ สรณํ กัจฉามิ ธมฺมํ สรณํ กัจฉามิ สงฺฆํ สรณํ กัจฉามิ” ๓ ครั้ง เรียกการบวชแบบนี้ว่า
ติสรณคมนุปสัมปทา

กาลต่อมา เมื่อกุลบุตรที่บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุใหม่ ไม่มีใครคอยว่ากล่าวตักเตือน
ไม่มีผู้สั่งสอนเกี่ยวกับกิริยามารยาท การนุ่งห่ม การขบฉันเป็นต้น รวมทั้งพฤติกรรมที่ภิกษุเก่าและ
ภิกษุใหม่มีต่อกันเป็นไปในทางที่ไม่เหมาะสม พระพุทธองค์จึงวางระเบียบอุปัชฌาย์สังฆวิหาริกพึง
ปฏิบัติต่อกัน

จะเห็นได้ว่า ทำให้เกิดอุปัชฌาย์วัตร^๕ สังฆวิหาริกวัตรรวมทั้งวิธีที่อุปัชฌาย์จะลงโทษ
สังฆวิหาริกผู้ต่อต้าน ต่อมาเมื่อการเผยแผ่พระธรรมกว้างขวางออกไป พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ
วิธีการให้อุปสมบทขึ้นใหม่ โดยให้สงฆ์ (กำหนดคำจำกัดความไว้ว่า คือภิกษุ ๕ รูปขึ้นไป^๖ ร่วมกัน
ทำพิธีบวช) เท่ากับการมอบหมายอำนาจของผู้บริหารสูงสุดให้กับ “คณะกรรมกร”^๗ ซึ่ง
การบวชแบบข้างต้นนี้เรียกว่า ฉุตติจตุตถกรรมวาจา ทรงปรารภเหตุ อันเนื่องจากมีพราหมณ์เฒ่าคน
หนึ่ง ชื่อราธะประสงค์จะบวชเป็นภิกษุ แต่ไม่มีภิกษุรูปใดเป็นอุปัชฌาย์บวช^๘ และทรงเปลี่ยนให้

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕ - ๒๔/๒๖ - ๓๑, วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๕/๑๘.

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/[๒๑].

^๖ ในเขตเมือง อย่างต่ำ ๑๐ รูป ในเขตชนบทห่างไกล อย่างต่ำ ๕ รูป.

^๗ วิธีบวช คือวิธีรับคนเข้าอยู่ร่วมหมู่คณะ บรรจบ บรรณรุจิ, ประมวลว่า พระพุทธเจ้าได้ประทาน
วิธีบวชไว้ ๘ ประการ วิธีการบางวิธีเกิดจากเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เองเป็นกรณีไป (บรรจบ หน้า
๓๓๒ - ๓๓๔), อังโณ นวพร เรื่องสกุล. “หลักการในการสร้างและบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้า”, **พุทธศาสน์
ศึกษา**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๔๘), หน้า ๖๕.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕ - ๓๐/๕๓ - ๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๗/๒๒ - ๒๓.

วิธีนี้ให้เป็นวิธีบรรพชาสามเณรตั้งแต่นั้นมา

เมื่อภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ไม่อยู่ในถิ่นนั้นๆ เพราะบางรูปจาริกไปถิ่นอื่น บางรูปลาสิกขา บางรูปมรณภาพ บางรูปไปเข้ารีตเดิยรติย์ พวกภิกษุบวชใหม่ไม่มีผู้คอยแนะนำสั่งสอนจึงประพฤติไม่เหมาะสม นุ่งห่มไม่เรียบร้อยกิริยาอาการขบขันไม่น่าเลื่อมใส พระองค์จึงอนุญาตให้กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุต้องมีอาจารย์ผู้ให้นิสัย คือคอยแนะนำสั่งสอน และทรงวางระเบียบที่อาจารย์และอันเตวาสิก^๕ (ศิษย์) ฟังปฏิบัติต่อกันพร้อมกับทรงกำหนดวิธีการลงโทษผู้ต่อต้านไว้ด้วย

กรณีการบรรพชาของบุตรชวามครที่มีชื่อเสียง ซึ่งให้เห็นถึงเรื่องที่เกิดขึ้น และได้เป็นส่วนหนึ่ง โดยนำไปสู่การป้องกันการถูกตำหนิจากประชาชน เรื่องที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ประชาชนพากันตำหนิว่า “พระสมณโคดมปฏิบัติเพื่อให้ตระกูลไม่มีบุตร เพื่อให้หญิงเป็นม่ายและเพื่อความขาดสูญแห่งตระกูล พระสมณโคดมบวชชฎิล ๑,๐๐๐ คน และบวชปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของสัตบุรุษ ๒๕๐ คนแล้ว” “บัดนี้ยังจักทรงนำใครไปอีกเล่า” ภิกษุอื่นๆ ที่เข้าไปในเมืองถูกผู้คนด่าว่า จึงกลับมากราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ^๖

ผู้วิจัยเห็นว่า จากหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ซึ่งทำให้ภิกษุสงฆ์ถูกตำหนิอย่างรุนแรง เมื่อภิกษุสงฆ์ถูกตำหนิจากประชาชนที่เข้าใจผิดทุกครั้ง ไม่ว่าจะ เป็น เรื่องที่พระพุทธองค์ถูกพวกอัญญเดียรติย์ปริพาชก ที่ทนเห็นลาภสักการะเกิดขึ้น แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์ไม่ได้ จึงใส่ความว่า พระพวกสมณะฆานางสุนทรีปริพาชกา จึงทำให้ประชาชนหลงเข้าใจผิด แล้วว่าบริภาษ เกรี้ยวกราด ด้วยวาจาหยาบคายต่างๆ หรืออีกหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการถูกกล่าวหา จะเห็นว่าพระพุทธองค์ สอนให้พระสาวกพูดชี้แจงตอบโต้ ซึ่งเป็นการทำประชาสัมพันธ์เชิงรุก คือคนโง่เท่านั้นที่ริษยา พระพุทธองค์ไม่หึงและให้ตอบโต้ซึ่งเป็นการตอบโจทว่า “พระตถาคตทั้งหลาย ทรงมีความเพียรมาก ทรงแนะนำด้วยพระสัทธรรม เมื่อรู้ชั้ดอย่างนี้ จะต้องริษยาพระตถาคตผู้ทรงแนะนำโดยธรรมไปทำไมเล่า”^๗ สมณโคดมปฏิบัติให้ได้ประโยชน์ จะไปอิจจาริษยาทำไม จะเห็นได้ว่า การที่พระพุทธองค์ สอนเรื่องขันติไว้เป็นอันดับแรก เพราะต้องการให้พระสาวกอดทนและอดกลั้น

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๕/๑๑๒ - ๑๑๖.

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๓/๗๘.

^๗ วิ.ม.หา. (ไทย) ๖/๖๓/๗๘ - ๗๙.

ดังนั้น “ขันติ” ในบริบทนี้ หมายถึง ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็น โจทก์ หรือ คู่กรณีของเราก็ตาม ซึ่งคำว่า ถูกระทำ นั้น อาจจะเป็นการถูกระทำทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เช่นการด่า การทำร้าย การกล่าวเสียดสี การหมิ่นประมาท เป็นต้น แต่เราเองก็ได้คำตอบ หรือกระทำร้ายตอบคู่กรณีของเราพระพุทธเจ้า และพระสาวกหลายรูปได้ชื่อว่า เป็นนักขันติบุคคล ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ประชาชนไปด่าพระพุทธเจ้าและพระสาวก แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าแสดงออกมาคือ “ความอดทน” ในขณะที่พระอานนท์พยายามที่จะนิมนต์ให้พระองค์เสด็จไปที่อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าว พระองค์ได้ชี้ให้เห็นว่าการหนีไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เพราะแท้ที่จริงแล้ว การหนีดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์เพื่อที่จะหนีคนอื่นแต่เรากำลังหนีตัวเอง ที่ไม่สามารถอดทนต่อคำด่าได้^{๑๒}

ด้วยเหตุดังนี้ พระองค์จึงได้เปรียบตัวเองกับช้างว่า เมื่อก้าวสู่สงครามแล้วก็ต้องพร้อม น้อมรับลูกศร หรืออาวุธต่างๆ ที่จะเข้ามากระทบ ฉะนั้นหากวิเคราะห์คำว่า สงคราม ที่พระองค์มุ่งเน้นนั้นน่าจะหมายถึง สงครามการต่อสู้กับกิเลส หรือคำด่าด้วยความอดทนมากกว่าอื่นใด

เมื่อกล่าวโดยสรุป ประการสำคัญที่ ฟังตระหนัก คือขันติธรรม ดังที่พระองค์ได้ตรัสสรุปในประเด็นนี้ว่า สมณะในธรรมวินัย ไม่ด่าตอบบุคคลผู้ด่าอยู่ ไม่เสียดสีต่อบุคคลที่เสียดสีอยู่ ไม่ประหารตอบบุคคลผู้ประหารอยู่ จากการถูกบริภาษ และทรงสอนให้พระสาวกปฏิบัติต่อบุคคลทั้งหลายที่ด่าว่า ด้วยคาถาที่เป็นการแสดงธรรมเตือนสติมหาชนที่กำลังจึงเคียด และที่ใช้วาจาอันหยาบคายให้ได้สติอุกคิต ดังต่อไปนี้ “คนที่ชอบกล่าวคำไม่จริง หรือคนที่ทำความชั่วแล้วกล่าวว่าฉันไม่ได้ทำ ต่างก็ตกนรก คน ๒ จำพวกนั้น ต่างก็มีกรรมชั่วตายไปแล้ว มีคติเท่าเทียมกันในโลกหน้า”^{๑๓} พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

คนทั้งหลายผู้ไม่สำรวม ชอบกล่าวทิ่มแทงผู้อื่นด้วยวาจา
เหมือนทหารเข้าศึกทิ่มแทงข้างที่ออกศึกด้วยลูกศร ฉะนั้น
ภิกษุผู้มีจิตไม่คิดประทุษร้าย ฟังคำหยาบคาย

^{๑๒} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี “กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๘ - ๑๒๙.

^{๑๓} คูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘/๒๔๖ - ๒๕๐.

ที่คนพาลกล่าวแล้ว ฟังอดกลั้นไว้ได้^{๑๔}

จะเห็นว่าประเด็นที่กล่าวมานั้น ซึ่งในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์^{๑๕} ก็เพื่อต้องการให้พระภิกษุสงฆ์อดทน และปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนทั่วไป เว้นจากจากทุจริต คือประพฤติชั่วด้วย กาย วาจาและใจ ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยกาย วาจาและใจ ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธหลง เป็นต้น ดังคำที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง”^{๑๖}

อย่างไรก็ตาม จากเหตุการณ์นี้ได้นำไปสู่การป้องกันการถูกกล่าวหาจากประชาชนทั่วไป ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงวางหลักการให้มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้าเป็นสมาชิกภายในองค์กร

ฟังสังเกตว่า กรณีปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น พระพุทธองค์จะทรงกล่าวเตือนผู้ประพฤติผิดให้ระลึกถึงหลักการใหญ่ก่อนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อทรงบัญญัติปฐมปาราชิก^{๑๗} เช่นกรณีสุทินกลั่นทบุตรขอบวช พระพุทธองค์ตรัสว่า “ตถาคตทั้งหลายไม่บวชบุตรที่มารดาและบิดายังไม่ได้อนุญาต” สุทินจึงกลับไปขออนุญาต กว่าบิดามารดาจะยอมอนุญาตสุทินก็ต้องใช้ชีวิตชั่วอยู่หลายวัน เมื่อบวชแล้วบิดาและมารดาก็ยังอ้อนวอนขอร้องให้สึก พระสุทินไม่ยอมสึก ก็ขอให้มีบุตรสืบสกุลไว้ให้สักคนพระสุทินขัดไม่ได้จึงพาอดีตภรรยาเข้าป่าในไปโดยทำตามที่บิดามารดาขอ พระพุทธองค์ทราบจึงรับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ โดยสอบถามพระสุทิน เมื่อพระสุทินรับจึงติเตียนต่อจากนั้นทรงชี้แจงเหตุที่ห้ามแล้วจึงบัญญัติสิกขาบท

จะเห็นว่าพระพุทธองค์วินิจฉัยโดยยึดหลักการขององค์กรเป็นบรรทัดฐาน จะมีแต่ผู้เห็นพ้องไม่มีผู้ใดแย้ง และลงมือแก้ไขปัญหาทันทีอย่างเปิดเผยรอบคอบและเป็นธรรม เพื่อรักษาองค์กรเอาไว้

^{๑๔} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๕๕ - ๔๕๖, อ้างใน นวพร เรื่องสกุล. “หลักการในการสร้างและบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้า”, พุทธศาสนศึกษา. หน้า ๓๗.

^{๑๕} ปาติโมกข์ ในที่นี้มีได้หมายถึง อานาปาติโมกข์ (ประมวลพุทธบัญญัติที่ทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณัติให้แก่ อาทิพรหมจริยศึกษา ที่มีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน) แต่หมายถึง โอวาทปาติโมกข์ซึ่งประกอบด้วยกาลา ๓ กาลามี ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกขา เป็นต้น ที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ทรงแสดงเอง, ที.ม.อ. (บาลี) ๕๐/๓๖, วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๑๕๐ - ๑๕๒.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๓ - ๑๖๕/๔๕ - ๕๐.

^{๑๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๗๔ - ๓๘๔.

๒.๑.๑ ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย

ประเด็นในเรื่องนี้ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งด้วยกัน เช่น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติปาราชิกข้อที่ ๒ ในฐานะที่พระชนิยะที่แอบอ้างขอไม้พระราชามาสร้างกุฏิของตัวเอง พระพุทธองค์ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ความเป็นคนมักมาก ความเป็นคนไม่สันโดษ และตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย ความมักน้อยสันโดษโดยการไม่สะสม จนทำให้พระเจ้าพิมพิสารและชาวบ้านตำหนิ^{๑๘} ทรงบัญญัติอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑๐ ในฐานะที่พระเทวทัตได้ทำให้สงฆ์แตกกัน^{๑๙} และทรงบัญญัติอาบัติทุกกฏ ในฐานะพระภิกษุได้พากันแย่งที่พักอาศัยโดยไม่ได้สนใจพระสารีบุตรผู้มีพรหมามากกว่า ว่าจะมีที่พักอาศัยหรือไม่^{๒๐}

พึงสังเกตได้ว่า การที่พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายอุทยานเวพวันนั้น เพื่อต้องการให้เป็นที่พักซึ่งก็ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวกผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงัดเสียงไม่อีกที่กเว้นจากคนสัญจรไปมาควรแก่การหลีกเร้น พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า เรานุญาตอาราม นี้เป็นจุดมุ่งหมายของการถวายอุทยานเวพวัน

อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างที่อยู่อาศัยของภิกษุนั้นจะต้องให้สงฆ์กำหนดเขตให้ชัดเจนซึ่งอาจวิเคราะห์ได้จากข้อความนี้ กรณีที่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีสร้างกุฏิด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ขอมมา ไม่มีเจ้าของสร้างให้ สร้างเป็นของส่วนตัวไม่จำกัดขนาด กุฏิสร้างไม่เสร็จ อีกทั้งยังรบกวนชาวบ้านให้ช่วยบริจาคสิ่งของสำหรับการก่อสร้าง ทำให้ชาวบ้านต้องเดือดร้อน พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ อาศัยเรื่องนี้เป็นต้นเหตุทรงตำหนิ แล้วบัญญัติให้ภิกษุผู้จะสร้างกุฏิจะต้องกำหนดเขตแดนให้ชัดเจนให้ได้ขนาดยาว ๑๒ คืบ กว้าง ๘ คืบ โดยคืบพระสุคต^{๒๑} และต้องให้ภิกษุสงฆ์ผู้พื้นที่ไม่มีอันตราย^{๒๒} มีบริเวณโดยรอบ ถ้าไม่ให้ภิกษุสงฆ์ ซี่เขตแดน หรือสร้างเกินขนาดทรงปรับอาบัติสังฆาทิเสส

^{๑๘} วิ.ม. (บาลี) ๑/๘๓/๕๓, วิ.ม. (ไทย) ๑/๘๓/๖๖.

^{๑๙} วิ.ม. (บาลี) ๑/๔๐๕/๓๐๕, วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๐๕/๔๔๐.

^{๒๐} วิ.จ. (บาลี) ๓/๓๑๐/๘๐ - ๘๓, วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๑๐/๑๒๑ - ๑๒๔.

^{๒๑} มาตรการวัดขนาดสิ่งของที่ใช้ในครั้งพุทธกาล ๑ คืบพระสุคต เท่ากับ ๓ คืบของคนสันฐานปานกลาง.

^{๒๒} วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๓๔๒ - ๓๔๘/๓๓๘ - ๓๘๓, วิ.ม.ห.อ. (บาลี) ๒/๓๔๕/๖๓.

๒.๑.๒ ปัญหาเรื่องสุขภาพ (เก๊สซ์)

กรณีแคว้นมกษเกิดโรคระบาดขึ้น ๕ ชนิด คือ (๑) โรคเรื้อน (๒) โรคฝี (๓) โรคกลาก (๔) โรคมองครอ^{๒๓} (๕) โรคลมบ้าหมู ผู้ป่วยต่างพากันไปหาหมอชีวกโกมารภัจ ซึ่งหมอชีวกไม่สามารถรักษาให้ได้ เพราะมีงานมากที่จะต้องถวายการรักษาพระเจ้าพิมพิสารพระสนมพระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนจึงคิดว่า เมื่อบวชเป็นภิกษุแล้วหมอชีวกจะรักษา จึงเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก หลังจากเมื่อได้รับการรักษาพอหายโรคแล้วก็สึก เมื่อหมอชีวกทราบจึงตำหนิ^{๒๔} เพราะอาศัยเรื่องนี้เป็นเหตุ จึงรับสั่งห้ามไม่ให้บรรพชาผู้เป็นโรค รูปใดให้บรรพชาต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อวิเคราะห์เรื่องที่เกิดขึ้นได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการบรรพชาในครั้งพุทธกาล ส่วนหนึ่งเป็นผู้มีศรัทธาจริง ที่เข้ามาสู่องค์กรคณะสงฆ์เพื่อต้องการแสวงหาความหลุดพ้น อีกส่วนหนึ่งเพื่อต้องการความสุขสบายทางกาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ไม่มีศรัทธาจริง บุคคลจำพวกนี้จึงเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์

๒.๑.๓ การรับคนเข้าสู่อุ้งค์กร

ตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เรื่องที่เกิดขึ้นนั้นซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในสังคมสงฆ์ครั้งพุทธกาล จึงได้นำมาสู่การป้องกันในปัจจุบันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เรื่องที่เกิดขึ้น เช่นกรณีเขตชายแดนของพระเจ้าพิมพิสารเกิดความวุ่นวาย^{๒๕} กรณีองคฺุฒิมาลได้บรรพชาเป็นภิกษุ^{๒๖}

^{๒๓} โรคมองครอ คือโรคหูดกลมโป่งพองมีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรังห้ามผู้ที่ เป็นโรคนี้อบวชเป็นภิกษุ, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๔๖.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๕/๑๔๓ - ๑๔๔.

^{๒๕} พระเจ้าพิมพิสาร จึงรับสั่งให้เหล่าหาอมาคย์ ผู้เป็นแม่ทัพนายกองไปปราบปรามชายแดนให้สงบ แต่พวกทหารที่มีชื่อเสียงต่างพากันไปบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ ซึ่งเหล่าหาอมาคย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกองพากันตำหนิ พระเจ้าพิมพิสารจึงเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลพระพุทธเจ้าไม่ให้บรรพชาแก่ราชภักุ ได้อาศัยเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ พระพุทธองค์จึงสั่งห้ามบรรพชาให้ราชภักุ รูปใดบรรพชาต้องอาบัติทุกกฏ, วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๐/๑๔๕ - ๑๔๖.

^{๒๖} ซึ่งชาวบ้านต่างหวาดกลัว พากันตำหนิว่า “ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงให้โจรที่มีชื่อเสียงโด่งดังบรรพชาเล่า” เพราะอาศัยเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ พระพุทธองค์สั่งห้ามให้บรรพชาโจรมีชื่อเสียง รูปใดให้บรรพชาทรงปรับอาบัติทุกกฏ, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๑๔๗.

กรณีบุรุษทำโจรกรรม^{๒๗} กรณีบุรุษทำโจรกรรมแล้วได้หนีไปบรรพชา^{๒๘} กรณีบุรุษถูกลงอาญาสัก
หมายโทษได้บรรพชา ซึ่งประชาชนพากันตำหนิ พระพุทธองค์สั่งห้ามบรรพชา รูปใดให้บรรพชา
ทรงปรับอาบัติ กรณีชายผู้เป็นลูกหนี^{๒๙} ซึ่งได้หนีไปบรรพชาเป็นภิกษุ^{๓๐} กรณีเด็กชาย ๑๗ คน^{๓๑}

^{๒๗} บุรุษนั้นถูกเจ้าหน้าที่จองจำไว้ในเรือนจำ เขาแหกเรือนจำหนีไปบรรพชาเป็นภิกษุ ประชาชนพบเข้า
จะจับภิกษุนั้น ประชาชนบางกลุ่มบอกว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า “กุลบุตรเหล่าใด
บรรพชาเป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตรกุลบุตรเหล่า นั้นใครๆ จะทำอะไรได้ ประชาชนพากันตำหนิ” ด้วยเหตุนี้
พระพุทธองค์ตรัสห้ามบรรพชาแก่โจรผู้แหกเรือนจำ, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒/๑๔๗ - ๑๔๘.

^{๒๘} เจ้าหน้าที่ประกาศจับตายประชาชนพบเข้าก็ตำหนิติเตียน พระพุทธองค์จึงสั่งห้ามไม่ให้บรรพชาโจรผู้
ถูกออกหมายจับ รูปใดให้บรรพชาทรงปรับอาบัติทุกกฎ กรณีบุรุษคนหนึ่งถูกลงอาญาเขียนด้วยหยาได้บรรพชา
เป็นภิกษุประชาชนพากันติเตียน พระพุทธเจ้าจึงสั่งห้ามบรรพชาบุรุษผู้ถูกเขียนด้วยหยา ภิกษุรูปใดให้บรรพชา
ทรงปรับอาบัติ, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๑๔๘ - ๑๔๙.

^{๒๙} หนี ในที่นี้หมายถึงหนีที่บุคคลนั้นๆ ยืมมาเองและหนีที่บิดา และปู่ของบุคคลนั้นยืมไว้ก่อนแล้ว
จะให้บุคคลผู้มีหนี้เช่นนี้บรรพชาไม่ควร แต่ถ้ามีญาติ และคนมีสายสัมพันธ์รับภาระหนี้แทน จะให้บุคคลเช่นนี้
บรรพชาก็ควรอยู่, วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๕๖/๖๑.

^{๓๐} พวกเจ้าทรัพย์พบจะเข้าจับภิกษุลูกหนี ประชาชนได้ห้ามไว้ เจ้าทรัพย์จึงติเตียน พระพุทธองค์ทราบ
จึงสั่งไม่พึงให้บรรพชาคณินี้ รูปใดให้บรรพชาทรงปรับอาบัติ กรณีทาสคนหนึ่งได้หนีไปบรรพชาพวกเจ้านาย
พบเข้าจะจับภิกษุนั้น ประชาชนต่างพากันห้ามไว้ พวกเจ้านายจึงติเตียน พระพุทธองค์ทราบจึงสั่งห้ามไม่ให้
บรรพชาทาส รูปใดให้บรรพชาพึงปรับโทษ.

^{๓๑} เด็กชายอุบลีเป็นหัวหน้า เนื่องจากมารดาบิดานั้นกลัวอุบลีลำบากจึงให้บรรพชาจะได้อยู่สุขสบาย
หลังจากบรรพชาแล้วเวลาใกล้รุ่ง ภิกษุใหม่เหล่านั้นร้องไห้ ขอข้าวต้มข้าวสวยของเคี้ยว ต่างพากันถ่าขอร้อง
ปีสสาวะ พระองค์เสด็จลุกขึ้นและเข้ามาหากรุณาสมาบัติเวลาใกล้รุ่งตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุตรัสถามพระอานนท์
ทราบความอาศัยเรื่องนี้เป็นเหตุ ทรงตำหนิภิกษุผู้ให้อุปสมบท เพราะบุคคลผู้มีอายุห้อยกว่า ๒๐ ปี ยังไม่อดทน
ไม่อดกลั้นต่อความเย็น ความร้อน ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากเปลือก ยุง ลม แดด สัตว์เดือยคลาน คำกล่าว
ร้าย คำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์แสนสาหัสรุนแรงเผ็ดร้อนไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ แทบ
จะคร่าชีวิต แล้วรับสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้อยู่ไม่พึงให้บรรพชา บุคคลผู้มีอายุห้อยกว่า ๒๐ ปี อุปสมบท รูป
ใดให้การอุปสมบทปรับอาบัติตามธรรม.

กรณีบัณฑิตเจ้า^{๓๒} ได้บรรพชาเป็นภิกษุ^{๓๓} กรณีคนลักเพศและคนเข้ารีตอุปสมบท^{๓๔} กรณีสุทิน
กลับทบุตรขอบวช^{๓๕} และกรณีพระเทวทัตขอปกครองสงฆ์^{๓๖}

การเกิดขึ้นของปัญหาต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญที่จะต้องมีการบริหารจัดการ
ในองค์กรคณะสงฆ์ โดยเป็นการจัดระเบียบซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหามาระยะยาว นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ

^{๓๒} บัณฑิตเจ้าก็มี ๕ ประเภท คือ (๑) คนที่ตีความใคร่เร่าร้อน (เพราะกาม) ของคนโดยการใช้ปากอม
องศาติของผู้อื่นแล้วให้น้ำอสุจิรดตัวเอง ชื่อว่า อาสิดตบัณฑิตเจ้า (๒) คนที่เมื่อเห็นผู้อื่นประพฤติกดงเกิน
ทางเพศกัน เกิดความริษยาขึ้น ความเร่าร้อนจึงระงับไป ชื่อว่า อุตฺตยบัณฑิตเจ้า (๓) คนที่ถูกตัดองศาติ ชื่อว่า
โอปิกกมิกบัณฑิตเจ้า (๔) คนที่เป็นบัณฑิตเจ้าในเวลาข้างแรมด้วยอาญาพอกุศลวิบาก แต่ในเวลาข้างขึ้นความ
เร่าร้อนย่อมระงับไป ชื่อว่า ปิกขบัณฑิตเจ้า (๕) คนที่เป็นบัณฑิตเจ้าโดยกำเนิด ชื่อว่า นปฺงสกบัณฑิตเจ้า ไม่ห้าม
บรรพชา ส่วนบัณฑิตเจ้าอีก ๓ ประเภทที่เหลือห้ามบรรพชา อนึ่งในกรุนท์กล่าวว่า ปิกขบัณฑิตเจ้า ห้ามบรรพชา
เฉพาะในภิกษุที่เป็นบัณฑิตเจ้า (ข้างแรม), วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๐๕/๘๑ - ๘๒.

^{๓๓} เข้าไปหาภิกษุหนุ่มๆ พูดยาวว่า “นี่พวกท่านจงมาประทุษร้ายผมเถิด ถูกพวกพระหนุ่มได้ เข้าไปหา
พวกสามเณร สามเณรก็ได้ จึงเข้าไปหาพวกคนเลี้ยงช้างและพวกคนเลี้ยงม้าชำระ แล้วก็พากันดำเนินคิดเตียน
พระพุทธรองค์ทรงบ จึงรับสั่งห้ามอุปสมบทอนุปสัมบันผู้เป็นบัณฑิตเจ้า ที่อุปสมบทแล้ว ก็พึงให้สึกเสีย”,
วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๐๕/๑๗๓ - ๑๗๔.

^{๓๔} เป็นคนบอบบางไม่อยากที่จะทำงาน จึงปลอมเป็นภิกษุ เมื่อภิกษุถามถึงพรายก็ไม่สามารถตอบได้
กลับข้อนถามว่าพรายคืออะไร เมื่อภิกษุถามถึงอุปัชฌาย์ก็ไม่สามารถตอบได้ พระอุบาลีสอบสวน เมื่อทราบ
ความแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงรับสั่งว่า ไม่พึงให้อนุปสัมบันผู้ที่เป็นคนลักเพศอุปสมบท ที่อุปสมบทแล้วก็ให้
สึกเสีย ไม่พึงให้อุปสมบท อนุปสัมบันผู้ไปเข้ารีตเดิรถีย์ที่อุปสมบทแล้วก็ให้สึกเสีย, วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๐๐/๘๘.

^{๓๕} พระพุทธรองค์ทรงตรัสว่า “ตถาคตทั้งหลายไม่บวชบุตรที่มารดาและบิดายังมิได้อนุญาต” สุทินจึงกลับ
ไปขออนุญาต กว่าบิดามารดาจะขอมอนุญาตสุทินก็ต้องใช้วิธีอดข้าวอยู่หลายวัน เมื่อบวชแล้วบิดาและมารดาก็ยัง
อ้อนวอนขอร้องให้สึกพระสุทินไม่ยอมสึกจึงขอให้มุนฺดรสีบสกุโลไว้ให้สักคนพระสุทินขัดไม่ได้จึงพาอดีตภรรยา
เข้าไปในป่าทำตาม ที่บิดามารดาขอ.

^{๓๖} พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตจึงคิดการร้ายต่างๆ และในที่สุดขออนุญาตกำหนดข้อพึงปฏิบัติที่เข้มงวด
ขึ้นสำหรับภิกษุ พระพุทธรองค์ไม่เห็นด้วย ทำให้ประชาชนต่างมีความเห็นแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเลื่อมใส
ศรัทธาพระพุทธรเจ้า ก็กล่าวว่าพระเทวทัตทำลายสงฆ์ ฝ่ายที่เห็นว่าข้อปฏิบัติอันเข้มงวดของพระเทวทัตเป็นเรื่อง
มักน้อยน่านิยมก็มองว่า ข้อปฏิบัติของพระพุทธรองค์ยังมีมาก ต่อมาได้ประกาศชักชวนพระภิกษุบวชใหม่กลุ่ม
ใหญ่ที่รัฐธรรมวินัยน้อย ให้ไปเป็นพวกตน ทำให้สงฆ์แยกออกเป็นสองฝ่าย พระพุทธรเจ้าทรงแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
ในทันที ด้วยการส่งพระอัครสาวกทั้งสองไปสู่สำนักของพระเทวทัต และแสดงธรรมสอนภิกษุบวชใหม่เหล่านั้น
จนได้ดวงตาเห็นธรรม ต่อจากนั้นพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย เราจักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ใด
ชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้นั้นจงมา” ซึ่งพระอัครสาวกทั้งสองได้นำภิกษุทั้งหมดกลับสู่สำนักของ
พระพุทธรองค์, สังฆเภทขันธ์กะ, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๔ - ๓๔๖/๒๐๓ - ๒๐๘.

จะเห็นได้ว่า ในพระพุทธศาสนา การเคารพกันเป็นสิ่งสำคัญซึ่งทำให้เกิดความสามัคคี และทำให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มีแต่ความผาสุก ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์ทรงให้พระสาวกเคารพต่อกันตามอายุพรรษา เมื่อไม่เคารพต่อกัน หรือไม่เคารพต่อครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ก็จะเป็นสาเหตุแห่งความเสื่อม ดังที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล พระองค์จึงได้บัญญัติเพื่อให้สังฆวิหาริกจะต้องปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์^{๓๗} พระพุทธองค์ทรงให้อุปัชฌาย์ควรปฏิบัติต่อสังฆวิหาริก^{๓๘} ทรงให้อันเตวาสิกจะต้องปฏิบัติต่ออาจารย์^{๓๙} และทรงให้อาจารย์ปฏิบัติต่ออันเตวาสิก^{๔๐} เช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธองค์ประสงค์ให้มีอุปัชฌาย์ ก็เพื่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในสังคมสงฆ์ เพื่ออุปัชฌาย์จะได้มีเมตตาเอื้อเพื่อเปรียบเสมือนบิดามารดากับบุตร สังฆวิหาริก^{๔๑} ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้อุปัชฌาย์ และสังฆวิหาริกก็จะมีความเคารพยำเกรงต่อกันก็จะทำให้มีแต่

---

^{๓๗} สังฆวิหาริกพึงตื่นแต่เช้า ถอดรองเท้าห่มผ้าให้เรียบร้อยถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ นำข้าวต้มไปถวาย เมื่ออุปัชฌาย์ต้องการจะเข้าหมู่บ้าน พึงถวายผ้าห่มห่ม ขณะอุปัชฌาย์กำลังพูด ไม่ควรพูดสอดอุปัชฌาย์กล่าวถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติพึงห้าม เป็นต้น เมื่อไม่ได้บอกลาอุปัชฌาย์ ไม่พึงเข้าหมู่บ้าน ไม่พึงไปป่าช้า ไม่พึงออกไปต่างถิ่น ถ้าอุปัชฌาย์เป็นไข้พึงพยาบาลจนตลอดชีวิตรอนกว่าอุปัชฌาย์นั้นจะหาย, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๗/๘๘ - ๘๙, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๗ - ๓๗๘/๑๘๐ - ๑๘๔.

^{๓๘} อุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์ ด้วยการให้อโวกาสสังฆวิหาริกไม่มีบาตรพึงถวายบาตรสังฆวิหาริก ถ้าสังฆวิหาริกอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นสกปรก ควรทำความสะอาด ถ้าสังฆวิหาริกเป็นไข้พึงพยาบาลจนตลอดชีวิตรอนกว่าสังฆวิหาริกหาย, วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๕/๑๑๒ - ๑๑๖, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๑ - ๓๘๒/๑๘๕ - ๑๘๗.

^{๓๙} คือตื่นแต่เช้า ถอดรองเท้า ห่มผ้าให้เรียบร้อยถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถ้าข้าวต้มมีควรนำข้าวต้มเข้าไปถวาย.

^{๔๐} อาจารย์พึงให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยการให้อโวกาส ถ้าอันเตวาสิกไม่มีบริวาร อาจารย์มีพึงถวายบริวาร ถ้าอันเตวาสิกเป็นไข้อาจารย์พึงตื่นแต่เช้าถวายไม้ชำระฟันน้ำล้างหน้าปูอาสนะถวายข้าวต้มถ้าอันเตวาสิกเป็นไข้ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิตรอนกว่าอันเตวาสิกนั้นจะหาย, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๕ - ๓๗๖/๒๔๔ - ๒๕๐.

^{๔๑} สังฆวิหาริก แปลว่าผู้อยู่ด้วยกันเป็นคำเรียกผู้ที่ได้รับอุปสมบท ถ้าอุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์รูปใดก็เป็นสังฆวิหาริกของพระอุปัชฌาย์รูปนั้น.

ความเจริญของงานไพบูลย์ในธรรมวินัย^{๔๒} ของพระพุทธองค์และเพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่างๆ อันจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งให้เห็นว่าเป็นต้นแบบแห่งการปกครองคือการรับผิดชอบต่อกันของสังคมสงฆ์ และเมื่อสังคมร้าวรานนำไปประยุกต์ใช้ก็จะเป็นสังคมแห่งสันติ

คำว่า ปัญหาและอุปสรรค ในทางพระวินัยนั้นน่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับ คำว่า “อริกรรม”^{๔๓} หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นหรือเรื่องที่ต้องดำเนินการ^{๔๔} หรืออีกนัยหนึ่งคือเหตุโทษ เรื่องราวคดีความ ในบริบทนี้เป็นคดีของพระสงฆ์^{๔๕} ซึ่งเป็นการป้องกันหรือยับยั้งการกระทำของบุคคลมิให้ประพฤติดนเสียหยาต่อองค์กรโดยรวม ที่เกิดขึ้นในขณะสงฆ์เป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการ เมื่อกล่าว ถึงคำว่า “อริกรรม” ในภาษาพระวินัยจึงเป็นคดี หรือปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ เท่านั้น เนื่องจากเมื่อเกิดอริกรรม หรือข้อพิพาทในหมู่สงฆ์แล้วซึ่งพระสงฆ์จะต้องแสวงหาทางออก ร่วมกันด้วยวิธีการต่างๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนรับผิดชอบซึ่งจะต้องรับดำเนินการ แก้ไขปัญหานั้นๆ เพราะความไม่ผาสุกความรุนแรง^{๔๖} ย่อมเกิดขึ้นในสังคมสงฆ์

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคที่เป็นความขัดแย้ง และนำมาซึ่งความบาดหมางนั้น กล่าวได้ว่า เป็นที่มาของการบัญญัติพระวินัย ดังนั้นพระวินัยจึงจัดว่าเป็นบรรทัดฐาน หรือข้อปฏิบัติ สำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ กล่าวคือ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา นับว่าบุคคลากรนั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด มี ๔ ประเภท คือภิกษุ สามเณรอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.จางง อติวัฒน์สิทธิ์ ได้ให้เหตุผลว่า สมัยพุทธกาลจะมีภิกษุณีเป็นองค์ประกอบหนึ่ง แต่ปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมไทยไม่มีภิกษุณี รูปแบบของนักบวชหญิงในสังคมไทยปัจจุบันจะปรากฏในรูปแบบของ “แม่ชี”^{๔๗} แต่เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว ผู้วิจัยมองว่าเป็นธรรมนุญหรือเป็นเครื่องมือ

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

^{๔๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๕๓/๔๓๒ - ๔๓๓.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๗.

^{๔๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุชยากร), รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี “กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซัง จ. เชียงใหม่”, หน้า ๔๕.

^{๔๖} ความรุนแรง ในที่นี้หมายถึงเป็นไปเพื่อความมิว่าจาหายาบคาย เช่นด่ากันด้วยคำหยาบว่า ท่านเป็นทาสเป็นคนชั่ว เป็นจัญทาลและเป็นช่างसान เป็นต้น, อง.ทูก.อ. (บาลี) ๒/๑๕/๑๒.

^{๔๗} จางงค อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๑.

สำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม เหตุผลในการบัญญัติวินัยพระพุทธรองค์ทรงค้ำนึ่งถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นแก่หมู่สงฆ์ ดังที่พระองค์ได้ทรงย้ำว่า พระพุทธรองค์จะไม่บัญญัติพระวินัยจนกว่าจะเกิดปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในหมู่สงฆ์^{๔๘}

ข้อสังเกต ที่น่าสนใจประการหนึ่งก็คือ พระพุทธรองค์ได้ตระหนักถึงแง่มุมที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งที่เกิดจากสาวกของกลุ่มนิครนถ์ ทะเลาะแก่งแย่งและวิวาทกันจนนำไปสู่ความแตกแยกขาดความสามัคคี ซึ่งส่งผลเสียต่อองค์กรของสาวกนิครนถ์ ทำให้มวลสาวกของพระพุทธรองค์ได้นำประเด็นดังกล่าว เข้าไปปรึกษากับพระพุทธรองค์ เพื่อให้พระองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ และจัดระเบียบองค์กรสงฆ์ ซึ่งประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความขัดแย้งของสาวกนิครนถ์ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สาวกของพระองค์เองทำให้พระองค์ได้อาศัยช่องทางดังกล่าว เป็นพื้นฐานของการบัญญัติพระวินัย^{๔๙} และการบริหารจัดการในองค์กรคณะสงฆ์

ปัญหาและอุปสรรคซึ่งเป็นอริกรณ์ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล ๔ ประเภท^{๕๐} คือ

๒.๑.๔ ปัญหาวิวาทาธิกรณ์^{๕๑}

วิวาทาธิกรณ์มาจากคำศัพท์ว่าวิวาท + อธิกรณ์ คือการทะเลาะการโต้แย้งกัน การกล่าวเกี้ยวแย่งกัน คือว่ากล่าวไปคนละทางไม่ลงรอยกัน^{๕๒} ที่หมายถึงความบาดหมาง ความทะเลาะความแก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่นการพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจการคำทอในเรื่องนั้นๆ รวมเรียกว่าวิวาทาธิกรณ์^{๕๓}

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑/๑๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

^{๔๙} พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส (นิธิบุญญากร), รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง โดยพุทธสันติวิธี “กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, หน้า ๔๕.

^{๕๐} วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๐ - ๓๓๑.

^{๕๑} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๘๘/๓๘๗ - ๓๘๘.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๑.

^{๕๓} วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑.

ในที่นี้ หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับพระธรรมวินัยเป็นหลัก^{๕๔} การวิวาทที่มีความปรารถนาแล้วเป็นมูลซึ่งประกอบไปด้วยโทษลักษณะ ๖ คู่^{๕๕} มูลเหตุที่ทำให้ภิกษุวิวาทกันเพราะพระธรรมวินัยเป็นหลัก ๘ คู่^{๕๖}

การทะเลาะวิวาทกันของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้คณะสงฆ์เกิดความแตกแยกขาดความสามัคคีมีหลายกรณี แต่ที่เด่นชัด และจัดเป็นปัญหาในการบริหารคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล ได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก คือกรณีการทะเลาะกันของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๕๗} ดังมีรายละเอียดโดยย่อว่า ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี มีภิกษุที่เป็นคณาจารย์ต่างมีศิษย์มากด้วยกัน ๒ รูป คือพระวินัยธร (เจ้าชฎาญพระวินัย) และพระธรรมธ

---

^{๕๔} วิวาทาธิกรณจัดเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. การวิวาทที่มีความปรารถนาดีเป็นมูล คือต้องการให้เกิดความเข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยมีเจตนาดีต่อพระธรรมวินัยมีจิตประกอบด้วยกุศลจิต คือ อโลกะ อโทสะ และอโมหะ ๒. การวิวาทที่มีความปรารถนาแล้วเป็นมูล มีความคิดร้ายต่อพระธรรมวินัย หรือเพราะเขลา มีความคือร้อนถือทิฐิของตนเป็นใหญ่ไม่ยอมรับฟังความคิดมีจิตประกอบไปด้วยอกุศลจิต คือ โลกะ โทสะและโมหะ.

^{๕๕} คือ (๑) เป็นผู้มักโกรธ เป็นผู้ถือโกรธ (๒) เป็นผู้ลบหลู่ เป็นผู้ตีเสมอท่าน (๓) เป็นผู้มักปดริชยาเป็นผู้ปดติระหนี่ (๔) เป็นผู้อวดดี เป็นผู้เจ้ามาษา (๕) เป็นผู้ถือแต่ความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด (๖) เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตนถืออย่างแน่นแฟ้นปลดได้ยาก รวมเข้าในภาวะเป็นผู้มีจิตประกอบ ด้วยโลกะ โทสะและโมหะ, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๕ - ๓๓๗.

^{๕๖} คือ (๑) นี้เป็นธรรม นี้มิใช่ธรรม (๒) นี้เป็นวินัย นี้มิใช่วินัย (๓) นี้ตถาคตภายิตไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ภายิตไว้ ไม่ได้ตรัสไว้ (๔) นี้จรียาวัตรที่ตถาคตได้ประพตติมา นี้จรียาวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพตติมา (๕) นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ (๖) นี้อาบัติ นี้อาบัติ (๗) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก (๘) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ (๙) นี้อาบัติชั่วหายบ นี้อาบัติไม่ชั่วหายบ, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑.

^{๕๗} วิ. ม. (ไทย) ๕/๔๕๑/๓๓๓.

(เจ้าชายภูษะบุตร)^{๕๘} จนเป็นเหตุให้พุทธบริษัท ๔ แยกกันเป็นสองฝ่าย พระพุทธองค์ทราบเรื่อง ได้ทรงส่งทูตมาเพื่อให้ระงับอธิกรณ์ แต่ทั้งสองฝ่ายก็หาระงับไม่ จึงเสด็จมาเองตรัสสอนเพื่อชี้ถึงประโยชน์และโทษของการขาดความสามัคคี แต่ทั้งสองฝ่ายก็ไม่เชื่อฟังพระองค์จึงได้เสด็จหลีกไปจำพรรษาอยู่ป่ารกชัฏวันแต่เพียงลำพัง เมื่อประชาชนทั้งหลายทราบ จึงไม่ยอมให้การบำรุงสงฆ์ทั้งสองฝ่าย ทำให้ภิกษุสงฆ์ทั้งสองฝ่ายได้สติสำนึกผิด พวกกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงสาวัตถีเพื่อระงับอธิกรณ์ต่อหน้าพระพักตร์ครั้นเมื่อไปถึงพระธรรมชรอยอมรับว่าการที่ตนเหลือน้ำไว้ในภาชนะเป็นอาบัติ และการที่สงฆ์ลงอุกเขปนิยกรณนั้นก็เป็น การชอบธรรม เป็นอันว่า วิวาทาธิกรณ์นี้เป็นการยอมความกัน สงฆ์ไม่ได้ชี้ขาด พระพุทธองค์จึงประกาศให้สงฆ์ถอนกรณนั้นเสีย และให้ทั้งสองฝ่ายประชุมกัน แม้ภิกษุที่เป็นไขก็ให้มาจะให้ฉันทะไม่ได้ แล้วให้ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศความสามัคคีแห่งสงฆ์ด้วยฉัตติหุติยกัมมวาจาแล้วให้ทำอุโบสถสวดพระปาติโมกข์

๒.๑.๕ ปัญหานิวาทาธิกรณ์

อนฺวาทะ หมายถึง การโจท การฟ้อง การกล่าวหากันด้วยอาบัติ^{๕๙} ภิกษุทั้งหลายยอมโจทภิกษุด้วยศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทิฏฐิวิบัติ และอาชีวิวิบัติ การโจท การกล่าวหา การฟ้องร้อง การประท้วงความเป็นผู้คล้อยตามการทำ ความอุตสาหะ โจทการตามเพิ่มกำลังไว้ในเรื่องนั้น เรียกว่าอนฺวาทาธิกรณ์^{๖๐}

^{๕๘} วันหนึ่งพระธรรมชรายังจักกุกุ (ห้องสุขา) เหลือน้ำใช้ไว้ในหม้อชำระ เมื่อพระวินัยชรร มาใช้จักกุกุ ต่อจากพระธรรมชรรพบน้ำเหลืออยู่ในภาชนะจึงได้กลับออกไปถามทราบความว่า พระธรรมชรรเป็นคนทำไว้ จึงได้แจ้งให้พระธรรมชรรทราบว่าเป็นผู้ต้องอาบัติ ฝ่ายพระธรรมชรร เมื่อรู้ตัวว่าต้องอาบัติก็ปรารถนาจะแสดงอาบัติพระวินัยชรรได้ถามว่าท่านไม่รู้ว่าเป็นอาบัติหรือ พระธรรมชรรตอบว่าไม่รู้ พระวินัยชรรจึงกล่าวว่าถ้าไม่มีเจตนาไม่ เป็นอาบัติเสร็จแล้วต่างคนต่างแยกย้ายกัน ต่อมาพระวินัยชรรนำความมาเล่าให้ลูกศิษย์ของตนฟังว่า พระธรรมชรร แม้ต้องอาบัติก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ ภิกษุที่เป็นศิษย์ของพระวินัยชรร จึงนำความมากล่าวกับภิกษุที่เป็นศิษย์ของพระธรรมชรร และภิกษุที่เป็นศิษย์ของพระธรรมชรร จึงได้นำความมาเล่าให้อาจารย์ของตนฟัง พระธรรมชรรจึงกล่าวกับศิษย์ของตนว่า ตอนแรกพระวินัยชรรว่าไม่เป็นอาบัติ แต่บัดนี้ว่าเป็นอาบัติ พระวินัยชรรนี้พูดเท็จ จึงนำความนี้ไปกล่าวกับศิษย์ของพระวินัยชรรบ้าง ส่วนศิษย์ของพระวินัยชรรก็ได้้นำความไปเล่าให้อาจารย์ของตนฟัง ทำให้เรื่องขยายความใหญ่ มีความเห็นไม่ตรงกันว่าใครผิดใครถูก เกิดการโต้เถียงกัน จนภิกษุฝ่ายพระวินัยชรรเห็นเป็นโอกาส จึงลงอุกเขปนิยกรณ ลงโทษพระธรรมชรรในฐานะที่ไม่เห็นอาบัติ.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๗๕.

^{๖๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑ - ๓๓๒.

ลักษณะของภิกษุผู้โจทแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท^{๖๑} ลักษณะของปัญหาอนุวาทาธิกรณ์จัดเป็นปัญหาในการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล เช่นกรณีพระเมตติยะและพระกุ่มมชกะที่ได้กล่าวโจทพระทัฬหฬลบุตร^{๖๒} ว่าเป็นผู้มีศีลวิบัติ ดังมีเนื้อความโดยย่อว่า สมัยหนึ่งพระพุทธรเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันในเมืองราชคฤห์ พระทัฬหฬลบุตรซึ่งเป็นพระอรหันต์บวชเมื่ออายุ ๗ ขวบ ได้รับสมมติแต่งตั้งจากสงฆ์ให้เป็นเสนาสนปัญญาปกะและภคตพุทธสะกะ^{๖๓}

^{๖๑} ๑. ภิกษุผู้ปรารธนาดี มีจิตประกอบด้วยกุศลมูล ๓ โจทเพราะปกป้องพระธรรมวินัย ๒. ภิกษุผู้ปรารธนาเลวมีจิตประกอบด้วยอกุศลมูล ๓ โจทเพราะมุ่งร้ายแก่เขา ๓. ภิกษุทั้งหลาย ย่อมโจทภิกษุบางรูปที่มีผิวพรรณนาร้างเกียจ ไม่นำคูมีรูปร่างเล็กไม่สมประกอบ เป็นคนบอด ง่อยกระจอกหรืออัมพาต ๔. ภิกษุทั้งหลาย ย่อมโจท ภิกษุบางรูปที่เป็นคนพูดไม่ดี พูดระรานพูดไม่ซัด อธิกรณ์อันภิกษุจะพึงยกขึ้นได้นั้น ต้องเป็นเรื่องที่มีมูลมูลในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเรื่องที่เป็นจริงหรือมีเงาแห่งความจริงโดยส่วนเดียวเท่านั้น แต่หมายถึงเรื่องที่ได้เห็นเองเรื่องที่ได้ยินเองหรือมีผู้บอกเช่น ได้ยินว่าพัศดูชื่อนั้นหายไป ได้พบพัศดูชื่อนั้นในที่อยู่ของภิกษุชื่อนั้น, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๕ - ๓๓๘, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ วโรต, วินัยมุข (เล่ม ๓) หลักสูตรนักรธรรมชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๑.

^{๖๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๒/๓๐๕.

^{๖๓} ครั้งนั้นมีพระบวชใหม่ ๒ รูป คือพระเมตติยะและพระกุ่มมชกะได้รับเสนาสนะและอาหารชั้นเลวอยู่เป็นประจำ วันหนึ่งคหบดีต้องการถวายภัตตาหารที่เรือนของตนและได้ไปหาพระทัฬหฬลบุตรที่วัดสอบถามว่าภัตตาหารที่ตนจะถวายพวงนี้ท่านนิมนต์ภิกษุรูปไหนไปฉัน เมื่อรู้ว่าพระเมตติยะและพระกุ่มมชกะจะไป ทำให้คหบดีไม่พอใจเมื่อกลับถึงบ้านจึงสั่งสาวใช้ให้ถวายภัตตาหารที่ชุ่มประดูด้วยปลายข้าวกับน้ำผักดอง พระเมตติยะและพระกุ่มมชกะ เมื่อรู้ว่าตนจะได้ไปฉันที่บ้านคหบดีคืนนั้นนอนไม่หลับเพราะดีใจหวังว่าจะได้ฉันภัตตาหารที่ประณีต แต่พอรุ่งเช้าไปถึงที่บ้านคหบดี หญิงรับใช้นิมนต์ให้ที่นั่งที่ชุ่มประดู และได้รับภัตตาหารที่เป็นปลายข้าวกับน้ำผักดอง เมื่อสอบถามจึงได้รู้ว่า เป็นคำสั่งของคหบดี ก็เลยสงสัยและปรึกษากันว่าเมื่อวานที่คหบดีไปที่วัด ท่านพระทัฬหฬลบุตรคงจะใส่ความตนทั้งสองต่อหน้าคหบดี เมื่อถึงวัดจึงนั่งชิม ขณะนั้นมีนางภิกษุณีเมตติยามาหาพวกตน จึงวางแผนให้นางภิกษุณีแต่งเรื่องว่า ถูกพระทัฬหฬลบุตรข่มขืน นางภิกษุณีนำความไปยื่นฟ้องกับพระพุทธรเจ้าพระพุทธรองค์สั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้สวนเนื้อความด้วยพระองค์เอง การสอบถามพระทัฬหฬลบุตรให้การยืนยันว่า ตั้งแต่เกิดมาตนไม่รู้จักการเสพเมถุนแม้แต่ในความฝัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเมื่อตอนยังตั้งอยู่ พระพุทธรองค์จึงสั่งให้สงฆ์สืบนางภิกษุณีเมตติยา แต่พระเมตติยะและพระกุ่มมชกะ ได้แจ้งให้สงฆ์ทราบว่าย่าให้นางภิกษุณีเมตติยาเสียเลยเพราะนางไม่ผิด และสารภาพความจริงว่าการที่พระทัฬหฬลบุตร ถูกใส่ความเป็นแผนการของพวกตนทั้งสอง ที่จะใส่ความพระทัฬหฬลบุตรด้วยศีลวิบัติ เพื่อต้องการให้พ้นจากพรหมจรรย์เพราะไม่พอใจในตัวท่าน คณะสงฆ์จึงนำความกราบทูลพระพุทธรองค์ให้ทรงทราบ และรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามได้ความจริงแล้วจึงตรัสตทานิ พระเมตติยะและพระกุ่มมชกะ และทรงบัญญัติสิกขาบทลงโทษแก่ภิกษุที่กล่าวโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูลต้องอาบัติสังฆาทิเสส, อัง.จก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๕.

๒.๑.๖ ปัญหาอาบัติตติกรรม

อาบัติตติกรรม คือเรื่องอาบัติการปรับอาบัติและการแก้ตัวให้พ้นจากอาบัติ ที่ภิกษุต้องเข้าแล้วจะต้องทำคืน ก็จะต้องปลดเปลื้องให้พ้นเสียจากอาบัติตามลำดับความหนักเบาของอาบัติ รวมเรียกว่า อาบัติตติกรรม คำว่าอาบัติ แปลว่าการต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกภิกษุที่ล่วงละเมิดสิกขาบท เป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท อาบัติว่าโดยชื่อมี ๗ อย่าง คือปาราชิกสังฆาทิเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภายิต ภิกษุเมื่อต้องอาบัติจะต้องแสดงคืน ตามลำดับความหนักเบาของอาบัตินั้นๆ

มูลเหตุแห่งอาบัติตติกรรมเกิดจากสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ อย่าง^{๖๔} ๑) อาบัติเกิดทางกาย ไม่ใช่ทางวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี ๒) อาบัติเกิดทางวาจา ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางจิตก็มี ๓) อาบัติเกิดทางกายกับวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี ๔) อาบัติเกิดทางกายกับจิต ไม่ใช่ทางวาจาก็มี ๕) อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ไม่ใช่ทางกายก็มี ๖) อาบัติเกิดทางกาย วาจา กับจิตก็มี

การระงับหรือการแก้ไขตัวให้พ้นอาบัติที่ภิกษุต้องเข้า และจำต้องทำคืนด้วยการระงับในสำนักบุคคลก็มี ลหุกาบัติทั้งปวงย่อมระงับในสำนักบุคคล คือ ผู้ต้องแสดงอาบัตินั้นแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ อาบัตินั้นเป็นอันระงับ^{๖๕} ทั้งนี้เพราะภิกษุผู้ต้องอาบัติด้วยเจตนา หรือแกล้งต้องอาบัติ และปกปิดไว้เพราะเหตุแห่งตนบ้าง เหตุแห่งผู้อื่นบ้าง ย่อมได้ชื่อว่าเป็นอสังขี ก็เป็นผู้ไม่มีความละอาย^{๖๖}

การต้องอาบัติทั้ง ๗ อย่าง เมื่อจำแนกตามความหนักเบาของอาบัติแล้วสามารถจำแนกได้ ๓ ประเภท คือ ๑) อาบัติหนักหรือทุจฺจลาบัติ^{๖๗}

^{๖๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๘/๓๓๘.

^{๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข (เล่ม ๓) หลักสูตรนักรธรรมชั้นนอก, หน้า ๑๕๘.

^{๖๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข (เล่ม ๒) หลักสูตรนักรธรรมชั้นโท, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๔.

^{๖๗} เป็นอาบัติชั่วหยาบจัดเป็นอาบัติอติเตจฺจนา คือเสียขาแก้ไขไม่ได้ เป็นอันควัดตุ คือควัดตุมิในที่สุดซึ่งทำให้ภิกษุผู้ต้องโทษถึงที่สุด คือขาดจากความเป็นภิกษุทันที จะต้องลาสิกขาบทเป็นฆราวาส บุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ชื่อว่าปาราชิก แปลว่าผู้พ่ายแพ้.

๒) อาบัติหนักรองลงมา คืออาบัติสังฆาทิเสส^{๖๘} ๓) อาบัติที่จัดเป็นลหุกาบัติ^{๖๙}

ภิกษุเมื่อต้องอาบัติแล้วจะต้องทำคืนอาบัตินั้นๆ เพื่อที่ตนจะได้เป็นผู้บริสุทธิ์เว้นไว้แต่ว่าต้องอาบัตินหนักที่เป็นปาราชิกที่ไม่สามารถจะแก้ไขได้ นอกนั้นจะต้องทำคืนให้หมดเพราะการที่ตนเป็นผู้ทุศีล หรือมีศีลวิบัติว่ายอมได้รับโทษ ๕ ประการ^{๗๐} คือ

- ๑) ย่อมมีความเสื่อม โภคทรัพย์เป็นอันมากเพราะมีความประมาทเป็นเหตุ
- ๒) กิตติศัพท์ในทางชั่วของบุคคลนั้นย่อมแผ่ไปกระจายไป
- ๓) จะเข้าไปยังบริษัท ใดก็มีความเก้อเงินไม่แก้แล้วกล้า
- ๔) ย่อมหลงลืมสติตาย
- ๕) ภายหลังตายแล้วยังต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาตนรก แต่ในทางกลับกันบุคคลผู้มีศีลยอมได้รับผลตรงกันข้าม

จากข้อที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ปกติของบุคคลผู้ทุศีลหรือต้องอาบัติยอมมีวิปฏิสาร (ความร้อนใจ) และเป็นที่ยังเกียจของหมู่คณะ “เพราะเมื่อบุคคลผู้ทุศีล เมื่อพูดเรื่องศีลก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาทจึงเคียด แสดงอาการ โกรธขัดเคืองและไม่พอใจข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลผู้ทุศีลไม่เห็นลึกลับสัพทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) ในตนและไม่ได้ปีติปราโมทย์การพูดถึงเรื่องศีลจึงเป็นเรื่องไม่ดีสำหรับผู้ทุศีล^{๗๑} เป็นเหตุแห่งการทะเลาะกัน

^{๖๘} จัดเป็นอาบัติขั้น “สเดกัจจา” เมื่อภิกษุต้อง เข้าแล้วไม่ถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุ เป็นแต่เพียงพร่องเป็นเหตุความเสียหายผิดปกติ ภิกษุเมื่อต้องเข้าแล้วจำเป็นจะต้องประพฤติวัตร เรียกว่ามานัตแปลว่านับ (ราตรี) แล้วสงฆ์จึงสวดระงับอาบัติ เรียกว่าอัพทาน แปลว่าเรียกเข้าหมู่ แต่ถ้าปกปิดไว้นานเท่าใด ต้องประพฤติวัตร เรียกว่าอยู่ปริวาส แปลว่าอยู่ใช้ครบวันเท่านั้น และในขณะที่อยู่ปริวาสต้องอาบัตินั้นซ้ำอีกต้องอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตใหม่ เรียกว่าปฏิกัสนา แปลว่ากิริยาชักเข้าหาอาบัติเดิม, พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), เรียบเรียง, **พระพุทธศาสนาปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕๘ - ๓๖๑.

^{๖๙} อาบัตินั้นเนื่องจากอาบัติถูกล้างจขมาจนถึงพุทธานิสิกขา ต้องอาบัติแล้วจะต้องทำคืน ด้วยการเปิดเผยโทษของตนแก่ภิกษุอื่น ซึ่งมีวิธีทำได้กล่าวไว้ในบาลีอุโบสถขันธกะคัมภีร์มหาวรรคว่า “ภิกษุผู้ต้องอาบัติพึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่งแล้วแสดงชื่ออาบัติที่ต่อนั้นเสีย เพื่อให้เกิดการสำรวมระวังต่อไป ทำเช่นนี้ก็ได้ชื่อว่าแสดงแล้ว”, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข (เล่ม ๒) หลักสูตรนักรธรรมชั้นโท**, หน้า ๑๕๔ - ๑๕๕.

^{๗๐} อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๓๕.

^{๗๑} อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๕๕.

๒.๑.๗ ปัญหากิจจาริกรรม

กิจจาริกรรม หมายถึงการงานหรือกิจอันพึงทำด้วยการประชุมสงฆ์^{๑๒} กล่าวคือความเป็นหน้าที่หรือความเป็นกรณียกิจแห่งสงฆ์ที่ประกอบไปด้วย อปโลกนกรรม^{๑๓} ญัตติกรรม^{๑๔} ญัตติทุติยกรรม^{๑๕} ญัตติจตุตถกรรม^{๑๖}

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๗.

^{๑๓} อปโลกนกรรม คือกรรมอันสงฆ์พึงทำด้วยการบอกในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติคือคำเผด็จสงฆ์ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือประกาศความปรึกษาและตกลงของสงฆ์ มี ๕ สถาน คือ การนาสนะสามเณรกล่าวต่อพระพุทธเจ้า เรียกว่านิสสารณา การรับสามเณรผู้ประพฤดิเรียบร้อยแล้ว ให้เข้าได้อีก เรียกว่าโอสารณา การขออนุญาตปลงศพคนผู้จะบวชอันภิกษุกระทำเอง เรียกว่าภิกษุภุมมัม การลงพรหมทัณฑ์ คือไม่ว่ากล่าว ภิกษุที่หัวคือว่ายากเรียกว่าพรหมทัณฑ์ และยังมีกรรมลักษณะที่ควรกล่าวภิกษุ คือการที่ภิกษุณีสงฆ์อาจประกาศห้ามกันให้ภิกษุที่แสดงความหยาบโสัน หรืออาการไม่สมควรนั้นๆ นอกจากนี้ยังมีการประกาศแจกอาหารในโรงฉันเป็นต้น.

^{๑๔} ญัตติกรรม คือกรรมอันสงฆ์พึงทำด้วยการตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา มี ๕ สถาน คือการเรียกอุปสัมปทาปกกะ ผู้ที่ไล่เลียงอันตราขิกรรม แล้วเข้าไปในหมู่สงฆ์ เรียกว่า โอสารณา การประกาศถอนพระธรรมกถึก ผู้ไม่แตกฉานในธรรม คัดค้านคติโดยหลักฐานออกเสียจากการระงับอธิกรรม เรียกนิสสารณาและอุโบสถปวารณาการสมมติต่างเรื่อง คือสมมติผู้อื่นเป็นผู้ถามอันตราขิกรรมต่ออุปสัมปทาปกกะ สมมติตนหรือผู้อื่นเป็นผู้ถามเป็นผู้วิสัยขานวินัย การให้คืนจิวร และบาตรที่เป็นนิสัคคีย์ ที่ภิกษุสละแก่เจ้าของเดิมรับอาบัติอันภิกษุแสดงในสงฆ์การประกาศเลื่อนปวารณาออกไป และกรรมลักษณะคือการประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรรม ด้วยติณวัตถารกวินัย.

^{๑๕} ญัตติทุติยกรรม คือกรรมอันทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนึ่งเดียว หมายความว่า กรรมมีวาจาครบ ๒ คือตั้งญัตติ ๑ ครั้งสวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง มี ๗ สถาน คือนิสสารณา (การขับออกจากหมู่) โอสารณา (การรับเข้าหมู่) เช่นการประกาศประณามวัชตลิจจวินี ผู้ประพฤดิให้ร้ายแก่พระศาสนา เรียกว่าคำบาตรและการประกาศระงับประณามวัชตลิจจวินีนั้นผู้รู้สึกโทษตน เรียกว่าหงายบาตร สมมติต่างเรื่องมีสมมติสีมา และสมมติภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์เป็นต้น กรรมลักษณะได้แก่การแสดงที่สร้างกุฎิให้แก่ภิกษุ ญัตติทุติยกรรมที่สวดในลำดับไปในการระงับอธิกรรมด้วยติณวัตถารกวินัย.

^{๑๖} ญัตติจตุตถกรรม คือกรรมอันสงฆ์ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน หมายความว่า เป็นกรรมมีวาจาครบ ๔ คือมีการตั้งญัตติ ๑ ครั้ง และสวดอนุสาวนา ๓ ครั้งมี ๗ สถาน คือนิสสารณา (ขับออกจากหมู่) โอสารณา (การรับเข้าหมู่) ท่านกล่าวว่า ได้แก่สงฆ์ทำกรรม ๗ สถาน มีดัชนีย กรรมเป็นต้น, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๐, ๑๔๑, ๑๔๒, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๖๔, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๖๙, ๑๗๐, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐, ๑๘๑, ๑๘๒, ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๗, ๑๘๘, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๑๙๒, ๑๙๓, ๑๙๔, ๑๙๕, ๑๙๖, ๑๙๗, ๑๙๘, ๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๐๒, ๒๐๓, ๒๐๔, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๐๙, ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๒, ๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๖, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๑๙, ๒๒๐, ๒๒๑, ๒๒๒, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๒๘, ๒๒๙, ๒๓๐, ๒๓๑, ๒๓๒, ๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๗, ๒๓๘, ๒๓๙, ๒๔๐, ๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๔๙, ๒๕๐, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๓, ๒๕๔, ๒๕๕, ๒๕๖, ๒๕๗, ๒๕๘, ๒๕๙, ๒๖๐, ๒๖๑, ๒๖๒, ๒๖๓, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๖๙, ๒๗๐, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔, ๒๗๕, ๒๗๖, ๒๗๗, ๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๐, ๒๘๑, ๒๘๒, ๒๘๓, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๖, ๒๘๗, ๒๘๘, ๒๘๙, ๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๒, ๒๙๓, ๒๙๔, ๒๙๕, ๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๘, ๒๙๙, ๓๐๐, ๓๐๑, ๓๐๒, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๐๕, ๓๐๖, ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๑๖, ๓๑๗, ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๒๐, ๓๒๑, ๓๒๒, ๓๒๓, ๓๒๔, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๒๗, ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๐, ๓๓๑, ๓๓๒, ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๓๕, ๓๓๖, ๓๓๗, ๓๓๘, ๓๓๙, ๓๔๐, ๓๔๑, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๕, ๓๔๖, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๔๙, ๓๕๐, ๓๕๑, ๓๕๒, ๓๕๓, ๓๕๔, ๓๕๕, ๓๕๖, ๓๕๗, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๐, ๓๖๑, ๓๖๒, ๓๖๓, ๓๖๔, ๓๖๕, ๓๖๖, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๖๙, ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๒, ๓๗๓, ๓๗๔, ๓๗๕, ๓๗๖, ๓๗๗, ๓๗๘, ๓๗๙, ๓๘๐, ๓๘๑, ๓๘๒, ๓๘๓, ๓๘๔, ๓๘๕, ๓๘๖, ๓๘๗, ๓๘๘, ๓๘๙, ๓๙๐, ๓๙๑, ๓๙๒, ๓๙๓, ๓๙๔, ๓๙๕, ๓๙๖, ๓๙๗, ๓๙๘, ๓๙๙, ๔๐๐, ๔๐๑, ๔๐๒, ๔๐๓, ๔๐๔, ๔๐๕, ๔๐๖, ๔๐๗, ๔๐๘, ๔๐๙, ๔๑๐, ๔๑๑, ๔๑๒, ๔๑๓, ๔๑๔, ๔๑๕, ๔๑๖, ๔๑๗, ๔๑๘, ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๑, ๔๒๒, ๔๒๓, ๔๒๔, ๔๒๕, ๔๒๖, ๔๒๗, ๔๒๘, ๔๒๙, ๔๓๐, ๔๓๑, ๔๓๒, ๔๓๓, ๔๓๔, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๓๗, ๔๓๘, ๔๓๙, ๔๔๐, ๔๔๑, ๔๔๒, ๔๔๓, ๔๔๔, ๔๔๕, ๔๔๖, ๔๔๗, ๔๔๘, ๔๔๙, ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๕๓, ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๕๗, ๔๕๘, ๔๕๙, ๔๖๐, ๔๖๑, ๔๖๒, ๔๖๓, ๔๖๔, ๔๖๕, ๔๖๖, ๔๖๗, ๔๖๘, ๔๖๙, ๔๗๐, ๔๗๑, ๔๗๒, ๔๗๓, ๔๗๔, ๔๗๕, ๔๗๖, ๔๗๗, ๔๗๘, ๔๗๙, ๔๘๐, ๔๘๑, ๔๘๒, ๔๘๓, ๔๘๔, ๔๘๕, ๔๘๖, ๔๘๗, ๔๘๘, ๔๘๙, ๔๙๐, ๔๙๑, ๔๙๒, ๔๙๓, ๔๙๔, ๔๙๕, ๔๙๖, ๔๙๗, ๔๙๘, ๔๙๙, ๕๐๐, ๕๐๑, ๕๐๒, ๕๐๓, ๕๐๔, ๕๐๕, ๕๐๖, ๕๐๗, ๕๐๘, ๕๐๙, ๕๑๐, ๕๑๑, ๕๑๒, ๕๑๓, ๕๑๔, ๕๑๕, ๕๑๖, ๕๑๗, ๕๑๘, ๕๑๙, ๕๒๐, ๕๒๑, ๕๒๒, ๕๒๓, ๕๒๔, ๕๒๕, ๕๒๖, ๕๒๗, ๕๒๘, ๕๒๙, ๕๓๐, ๕๓๑, ๕๓๒, ๕๓๓, ๕๓๔, ๕๓๕, ๕๓๖, ๕๓๗, ๕๓๘, ๕๓๙, ๕๔๐, ๕๔๑, ๕๔๒, ๕๔๓, ๕๔๔, ๕๔๕, ๕๔๖, ๕๔๗, ๕๔๘, ๕๔๙, ๕๕๐, ๕๕๑, ๕๕๒, ๕๕๓, ๕๕๔, ๕๕๕, ๕๕๖, ๕๕๗, ๕๕๘, ๕๕๙, ๕๖๐, ๕๖๑, ๕๖๒, ๕๖๓, ๕๖๔, ๕๖๕, ๕๖๖, ๕๖๗, ๕๖๘, ๕๖๙, ๕๗๐, ๕๗๑, ๕๗๒, ๕๗๓, ๕๗๔, ๕๗๕, ๕๗๖, ๕๗๗, ๕๗๘, ๕๗๙, ๕๘๐, ๕๘๑, ๕๘๒, ๕๘๓, ๕๘๔, ๕๘๕, ๕๘๖, ๕๘๗, ๕๘๘, ๕๘๙, ๕๙๐, ๕๙๑, ๕๙๒, ๕๙๓, ๕๙๔, ๕๙๕, ๕๙๖, ๕๙๗, ๕๙๘, ๕๙๙, ๖๐๐, ๖๐๑, ๖๐๒, ๖๐๓, ๖๐๔, ๖๐๕, ๖๐๖, ๖๐๗, ๖๐๘, ๖๐๙, ๖๑๐, ๖๑๑, ๖๑๒, ๖๑๓, ๖๑๔, ๖๑๕, ๖๑๖, ๖๑๗, ๖๑๘, ๖๑๙, ๖๒๐, ๖๒๑, ๖๒๒, ๖๒๓, ๖๒๔, ๖๒๕, ๖๒๖, ๖๒๗, ๖๒๘, ๖๒๙, ๖๓๐, ๖๓๑, ๖๓๒, ๖๓๓, ๖๓๔, ๖๓๕, ๖๓๖, ๖๓๗, ๖๓๘, ๖๓๙, ๖๔๐, ๖๔๑, ๖๔๒, ๖๔๓, ๖๔๔, ๖๔๕, ๖๔๖, ๖๔๗, ๖๔๘, ๖๔๙, ๖๕๐, ๖๕๑, ๖๕๒, ๖๕๓, ๖๕๔, ๖๕๕, ๖๕๖, ๖๕๗, ๖๕๘, ๖๕๙, ๖๖๐, ๖๖๑, ๖๖๒, ๖๖๓, ๖๖๔, ๖๖๕, ๖๖๖, ๖๖๗, ๖๖๘, ๖๖๙, ๖๗๐, ๖๗๑, ๖๗๒, ๖๗๓, ๖๗๔, ๖๗๕, ๖๗๖, ๖๗๗, ๖๗๘, ๖๗๙, ๖๘๐, ๖๘๑, ๖๘๒, ๖๘๓, ๖๘๔, ๖๘๕, ๖๘๖, ๖๘๗, ๖๘๘, ๖๘๙, ๖๙๐, ๖๙๑, ๖๙๒, ๖๙๓, ๖๙๔, ๖๙๕, ๖๙๖, ๖๙๗, ๖๙๘, ๖๙๙, ๗๐๐, ๗๐๑, ๗๐๒, ๗๐๓, ๗๐๔, ๗๐๕, ๗๐๖, ๗๐๗, ๗๐๘, ๗๐๙, ๗๑๐, ๗๑๑, ๗๑๒, ๗๑๓, ๗๑๔, ๗๑๕, ๗๑๖, ๗๑๗, ๗๑๘, ๗๑๙, ๗๒๐, ๗๒๑, ๗๒๒, ๗๒๓, ๗๒๔, ๗๒๕, ๗๒๖, ๗๒๗, ๗๒๘, ๗๒๙, ๗๓๐, ๗๓๑, ๗๓๒, ๗๓๓, ๗๓๔, ๗๓๕, ๗๓๖, ๗๓๗, ๗๓๘, ๗๓๙, ๗๔๐, ๗๔๑, ๗๔๒, ๗๔๓, ๗๔๔, ๗๔๕, ๗๔๖, ๗๔๗, ๗๔๘, ๗๔๙, ๗๕๐, ๗๕๑, ๗๕๒, ๗๕๓, ๗๕๔, ๗๕๕, ๗๕๖, ๗๕๗, ๗๕๘, ๗๕๙, ๗๖๐, ๗๖๑, ๗๖๒, ๗๖๓, ๗๖๔, ๗๖๕, ๗๖๖, ๗๖๗, ๗๖๘, ๗๖๙, ๗๗๐, ๗๗๑, ๗๗๒, ๗๗๓, ๗๗๔, ๗๗๕, ๗๗๖, ๗๗๗, ๗๗๘, ๗๗๙, ๗๘๐, ๗๘๑, ๗๘๒, ๗๘๓, ๗๘๔, ๗๘๕, ๗๘๖, ๗๘๗, ๗๘๘, ๗๘๙, ๗๙๐, ๗๙๑, ๗๙๒, ๗๙๓, ๗๙๔, ๗๙๕, ๗๙๖, ๗๙๗, ๗๙๘, ๗๙๙, ๘๐๐, ๘๐๑, ๘๐๒, ๘๐๓, ๘๐๔, ๘๐๕, ๘๐๖, ๘๐๗, ๘๐๘, ๘๐๙, ๘๑๐, ๘๑๑, ๘๑๒, ๘๑๓, ๘๑๔, ๘๑๕, ๘๑๖, ๘๑๗, ๘๑๘, ๘๑๙, ๘๒๐, ๘๒๑, ๘๒๒, ๘๒๓, ๘๒๔, ๘๒๕, ๘๒๖, ๘๒๗, ๘๒๘, ๘๒๙, ๘๓๐, ๘๓๑, ๘๓๒, ๘๓๓, ๘๓๔, ๘๓๕, ๘๓๖, ๘๓๗, ๘๓๘, ๘๓๙, ๘๔๐, ๘๔๑, ๘๔๒, ๘๔๓, ๘๔๔, ๘๔๕, ๘๔๖, ๘๔๗, ๘๔๘, ๘๔๙, ๘๕๐, ๘๕๑, ๘๕๒, ๘๕๓, ๘๕๔, ๘๕๕, ๘๕๖, ๘๕๗, ๘๕๘, ๘๕๙, ๘๖๐, ๘๖๑, ๘๖๒, ๘๖๓, ๘๖๔, ๘๖๕, ๘๖๖, ๘๖๗, ๘๖๘, ๘๖๙, ๘๗๐, ๘๗๑, ๘๗๒, ๘๗๓, ๘๗๔, ๘๗๕, ๘๗๖, ๘๗๗, ๘๗๘, ๘๗๙, ๘๘๐, ๘๘๑, ๘๘๒, ๘๘๓, ๘๘๔, ๘๘๕, ๘๘๖, ๘๘๗, ๘๘๘, ๘๘๙, ๘๙๐, ๘๙๑, ๘๙๒, ๘๙๓, ๘๙๔, ๘๙๕, ๘๙๖, ๘๙๗, ๘๙๘, ๘๙๙, ๙๐๐, ๙๐๑, ๙๐๒, ๙๐๓, ๙๐๔, ๙๐๕, ๙๐๖, ๙๐๗, ๙๐๘, ๙๐๙, ๙๑๐, ๙๑๑, ๙๑๒, ๙๑๓, ๙๑๔, ๙๑๕, ๙๑๖, ๙๑๗, ๙๑๘, ๙๑๙, ๙๒๐, ๙๒๑, ๙๒๒, ๙๒๓, ๙๒๔, ๙๒๕, ๙๒๖, ๙๒๗, ๙๒๘, ๙๒๙, ๙๓๐, ๙๓๑, ๙๓๒, ๙๓๓, ๙๓๔, ๙๓๕, ๙๓๖, ๙๓๗, ๙๓๘, ๙๓๙, ๙๔๐, ๙๔๑, ๙๔๒, ๙๔๓, ๙๔๔, ๙๔๕, ๙๔๖, ๙๔๗, ๙๔๘, ๙๔๙, ๙๕๐, ๙๕๑, ๙๕๒, ๙๕๓, ๙๕๔, ๙๕๕, ๙๕๖, ๙๕๗, ๙๕๘, ๙๕๙, ๙๖๐, ๙๖๑, ๙๖๒, ๙๖๓, ๙๖๔, ๙๖๕, ๙๖๖, ๙๖๗, ๙๖๘, ๙๖๙, ๙๗๐, ๙๗๑, ๙๗๒, ๙๗๓, ๙๗๔, ๙๗๕, ๙๗๖, ๙๗๗, ๙๗๘, ๙๗๙, ๙๘๐, ๙๘๑, ๙๘๒, ๙๘๓, ๙๘๔, ๙๘๕, ๙๘๖, ๙๘๗, ๙๘๘, ๙๘๙, ๙๙๐, ๙๙๑, ๙๙๒, ๙๙๓, ๙๙๔, ๙๙๕, ๙๙๖, ๙๙๗, ๙๙๘, ๙๙๙, ๑๐๐๐.

สังฆกรรม ๔ ประเภทนี้ เรียกว่ากิจจาธิกรรม เมื่อเกิดขึ้นในสงฆ์จะต้องจัดทำให้เรียบร้อย บางกิจที่มีความสำคัญน้อยก็ให้ตั้งญัตติอย่างเดียว ไม่สวดอนุสาวนา หรือสวดอนุสาวนาครั้งเดียวก็ได้ แต่กิจบางอย่างมีความสำคัญมาก ต้องมีการตั้งญัตติและสวดอนุสาวนา ๓ ครั้ง เพื่อให้เป็นไปอย่างละเอียด มีความถูกต้องเหมาะสมเพราะกิจต่างๆ ที่ทำในสงฆ์นี้หากผู้ทำมีความไม่ชอบธรรม ย่อมนำมาซึ่งความแตกแยกเกิดเป็นอธิกรรมต่างๆ พระพุทธองค์จึงประทานแนวทางในการปฏิบัติกิจแต่ละอย่างของหมู่สงฆ์ไว้โดยละเอียด ก็ย่อมมีกิจบางอย่างที่ภิกษุเมื่อทำไปแล้วก่อให้เกิดปัญหาได้

กล่าวโดยสรุป เมื่อเกิดอธิกรรมขึ้นในคณะสงฆ์ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่สงบเรียบร้อยทำให้ขาดความสามัคคีของหมู่คณะ นำมาซึ่งความแตกแยกโดยส่งผลต่อการประพาศิพรมจรีย์เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิต และการพัฒนาตนเองให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา สิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก จึงต้องมีหลักในการยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน โดยหลักการนั้นเรียกว่า พระธรรมวินัยซึ่งจะครอบคลุมทั้งรูปแบบ ที่เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุทั้งหมด

พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยดี ซึ่งหลักการนั้นเรียกว่า “อธิกรรมสมณะ”^{๗๗} คือธรรมเนียมระงับอธิกรรม หรือวิธีการดำเนินเพื่อระงับเหตุเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว อธิกรรม^{๗๘} มี ๓ ประการ คือสัมมุขวินัย สติวินัย อมูพหวินัย ปฎิญาตถาระณะ เขภยยสิกา ตัสสปาปิยสิกา และคินวัตถารกวินัย^{๗๙} โดยมีระเบียบวิธีการลงโทษ เพื่อเป็นการป้องปราบผู้กระทำความผิดตามความหนักเบา ซึ่งเป็นการข่มที่เรียกว่า “นิคหกรรม” เป็นการลงโทษตามพระธรรมวินัยเป็นหลักการป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นด้วย โดยหลักการเหล่านี้ยังคงมีใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

นิกหกรรม แปลว่า การดำเนิน ซึ่งเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดตามความหนักเบาที่ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้มีทั้งหมด ๕ หัวข้อ^{๘๐} คือ ๑. ตัชชเนยกรรม^{๘๑}

^{๗๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๔๒/๓๖๓.

^{๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕๓/๔๓๒.

^{๗๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๕/๓๗๐.

^{๘๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/[๘-๙].

^{๘๑} การขู่ หมายถึงลงโทษแก่ภิกษุผู้ทำความบาตหมางก่อความทะเลาะวิวาท ทำเรื่องอื้อฉาวต่างๆ, วิ.จ. (ไทย) ๖/๑ - ๑๐/๑ - ๒๑.

๒. นิยสกรรม^{๘๒} ๓. ปิพพาทนียกรรม^{๘๓} ๔. ปฏิสารณียกรรม^{๘๔} ๕. อุกเขปนียกรรม^{๘๕}

ขั้นตอนการลงนิกกรรม (การลงโทษ)^{๘๖} คือ

๑. สงฆ์โจทกิกษุผู้ประพฤติไม่สมควรที่เป็นเหตุให้ถูกลงโทษ
๒. ให้กิกษุนั้นให้การ
๓. ปรับอาบัติตามความผิดหนักเบา
๔. กิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกัน ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ สงฆ์พร้อมกันลงมติตามความผิด

๒.๑.๘ พุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ปัญหาโดยอริกธมมละ ๗

พุทธวิธีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาวิวาทิกกรณี

พุทธวิธีในการป้องกัน เพื่อไม่ให้เกิดอริกธมมขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์มี ๒ ส่วน^{๘๗} คือใน ส่วนพระธรรมทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์อันระบุถึงหัวใจของพระศาสนาในที่ประชุมและในส่วน พระวินัย ได้ทรงตั้งธรรมเนียมสังฆอุโบสถ ด้วยการสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน เมื่อเกิดความสงสัย ก็ให้มีการปฎิจาวิสาขนาถันถึงวินัยบางข้อในที่ประชุมสงฆ์ก็ได้

^{๘๒} การถอดยศ หมายถึงการถอดยศแก่ผู้เฒ่าไม่ฉลาดมีอาบัติมากชอบคลุกคลีกับคฤหัสถ์ที่มีพฤติกรรม ไม่เหมาะสม, วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๑ - ๒๐/๒๑ - ๓๘.

^{๘๓} การขับไล่ออกจากหมู่ หมายถึงการลงโทษแก่กิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูลคือประจบคฤหัสถ์ประพฤติ เลวทรามซึ่งเป็นที่รู้กันทั่ว, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑ - ๓๒/๓๕ - ๖๕.

^{๘๔} การให้กลับสำนึกได้ หมายถึงการลงโทษแก่กิกษุให้สำนึกผิดบางรูปที่คิดว่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาอุปถัมภ์ สงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ โดยการไปขอขมาคฤหัสถ์, วิ.จ. (ไทย) ๖/๓๓ - ๔๕/๖๕ - ๘๕.

^{๘๕} การยกออกจากหมู่เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ (๑) กิกษุต้องอาบัติแล้วก็ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ (๒) กิกษุต้องอาบัติแล้วก็ไม่ยอมทำคืนหมายถึงการประพฤติดนเพื่อต้องการออกจากความ ผิดที่ตนได้กระทำไว้ (๓) การ ไม่ยอมรับในบาป หรือความชั่วว่าเป็นโทษ, วิ.จ. (ไทย) ๖/๔๖ - ๖๔/๘๕ - ๑๕๒.

^{๘๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/[๑๔].

^{๘๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข (เล่ม ๓) หลักสูตรนักรธรรมชั้นเอก, หน้า ๑๒๘.

พุทธวิธีในการแก้ไข พระพุทธองค์ทรงประทานหลักการหรือวิธีการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นไว้ ๒ ประการ คือ

๑. สัมมุขาวินัย คือวิธีการระงับในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม^{๘๘}

๒. เขภุชยสิกขาวิธีระงับโดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก^{๘๙} ในกรณีที่หลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน

กล่าวคือ เมื่อสงฆ์ไม่สามารถระงับอธิกรณ์นั้นด้วยอุพพาหิกวิธี ภิกษุเหล่านั้นพึงมอบอธิกรณ์แก่สงฆ์ด้วยการแต่งตั้งภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่ประกอบไปด้วยองค์ ๕ คือไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว และรู้จักสลาทที่จับแล้วและยังไม่จับให้เป็นผู้จับฉลาด ซึ่งมี ๓ วิธี คือปกปิด กระซิบบอกและเปิดเผย ควรเลือกใช้วิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมาะสม เพื่อความถูกต้องยุติธรรม

พุทธวิธีในการป้องกันและแก้ไขปัญหามหาอุทาทาธิกรณ์

พุทธวิธีในการป้องกันพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงคุณลักษณะของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันปัญหา ๓ ฝ่าย คือ

๑. ในส่วนของผู้โจทจะต้องพิจารณาคุณสมบัติของตนเองเสียก่อน และต้องประกอบไปด้วยคุณธรรม^{๙๐} นอกจากนั้นภิกษุจะโจทผู้อื่น จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายใน

^{๘๘} มี ๓ อย่าง คือ ๑) การตกลงกันเอง คือคู่วาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมรับว่า มติของตนผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ถูกเป็นการยอมความกันเอง ๒) การตั้งผู้วินิจฉัย คือคู่วาททั้งสองฝ่าย เลือกพระเถระที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นที่เคารพนับถือของที่ประชุมนั้นๆ เป็นคณะหรือบุคคลก็ได้ให้เป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๓) การให้อำนาจสงฆ์ คือเมื่อสงฆ์บางพวกปฏิบัติพระธรรมวินัยผิดแผกออกไปจากที่นับถือกันมาไม่เห็นชอบด้วย เกิดการแตกแยกเป็นฝักฝ่ายและจะรุนแรงขึ้น ถ้าหากพิจารณาต่ออาจมีปัญหามา ก็ให้ถอนเรื่องนั้นยกไปพิจารณาในที่อื่น เรียกว่า อุพพาหิกวิธี คือสงฆ์เลือกภิกษุในที่ประชุมที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและทุกฝ่ายยอมรับ ตั้งเป็นคณะแล้วมอบเรื่องให้นำไปวินิจฉัย เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒๘ - ๑๓๑.

^{๘๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๔/๓๕๒.

^{๙๐} คุณธรรม ๕ ประการ คือ ๑) เรามีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์หรือไม่ ๒) เรามีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์หรือไม่ ๓) เรามีเมตตาจิต ไม่อาฆาตพยาบาทเพื่อนพรหมจรรย์หรือไม่ ๔) เราเป็นพหูสูตทรงสูตร มีการสั่งสมสูตรหรือไม่ ได้สดับมากทรงจำได้แม่นยำคล่องปากขึ้นใจรู้ชัดด้วยปัญญาและประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ พร้อมทั้งอรรถพยัญชนะให้บริสุทธิ์ได้หรือไม่ ๕) เราจำปาติโมกข์ได้แม่นยำโดยพิสดารจำแนกถูกต้อง จดระเบียบถูกต้องวินิจฉัยถูกต้องหรือไม่, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๕/๓๐๒ - ๓๐๔.

อย่างลึกซึ้ง^{๕๑} ที่สำคัญอีกประการหนึ่งภิกษุผู้ปรารถนาจักโจทผู้อื่นจะต้องมีคุณธรรมที่ทำไว้ในใจ^{๕๒}

๒. ส่วนผู้ถูกโจทจะต้องตั้งอยู่ในธรรม ๒ ประการ^{๕๓} ความจริงและความไม่มุ่งนุ่ง

๓. ในส่วนผู้ว่าคดี หรือผู้จะรับชำระอธิกรณ์ ต้องใคร่ครวญพิจารณาให้ดีและไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง^{๕๔}

พุทธวิธีในการแก้ไข อนุวาทธิกรณ์ มีวิธีระงับ ๔ ประการ^{๕๕} คือ ๑. สัมมุขวินัย^{๕๖}
๒. สติวินัย^{๕๗} ๓. อมุพหวินัย^{๕๘} ๔. ตัศสปาปิยสิกา^{๕๙}

พุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ไขอาบัติอธิกรณ์

พุทธวิธีในการป้องกัน บุคคลควรมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อตนเอง คือการปฏิบัติตามศีลของตนไม่ควรให้ค้างพร้อย แบ่งเป็น ๒ ด้าน^{๖๐} คือ

^{๕๑} คุณสมบัติภายใน ๕ อย่าง คือ ๑) เราจะกล่าวในกาลที่ควร จะไม่กล่าวในกาลที่ไม่ควร ๒) เราจะกล่าวคำจริง จะไม่กล่าวคำเท็จ ๓) เราจะกล่าวคำสุภาพ จะไม่กล่าวคำหยาบ ๔) เราจะกล่าวคำที่เป็นประโยชน์ จะไม่กล่าวคำไร้ประโยชน์ ๕) เราจะกล่าวด้วยเมตตาจิต จะไม่มุ่งร้าย, วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๐/๓๐๔.

^{๕๒} คุณธรรมที่ทำไว้ในใจ ๕ ประการ คือ ๑) มีความการุญ ๒) มุ่งประโยชน์ ๓) มีความเอ็นดู ๔) มุ่งออกจากอาบัติ ๕) ยึดวินัยไว้เป็นแนวทางหรือเป็นหลัก, วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๑/๓๐๗.

^{๕๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๑/๓๐๘.

^{๕๔} ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ ๑) เป็นกาลสมควร ๒) เป็นเรื่องจริงหรือแน่ใจว่าเป็นอย่างนั้น ๓) เป็นการประกอบด้วยประโยชน์ ๔) เคยเห็นหน้ากันเคยคบกันเข้าเป็นฝ่ายโดยธรรมวินัย ๕) ความแตกแยกแห่งสงฆ์จะไม่เกิดขึ้น, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๘/๓๐๐ - ๓๐๒.

^{๕๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๖.

^{๕๖} คือวิธีการระงับในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม.

^{๕๗} คือวิธีระงับโดยยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก เช่นสงฆ์สวดประกาศสมมติแก่พระอรหันต์ว่าเป็นผู้สติสมบูรณ์ใครจะโจทพระอรหันต์ด้วยอาบัติไม่ได้ ดังในกรณีพระทัฬหาลบุตรที่ถูกโจทด้วยศีลวิบัติ เป็นต้น สติที่ชอบธรรมนั้นมี ๕ อย่าง คือ ๑) ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ต้องอาบัติ ๒) ผู้อื่นโจทภิกษุนั้น ๓) ภิกษุนั้นขอ ๔) สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น ๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้.

^{๕๘} คือวิธีระงับโดยยกประโยชน์แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้า ในกรณีที่มิใช่โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติที่ต้องในขณะเป็นบ้า สงฆ์จะสวดประกาศสมมติเพื่อไม่ให้ใครๆ โจทด้วยอาบัติ.

^{๕๙} คือวิธีระงับโดยตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีความคิดจริงแม้เธอจะไม่รับสารภาพ.

^{๖๐} อ.ญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๓๕.

๑. การฝึกหัดขัดเกลาดนเองอยู่เสมอสำหรับอินทรีย์ทั้ง ๖ โดยแยกกายเพื่อปิดกั้นไม่ให้อกุศลเกิดขึ้น หรือที่เรียกว่าสังวรปธาน^{๑๑๑}

๒. การคำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่น หรือสังคมซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับส่วนรวม เมื่อพระภิกษุกระทำผิด พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์สอบถามได้ความจริงแล้ว ทรงชี้โทษของการกระทำที่ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของบุคคลที่ยังไม่เลื่อมใส หรือบุคคลที่เลื่อมใสแล้วจะกลายเป็นอื่นเพราะการดำรงอยู่ของสงฆ์ต้องอาศัยศรัทธาของประชาชนในการให้การอุปถัมภ์^{๑๑๒}

พุทธวิธีในการแก้ไขพระพุทธรูปทรงมีวิธีในการระงับ ๓ ประการ ๑. สัมมุขานินย^{๑๑๓} ๒. ปฏิญญาตถะ^{๑๑๔} ๓. ตินวัตถารกะ^{๑๑๕}

พุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ไขปัญหาจริยธรรม

พุทธวิธีในการป้องกันในการทำกิจกรรมต่างๆ พระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักเกณฑ์ในการทำกิจกรรมแต่ละกรณีไว้อย่างรัดกุมและชัดเจน ซึ่งโดยหลักการที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้สำหรับสังฆกรรมประเภทต่างๆ ประกอบไปด้วย^{๑๑๖}

๑. สถานที่ประชุมจะต้องเป็นสถานที่กำหนดไว้เฉพาะ^{๑๑๗}

๒. การนับองค์ประชุม จะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ร่วมประชุมมีเท่าไร^{๑๑๘}

^{๑๑๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓ - ๑๔/๒๓ - ๒๖.

^{๑๑๒} พระยสุทธนา รมณียรมุโณ (แก้วกัณหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๓ - ๘๔.

^{๑๑๓} คือวิธีระงับในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคลพร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม.

^{๑๑๔} คือวิธีระงับโดยปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลย การแสดงอาบัติก็คือว่าเป็นปฏิญญาตถะเช่นเดียวกัน.

^{๑๑๕} คือวิธีระงับโดยการที่ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอมกัน.

^{๑๑๖} พ.ท. ประสาร ทองภักดี, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^{๑๑๗} มีเขตแดนจำกัดเป็นที่แน่นอน เรียกว่าสีมาเขตซึ่งนี้จะต้องเป็นสถานที่ไม่แคบและกว้างเกินไปสามารถทำกิจนั้นๆ ได้สะดวกตามสมควรแก่กรณี สิ่งที่จะใช้กำหนดเขตสีมา ได้แก่ ภูเขา ศิลา ป่า ไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ เป็นต้น.

^{๑๑๘} ทั้งนี้เพราะการทำสังฆกรรมแต่ละอย่างพระพุทธองค์ทรงกำหนดองค์ประชุมเพื่อให้ครบตามจำนวน.

๓. สิทธิผู้เข้าร่วมประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมในการทำสังฆกรรมแต่ละประเภทจะมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น^{๑๑๕}

๔. การสวดชัยติในที่ประชุม เป็นการขอความร่วมมือทั้งผู้ที่จะทำการแทนสงฆ์ ในการแต่งตั้งภิกษุเป็นผู้นำที่แทนสงฆ์ส่วนรวมประกอบกิจนั้นๆ

๕. การรับรองมติของที่ประชุม^{๑๑๖}

พุทธวิธีในการแก้ไข มีวิธีการระงับอย่างเดียวคือสัมมุขวินัย เป็นการระงับในที่พร้อมหน้า^{๑๑๗} พระพุทธองค์กล่าวถึงโทษแห่งการกระทำ อันเป็นที่มาของการบัญญัติสิกขาบทไว้ก่อนเป็นเบื้องต้นโดยอิงกลับไปถึงหลักคำสอน เช่นกรณีของพระธนิยะ ที่แอบอ้างขอมิของพระราชามาสร้างกุญแจของตัวเองได้ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ความเป็นคนมักมาก ความไม่สันโดษ และตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย ความมักน้อยความสันโดษ

กล่าวได้ว่าการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท^{๑๑๘} แสดงปาติโมกข์^{๑๑๙} แก่เหล่าสาวก โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ (๑) เพื่อความดีงามแห่งหมู่สงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก^{๑๒๐} (๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๕) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน^{๑๒๑} (๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลาย อันจะเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไป

^{๑๑๕} ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุน หรือคัดค้านมติในที่ประชุมก็ได้ แต่จะต้องเป็นไปตามขอบเขตของพระธรรมวินัย.

^{๑๑๖} การทำสังฆกรรมโดยทั่วไป มติของที่ประชุมจะต้องเป็นเอกฉันท์ หรือเมื่อมีผู้ไม่เห็นด้วยก็อาจจะทำการจับฉลาก หรือถือเสียงข้างมากเป็นข้อตัดสิน แต่ทั้งนี้ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามหลักการของพระธรรมวินัย.

^{๑๑๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๔๒/๓๕๖.

^{๑๑๘} อ.จ.เอกาทศก.อ. (ไทย) ๒๔/๓๑/๘๑ - ๘๒.

^{๑๑๙} ปาติโมกข์ ในที่นี้หมายถึง มหาวิภังค์ (ภิกขุวิภังค์) ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์ฝ่ายภิกษุ ๒๒๗ ข้อ.

^{๑๒๐} บุคคลผู้เก้อยาก ในที่นี้หมายถึง บุคคลผู้ทุศีลที่กำลังล่วงละเมิดสิกขาบท หรือล่วงละเมิดสิกขาบทแล้วก็ไม่ละอายไม่ยอมรับซึ่งรุกรานสงฆ์ว่า “ท่านเห็นหรือท่านได้ยินหรือข้าพเจ้าทำผิดอะไร พวกท่านยกอาบัติอะไรขึ้นข่มข้าพเจ้า”, อ.จ.ทศก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๓๔๒.

^{๑๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓๖.

ของคนที่เลื่อมใสแล้ว (๕) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม (๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๑๑๖}

ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้าทำให้เราได้เรียนรู้ และได้แง่คิดสำหรับประยุกต์ใช้ในการเผชิญกับวิกฤตของชีวิตที่เราทั้งหลายจะต้องประสบ เมื่อเราอยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมสงฆ์ หรือสังคมของผู้ครองก็ตามควรนำแนวคิดของพระองค์ ที่ได้จากการเรียนรู้พร้อมทั้งหาทางออกให้กับตัวเองต่อไป โดยมองด้วยทัศนคติที่ดีงามประกอบไปด้วยเมตตาและกรุณา ซึ่งจะทำให้เราแก้ปัญหาได้อย่างประณีต

---

^{๑๑๖} ข้อ ๑,๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม คือสงฆ์.

ข้อ ๓,๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล.

ข้อ ๕,๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต.

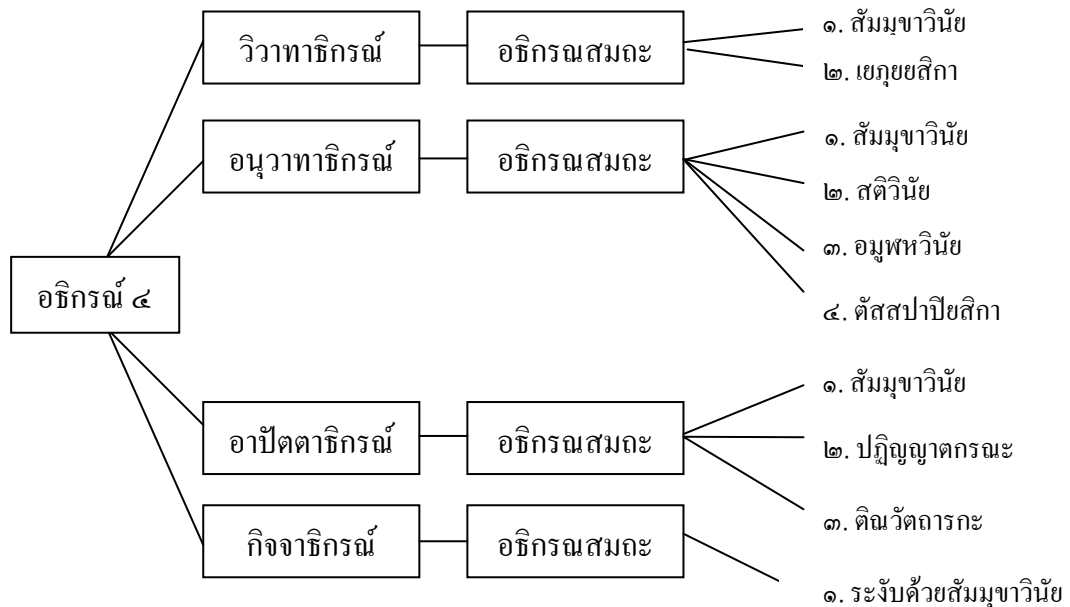
ข้อ ๗,๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน.

ข้อ ๙,๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา.

ข้อ ๑๐ คำว่า “เพื่อเอื้อเพื่อวินัย” หมายถึงเพื่อเชิดชูค้ำจุนประคับประคองพระวินัย ๔ อย่าง คือ สังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย บัญญัติวินัย, วิมहा. (ไทย) ๑/๓๕/๒๓๖ - ๗.

แผนภูมิที่ ๑ แสดงการระงับอธิกรณ์ โดยอธิกรณ์สมณะ^{๑๑๗} ๗ อย่าง

๒.๒ รูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำที่แสดงความหมายถึงลักษณะของการปกครองว่า เป็นการนำสังคม หรือ หมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน ปริหรอาจบ่งความหมายถึงการแบ่งงาน การกระจายอำนาจหรือการที่สมาชิกในสังคม

^{๑๑๗} สัมมุขาวินัย วิธีตัดสินในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม สติวินัย วิธีตัดสินโดยประกาศสมมติให้ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติสมบูรณ์ อมูพหวินัย วิธีตัดสินโดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ปฎิญาตกรรมะ วิธีตัดสินตามคำรับของจำเลย เขกฺขยสิกขา วิธีตัดสินตามเสียงข้างมาก ตัสสปาปยสิกขา วิธีตัดสินโดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด ติณวัตถารกะ วิธีตัดสินโดยการประณิประณอม อธิกรณ์ ๔ ประการ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะแต่ละอย่าง คือวิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเขกฺขยสิกขา อนุวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเขกฺขยสิกขา อาปัตตาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฎิญาตกรรมะ และติณวัตถารกะ กิจจาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัย, กงฺขา.อ. (บาลี) ๓๓๘ - ๓๓๙, ดู อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๐๒ - ๒๐๓/๑๒๓, วิ. ภัทฺต. (ไทย) ๓/๑๒๔๒/๔๐๐, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๘ - ๒๓๙.

มีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้ซึ่งในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า ปริหฺร กับกลุ่มสังคม เช่น “อหิ ภิกขุสงฺฆํ ปริหฺริสฺสามิ เราจักปกครองภิกขุสงฆ”^{๑๙}

๒.๒.๑ แนวคิดเรื่องการจัดองค์กรในพระพุทธศาสนา

คำว่า “องค์กร” หมายถึงบุคคล คณะบุคคล หรือสถาบัน ซึ่งเป็นส่วนประกอบย่อยของหน่วยงานใหญ่ ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน^{๑๙} อีกคำหนึ่งที่มีความหมายเหมือนกัน คำว่า “องค์กร” แปลว่า “ศูนย์รวมของบุคคลหรือกิจการที่ประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยงานเดียวกัน เพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือในตราสารจัดตั้งอาจเป็นหน่วยงานระหว่างประเทศ เช่นองค์การสหประชาชาติ”^{๒๐}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ได้ให้คำนิยามความหมายของการจัดองค์กร หมายถึง การจัดระเบียบเป็นกระบวนการ ที่จำแนกความแตกต่างของส่วนหนึ่งออกจากอีกส่วนหนึ่ง โดยให้แต่ละส่วนทำหน้าที่แตกต่างกันไป ซึ่งขณะเดียวกันก็สร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ภายในส่วนรวมทั้งหมดนั้น ให้กระทำหน้าที่ประสานกัน ที่หมายถึงหน่วยการบริหารที่ได้มีการกระจายระเบียบงาน^{๒๐}

การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในระยะแรก เป็นการปกครองโดยขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินการปกครองให้การศึกษาแก่พระสาวก ด้วยตัวพระองค์เอง โดยอาศัยรูปแบบการประพฤติของนักบวชที่มีอยู่ในสมัยนั้นที่เรียกว่าจารีตศีล เมื่อจำนวนพระสาวกเพิ่มมากขึ้นทรงมอบหน้าที่ให้พระอุปัชฌาย์ ดูแลบ้าง เพราะลักษณะของงานพระศาสนาระยะกาลนี้ เป็นการเผยแผ่หลักคำสอนเสียเป็นส่วนใหญ่ พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีสถานะเป็นอนาคาริกที่เร่ร่อนไปตามที่ต่างๆ เพื่อประกาศหลักคำสอน ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งอาศัยบิณฑบาตเลี้ยงชีพ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาแผ่ไปอย่างรวดเร็ว

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๓/๘๖.

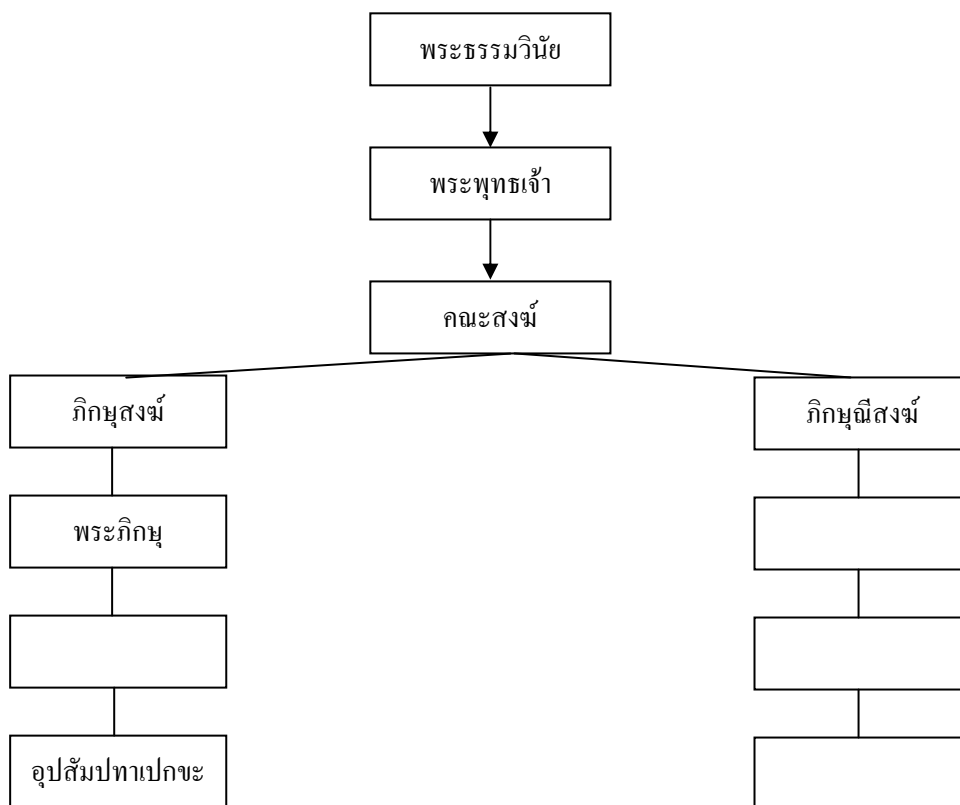
^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒๑, สมพร เจริญพงศ์, พจนานุกรมไทยฉบับพิสดาร, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๕๔๒.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๑.

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๔๕.

ต่อมาเมื่อสังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น สมควรที่จะมอบหมายภาระให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองกันเองนั้น เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน พระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิกการบวชด้วยวิธีไตรสรณคมน^{๑๒๒} ทรงอนุญาตให้มีการบวชด้วยวิธี“อุตติจตุตถกรรมวาจา”และได้นำวิธีการบวชแบบไตรสรณคมนไปใช้กับการบวชของสามาเณรแทน ซึ่งเป็นได้สืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบันเมื่อ ทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของสงฆ์หรือมอบหมายความเป็นใหญ่ให้แก่หมู่สงฆ์อย่างเต็มที่แล้ว พระองค์ก็ทรงงดการอุปสมบท ทรงทำหน้าที่สั่งสอน และดูแลภายในองค์กรคณะสงฆ์โดยทั่วไป ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักในการปกครอง ดังปัจฉิมโอวาท ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ ก่อนที่จะปรินิพพานว่า “อานนท์พระธรรมวินัยใดที่เราแสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้วพระธรรมและวินัยนั้นแลจักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๒๓} ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒ แสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล^{๑๒๔}

^{๑๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๕๘.

^{๑๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๔๖.

จากแผนภูมิดังกล่าว เป็นการจัดองค์ประกอบสงฆ์ คือการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย โดยใช้เป็นระเบียบและเครื่องมือในการปกครอง ให้การศึกษาแก่ภิกษุที่เป็นสมาชิกในองค์ภคคณะสงฆ์ เป็นการจัดสภาพการณ์เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษา แก่พระภิกษุได้มากที่สุด ซึ่งวินัยจะระบุดังขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อนำวิธีการจัดองค์การตามแนวคิดสมัยปัจจุบันเข้าไปวิเคราะห์เทียบเคียงกับพุทธวิธีในการจัดองค์ภคคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลแล้วจะเห็นได้ถึงพระอัจฉริยภาพของพระพุทธองค์ได้เป็นอย่างดี ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๑๒๕}

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ คำว่า วัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมาย แปลมาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ว่า “Objective” ซึ่งตรงกับศัพท์ในทางพระพุทธศาสนาว่า “อตุล” ที่แปลว่าความมุ่งหมาย ความประสงค์ หรือประโยชน์เกื้อกูล^{๑๒๖} การกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก

ในองค์ภคคณะสงฆ์ พระภิกษุจะต้องอยู่ภายใต้พระธรรมวินัย และจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสลัดตนเองออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สมาชิกจะพึงได้ร่วมกัน ๓ ประการ^{๑๒๗} คือ

๑) ทิฏฐุชัมมิกัตถ์ คือประโยชน์ของการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากพุทธประสงค์ที่บัญญัติพระวินัย ในข้อที่ว่า “เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในปัจจุบัน”^{๑๒๘} คือพระพุทธบัญญัติที่เป็นอาทิพรหมจริยการศึกษา ที่เป็นเบื้องต้นของหลักไตรสิกขา เพราะเมื่อสมาชิกเป็นผู้สำรวมในอธิศีลสิกขา ย่อมเกิดประโยชน์ทั้งต่อส่วนตัวบุคคลและผลดีต่อองค์กรโดยรวมด้วย

๒) สัมปรายิกัตถ์ คือการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์เบื้องหน้าซึ่งการบำเพ็ญประโยชน์ที่สมบูรณ์ในปัจจุบัน ย่อมส่งผลเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรม มีศรัทธา สิด จาคะ ปัญญา ดำรงตนอยู่ใน

^{๑๒๕} พระพุทธนา รมณีขมโม (แก้วกันหา), การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์ภคคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล, หน้า ๕๓.

^{๑๒๖} พันตรี ป. หลงสมบูรณ์, รวบรวมเรียบเรียง พจนานุกรมมคธ - ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๘.

^{๑๒๗} พุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๒๕๕/๒๘๕.

^{๑๒๘} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘.

ศีลธรรมในทางที่ชอบธรรมก็จะเป็นคุณประโยชน์ จนเป็นผู้มีความมั่นใจในความดีของตน ถึงเวลา
 ละโลกนี้ไปก็มิมีใจผ่องใสครองสติได้ ไม่หวั่งกังวลทรมนทรมายหรือกลัวภัยแห่งโลกหน้า กล่าวได้ว่า
 เป็นหลัก ของไตรสิกขาในข้อที่สองว่าด้วยอธิจิตสิกขา

๓) ปรมาตถ์ คือการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สูงสุด อันเป็นจุดหมายสูงสุดของกัลปบุตร
 ที่ออกจากเรือนบวชเพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง หรือประโยชน์
 ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตควรจะเข้าถึง คือการรู้แจ้งสภาวะของ
 สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจความยึดมั่น สามารถทำจิตใจให้ปลอดโปร่ง
 ผ่องใสสะอาด ก็จะมีความสุขประณีตภายในเรียกสั้นๆ ว่า นิพพาน คือดับกิเลสและกองทุกข์ได้ซึ่ง
 จัดว่าเป็นอธิปัญญาสิกขา

ถึงกระนั้น ก็ไม่ได้ทิ้งประโยชน์ในข้ออื่นๆ เป็นแต่เพียงให้พิจารณาถึงความเหมาะสม
 ในการที่จะประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ดังที่พระองค์ตรัสว่า “บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์
 ตนเองเสียไปเพราะประโยชน์คนอื่นแม้มากเมื่อรู้ประโยชน์ตนเองแล้วก็ควรชวนช่วยในประโยชน์
 ตน”^{๑๒๕}

๒. การจัดแบ่งงาน เมื่อมนุษย์เข้ามาาร่วมกันทำงานในรูปขององค์กร และต้องการ
 จะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้นั้น จะต้องมีการแบ่งหน้าที่ และ
 มอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคล ตามความถนัดความรู้และความสามารถของแต่ละบุคคลหรือ
 กลุ่มบุคคล^{๑๒๖} หากปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้แล้วย่อมประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ
 จากการศึกษาแนวคิดลักษณะการแบ่งงานในองค์กรคณะสงฆ์ จะเห็นว่า พระองค์ทรงมีพุทธวิธีใน
 การจัดแบ่งงาน พิจารณาได้ ๓ ลักษณะ คือ

ก. ลักษณะที่เป็นงานหลัก คืองานที่มีการดำเนินการอยู่เป็นประจำในองค์กรคณะสงฆ์
 ซึ่งสามารถแยกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

^{๑๒๕} บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔.

^{๑๒๖} รศ. พงศ์สัมพันธ์ ศรีสมทรัพย์ และ รศ. ชลดา ศรีมณี, หลักการจัดองค์กรและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕,
 (กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๗.

๑) งานทางด้านการปกครอง เป็นงานที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ในองค์กรคณะสงฆ์^{๑๓๑}

๒) งานด้านการให้การศึกษา เป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุได้ประโยชน์ส่วนของตนเอง ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ที่เป็นไปตามกระบวนการ ตามลำดับขั้นของการศึกษา^{๑๓๒} มีการจัดสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาของพระภิกษุ^{๑๓๓}

๓) งานด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นการประกาศเผยแผ่คำสั่งสอนด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษา และการปฏิบัติ^{๑๓๔}

๔) งานด้านสาธารณูปการ คือการดูแลนวัตรกรรม การก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยและการใช้คนวัดให้ทำงาน^{๑๓๕}

ข. ลักษณะงานที่จัดเป็นแผนก^{๑๓๖} เมื่อพิจารณาเห็นว่ามิจิจกรรมที่เหมือนกันก็จัดไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ของงาน เช่นการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ ให้เป็นผู้มีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามแต่สงฆ์จะเห็นสมควรด้วยกิจนั้นๆ การแต่งตั้งผู้ทำการแทนสงฆ์ คือการมีมติร่วมกันหรือการยอมรับร่วมกัน โดยการประชุมสงฆ์ตกลงมอบหมายแต่งตั้งให้ทำกิจ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่องใดอย่างหนึ่ง^{๑๓๗} โดยเป็นการแบ่งงานตามกิจที่มีขึ้นในสงฆ์ ด้วยการมอบหมายงานแก่บุคคลที่เห็นว่า มีคุณสมบัติเหมาะสม พระภิกษุรูปเดียว แต่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอาจได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่หลายๆ อย่างพร้อมกันก็ได้ นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าประเภทของผู้ทำการแทน

^{๑๓๑} อันประกอบด้วยงานที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือ (๑) การรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกองค์กรคณะสงฆ์ (๒) การบัญญัติพระธรรมวินัย (๓) การวางระเบียบการลงโทษ (๔) การตัดสินอธิกรณ์ (๕) การส่งเสริมความสามัคคี (๖) การทำสังฆกรรมประเภทต่างๆ, วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓ - ๑๔.

^{๑๓๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๔/๗๘.

^{๑๓๓} (๑) แต่งตั้งผู้ให้การอบรมศึกษาหรือแสดงธรรม (๒) การให้ถืออุปัชฌาย์และอาจารย์ (๓) การให้ถือนิสัย (๔) สัททวิหริกวัตร (๕) อันตเวาสิกวัตร, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔ - ๗๕/๗๕ - ๑๑๖.

^{๑๓๔} (๑) การส่งเสริมงานทางด้านการเผยแผ่ (๒) การจัดส่งบุคคลไปทำงานด้านการเผยแผ่ซึ่งที่ต่างๆ (๓) การตรวจเยี่ยม แนะนำวิธีการเผยแผ่, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๓๕} วิ.ฐ. (ไทย) ๗/๒๕๔ - ๓๒๓/๘๕ - ๑๕๐.

^{๑๓๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข (เล่ม ๓) หลักสูตรนักรธรรมชั้นเอก, หน้า ๕๓ - ๗๒.

^{๑๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๑.

การแต่งตั้งพระภิกษุเพื่อทำหน้าที่แทนสงฆ์นั้น พระพุทธองค์ได้วางหลักโดยการที่ กำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันตามแต่ละชนิด โดยหลักกว้างๆ ก็จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเว้น จากอคติ ๔ และเป็นผู้ฉลาดและรู้จักสิ่งนั้นๆ เป็นอย่างดี^{๑๔๒}

ค. ลักษณะงานที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน เพื่อเป็นการจัดแบ่งงานให้สมาชิก ในองค์กรได้ปฏิบัติงาน โดยพิจารณาถึงความถนัด และความสามารถส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งตรงกับลักษณะงานในตำแหน่งเอตทัคคะ^{๑๔๓} ที่พระพุทธองค์แต่งตั้งให้แก่พระสาวกในฐานะผู้มีความรู้ ความสามารถมีคุณธรรมในด้านนั้นๆ เป็นการเฉพาะ เช่นพระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญามาก ที่ได้ทรง แต่งตั้งเป็นผู้ที่เลิศกว่าภิกษุทั้งปวงในด้านมีปัญญา และยังได้ชื่อว่าเป็นพระธรรมเสนาบดี ส่วน พระโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุ ในด้านมีฤทธิ์ให้ทำงานด้าน การปกครองสงฆ์ เป็นต้น

ตำแหน่งเอตทัคคะที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าถ้านับโดยตำแหน่งแล้วจะมี ๔๗ ตำแหน่ง แต่ถ้านับตามบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจะมีเพียง ๔๑ ท่าน เพราะพระเถระบางรูปอาจได้รับการแต่งตั้งด้วยเหตุผลเพียงข้อเดียวก็มี หรือมากกว่านั้นก็มี เช่นพระอนันทน์เป็นผู้ได้รับการยกย่อง จากพระพุทธองค์ถึงสี่ประการ เป็นต้น ตำแหน่งเหล่านี้ในระยะเวลาแรกๆ มีไม่มากนัก แต่เมื่อ พระองค์ทรงเห็นว่า มีความสำคัญต่อพระสาวกและเหล่าพุทธบริษัท จึงได้ทรงแต่งตั้งให้พุทธบริษัท ๔ ที่มีความรู้ความสามารถแต่ละด้านที่แตกต่างกันเพื่อเป็นการให้กำลังใจ ดังที่เสถียร โพธิ์นันทะ

^{๑๔๒} ประกอบไปด้วยผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ ผู้รับจีวร เรียกว่าจีวรปฏิคาหกะ ผู้เก็บจีวร เรียกว่า จีวรนิทหะ ผู้ที่แจกจีวร เรียกว่าจีวรภาชกะ ภิกษุรูปเดียวทำหน้าที่ทั้ง ๓ ประการได้ ในคราวเดียวกัน.

^{๑๔๓} ประกอบไปด้วยผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือเป็นผู้แจกภัต เรียกว่าภัตตพเทศกะ เป็นผู้แจกยาอุ เรียกว่ายาอุททกะ เป็นผู้แจกผลไม้ เรียกว่าผลลชกะ เป็นผู้แจกของขบเคี้ยว เรียกว่าขัชชภาชกะ.

^{๑๔๐} ประกอบด้วยผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือเป็นผู้มีหน้าที่แจกเสนาสนะ เรียกว่าเสนาสนคหาปกะ เป็นผู้แต่งตั้งเสนาสนะ เรียกว่าเสนาสนบัญญัติปกะ ภิกษุรูปเดียวอาจรับทั้ง ๒ หน้าที่ได้.

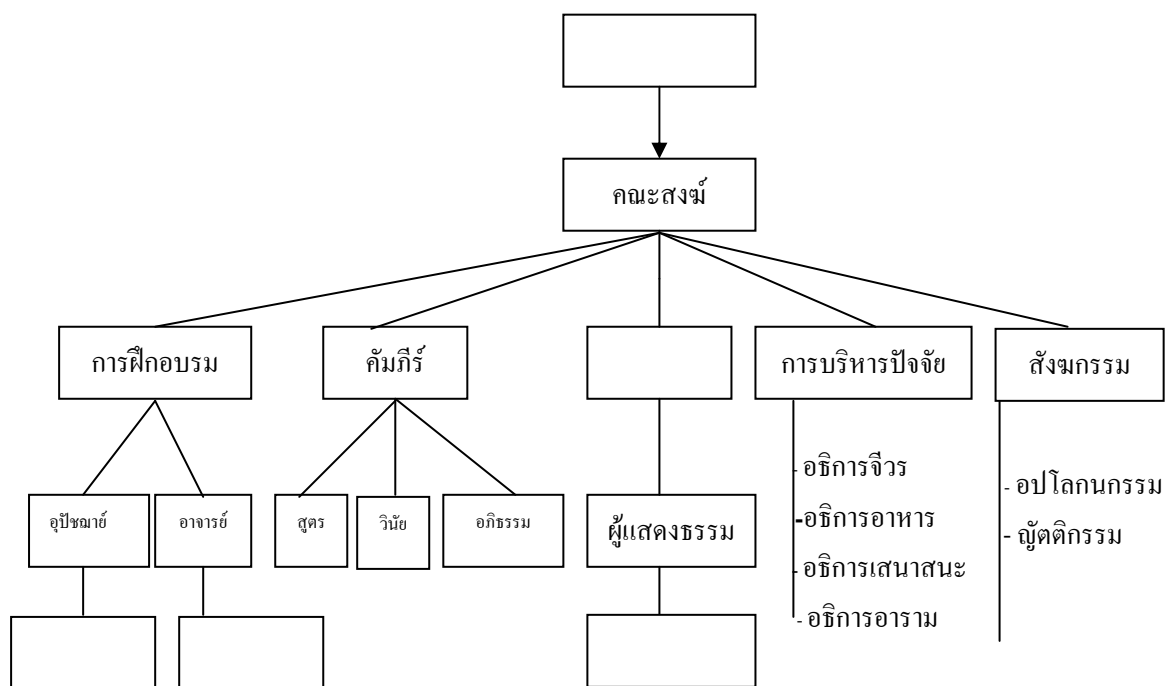
^{๑๔๑} ประกอบไปด้วยผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือมีหน้าที่เป็นผู้ใช้คนทำการวัด เรียกว่าอารามิกเปสกะ ผู้มีหน้าที่ใช้สามเณร เรียกว่าสามเณรเปสกะ เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลนวกกรรม เรียกว่านวกัมมิกะ

^{๑๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒/๒๐๓.

^{๑๔๓} อญ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘ - ๒๓๔/๒๕ - ๓๐.

วิเคราะห์ไว้ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาว่า การศึกษาปริยัติธรรมในสังฆมณฑล ย่อมปรากฏผู้มีอุปนิสัยชอบการศึกษาแต่ละคนด้านต่างๆ กันออกไป ภิกษุบางหมู่มีความพึงพอใจ ในการที่จะร่ำเรียนพระวินัยหรือพระสูตร และอภิธรรมย่อมจะเลือกเอาแต่ทางที่ตนถนัด ศิษyarอบรู้จนแตกฉาน ก็ได้เป็นเอตทัคคะเชี่ยวชาญในปิฎก หรือในหมวดธรรมนั้นๆ การเผยแผ่ก็หนักไปในทางหมวดธรรมที่ตนควรรู้ เมื่อมีศิษย์มากเข้าก็รวมกันเป็นคณะหรือหมู่ขึ้น^{๑๔๔} โดยลักษณะการแบ่งงานดังกล่าวเขียนเป็นแผนภูมิภาพได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๓ แสดงการบริหารสมัยพุทธกาล

ง. การมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นการมอบหมายหน้าที่ โดยเริ่มจากที่พระพุทธองค์ ส่งพระสาวกออกประกาศเผยแผ่พระศาสนา ปรากฏมีกุลบุตรที่ต้องการบวชด้วยจำนวนมาก และเมื่อมีผู้ต้องการจะบวช ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงประทานอนุญาตให้พระสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์บวชกุลบุตรที่มีศรัทธาในท้องถิ่นชนบทนั้นๆ ได้ โดยไม่ต้องนำมาเฝ้าพระพุทธองค์

^{๑๔๔} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๘.

๑) การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง เพราะสถานะของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นช่วยให้มีการกระทำ และเป็นที่ยอมรับร่วมกันในขอบเขตของงานนั้น การมอบหน้าที่เป็นการมอบหมายงานหรือการบริหารในการตัดสินใจภายในขอบเขต ซึ่งเป็นบ่อเกิดของอำนาจตามมา ในการพิจารณาความดีความชอบหรือลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชา การมอบหน้าที่ในลักษณะนี้ คือการได้รับแต่งตั้งโดยเมื่อสงฆ์จะมอบหน้าที่ให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้กระทำหน้าที่แทนสงฆ์ จะใช้วิธีการสวดแต่งตั้งภิกษุรับงานโดยการสอบถามความพอใจภิกษุที่เข้าร่วมประชุม และมีการกำหนดคุณสมบัติรูปใดเห็นว่าไม่เหมาะสมก็สามารถคัดค้านทั่วถึงได้ เช่นกรณีการแต่งตั้งหรือมอบหน้าที่แก่ภิกษุผู้แจกภัตตาหาร ที่เรียกว่า “ภัตตฺตทเทศกั”^{๑๔๖} มีคำมอบหน้าที่หรือคำสวดสมมติว่า ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงแต่งตั้งอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นภิกษุผู้มีความสามารถเป็นผู้ฉลาด พึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่ผู้แจกอาหารนี้เป็นญัตติ ท่านผู้เจริญขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้เป็นเจ้าหน้าที่แจกอาหาร ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกอาหาร ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วยท่านรูปนั้นพึงทักท้วง^{๑๔๗}

๒) การสร้างพันธะต่อหน้าที่ ที่เรียกว่าความรับผิดชอบ จะเห็นได้ว่าการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบวชกุลบุตร เพื่อไม่ให้มีปัญหาในการปกครอง จึงให้ภิกษุถือพระอุปัชฌาย์ โดยที่อุปัชฌาย์และสังฆวิหาริกพึงปฏิบัติต่อกันเมื่อบวชให้กุลบุตรแล้วควรติดตามให้การอบรมพริ้งสอน ตลอดจนให้การอนุเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ อย่างสม่ำเสมอ

^{๑๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒.

^{๑๔๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๘๐ - ๓๘๑/๔๑๒ - ๔๑๓.

^{๑๔๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๒๖/๑๕๕ - ๑๕๕.

ขณะเดียวกันภิกษุที่เป็นสัทธาวิหาริก ก็จะต้องแสดงความกระตือรือร้นที่จะปรนนิบัติรับใช้ด้วยความเคารพเต็มใจ และทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์มีอำนาจทำการประณาม หรือดำเนินคดีตีสอนภิกษุที่เป็นสัทธาวิหาริกของตนที่ประพฤติไม่เหมาะสม ๕ ประการ กล่าวคือ ไม่มีความรักใคร่ ไม่เลื่อมใส ไม่มีความละเอียด ไม่มีความเคารพ และไม่หวังดีต่อพระอุปัชฌาย์โดยอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาดีต่อกัน ทั้งนี้เพราะพระอุปัชฌาย์เปรียบเหมือนเป็นบิดาบังเกิดเกล้า ที่ให้กำเนิดแก่บุตรผู้เป็นสัทธาวิหาริก การอบรมพร่ำสอนให้บุตรได้ประพฤติดี จึงเป็นภาระเบื้องต้นของผู้เป็นบิดามารดาที่จะควรมีสامัญญ์สำนึก^{๑๔๘} หน้าที่จึงมีส่วนสัมพันธ์กับความรับผิดชอบ

หลักการที่พระพุทธองค์ทรงประทาน เพื่อใช้ในการสรรหาคัดเลือกและการดำเนินงาน เป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย ๓ ประการ คือ

(๑) หลักพระวินัย คือการแต่งตั้งด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด เพื่อให้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งนั้นจะประกอบไปด้วยภาวะที่จะสามารถปกครองตนเองและปกครองคนอื่น

(๒) หลักพระธรรม คือการแต่งตั้งพระภิกษุเพื่อทำการแทนสงฆ์นั้น โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ ทั้งนี้แม้พระภิกษุถึงจะมีพรรษาตามที่กำหนดแล้ว แต่เป็นผู้มีอุปนิสัยในด้านอื่นไม่ตรงกับหน้าที่ หรืออาจเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถ ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักความสามารถเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติ ก็เพื่อจะให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เช่นกรณีการแต่งตั้งพระทัฬหฬลบุตร เป็นต้น

(๓) หลักพระธรรมวินัยรวมกัน การแต่งตั้งพระภิกษุให้เป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ โดยอาศัยหลักพระธรรมวินัย คือการแต่งตั้งด้วยการถือเอาหลักอายุพรรษา และความสามารถเป็นตัวการกำหนดคุณสมบัติ ซึ่งผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอาจจะเป็นผู้มีพรรษาครบตามกำหนดประกอบด้วยความรู้ความสามารถในหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายนั้น เป็นต้น

จ. การดูแลบังคับบัญชาในองค์กร ผู้บังคับบัญชาตามนัยทางพระพุทธศาสนานั้น ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า อุปัชฌาย์และอาจารย์ หมายถึงผู้ให้การฟังฟังผู้ฝึกสอน และผู้ปกครองคอยดูแลรับผิดชอบ ส่วนผู้ได้บังคับบัญชานั้นได้แก่ สัทธาวิหาริก (ศิษย์) หรืออันเดวาสิก (ผู้ขออยู่ด้วย) ส่วนกริยาที่ฟังฟัง ชื่อว่า “นิตย” ในกรณีพระนวกะถืออุปัชฌาย์ในสำนักหนึ่ง เมื่อมีเหตุที่

^{๑๔๘} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

นิสัยต้องระวังจากพระอุปัชฌาย์เดิมพระนวกะจะต้องไปขอนิสัยกับพระภิกษุรูปอื่น ผู้ที่สามารถให้ ฟังฟังได้ โดยผู้ให้ที่ฟังฟังนี้ชื่อว่า “อาจารย์” แปลว่าผู้ฝึกมารยาท ผู้ฟังฟังนั้นชื่อว่า “อันเตวาสิก”^{๑๔๕}

จะเห็นว่า พระพุทธองค์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาปกครอง คนอื่น จะต้องเป็นผู้ที่สามารถปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังที่มีพุทธพจน์ไว้ว่า

บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน
แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง
บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น
ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น
เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง^{๑๔๖}

เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาต้องผ่านกระบวนการในการฝึกหัดพัฒนาตนเอง จนสามารถครองตนได้ จึงจะสมควรทำหน้าที่ปกครองคนอื่นต่อไป

มีข้อสังเกตว่า การจัดสายการบังคับบัญชานั้น มีพัฒนาการมาตามลำดับของการขยายตัวขององค์กรคณะสงฆ์ ระยะเวลาเริ่มแรกพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ปกครองดูแล บริหารกิจการด้วยพระองค์เองทุกอย่าง ซึ่งนับตั้งแต่การคัดเลือกบุคคลที่จะเข้าไปเป็นสมาชิก โดยการบวชด้วยวิธี “เอหิภิกขุ อุปสัมปทา” ทรงอบรมให้การศึกษาด้วยตัวพระองค์เอง ที่ทรงทำเช่นนี้ก็เพราะสมาชิก ขณะนั้นมีจำนวนน้อย ต่อมาผู้ที่ประสงค์จะขอบวชมีจำนวนมากขึ้นตามลำดับพระพุทธองค์ จึงได้อนุญาตให้พระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นพระอุปัชฌาย์ ที่จะต้องดูแลความประพฤติสั่งสอน สัทธวิหาริก (ศิษย์ของตน) และหน้าที่ของสัทธวิหาริกที่จะต้องดูแลอุปัชฌาย์และรับฟังคำสั่งสอน

นอกจากนี้ ยังมีข้อกำหนดคุณสมบัติหน้าที่ ที่อาจารย์และอันเตวาสิก (ศิษย์) ฟังมีต่อกัน พระวินัยกำหนดแม้กระทั่งจำนวนสัทธวิหาริก และจำนวนสามเณรต่อภิกษุหนึ่งรูป แต่ก็มีข้อความเปิดไว้ให้ว่าจะมีมากกว่านั้นก็ได้ ถ้าดูแลทั่วถึง เพราะข้อบัญญัติมีไว้เพื่อระวังมิให้พระภิกษุหนึ่งรูป มีศิษย์มากเกินไปจนดูแลไม่ทั่วถึง ซึ่งจะทำให้คุณภาพคนต่ำลงพลอยทำให้คุณภาพงานต่ำลงไปด้วย

^{๑๔๕} พระมหาเสริมชัย ชยมงคล โฉ, การบริหารวัด, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธท้าวท้าววิชาธรรมกาย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๒ - ๑๑๘.

^{๑๔๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘ - ๑๕๙/๘๑ - ๘๒.

การศึกษากฎเกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ ถ้าปฏิบัติได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์สังคมนั้นๆ จะเป็นสังคมที่น่าอยู่ เพราะข้อกำหนดต่างๆ เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นมีความเคารพยำเกรงก็จะเป็นสังคมของคนดี ที่เอื้ออาทรต่อกันเป็นสังคมที่อยู่กันด้วยเหตุผลและยุติธรรม คือต่างก็มีสิทธิและมีหน้าที่ต่อกันมีบทลงโทษและวิธีป้องกันการกระทำมิชอบในทำนองเลือกปฏิบัติเอาไว้ด้วย^{๑๕๑}

เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุรับเสนาสนะและอยู่จำพรรษา ทำให้เกิดมีอาวาสสิก ซึ่งหมายถึงผู้อยู่ประจำ เป็นผู้ดูแลสมาชิกในองค์กรพระเถระรูปเดียวอาจดำรงตำแหน่งอุปัชฌาย์อาจารย์และคณาจารย์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ พระเถระที่รับผิดชอบงานพระศาสนาทั้งหมดจะขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า จึงมีธรรมเนียมว่าหลังจากออกพรรษาพระที่จำพรรษาอยู่ในส่วนต่างๆ จะมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลรายงานเหตุการณ์ต่างๆ^{๑๕๒}

จะเห็นว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา กับผู้ใต้บังคับบัญชาสมัยพุทธกาล เป็นลักษณะอาจารย์ปกครองศิษย์ บิณฑบาตปกครองบุตร ต่างมีความเมตตาเคารพรักใคร่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิหาริกฉันบุตร สัททวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัททวิหาริกจะมีความเคารพยำเกรงประพุดติกลมเกลียวกัน ก็จะถึงซึ่งความไพบูรณ์ในพระธรรมวินัยนี้”^{๑๕๓}

ถ้ามองอีกแง่หนึ่ง จะเห็นว่าเป็นการจัดตามระบบโครงสร้างพื้นฐาน ที่มีการรวมกลุ่มกันทางสังคม เริ่มจากระบบครอบครัวทำให้การอยู่ร่วมกัน หรือการทำงานร่วมกันของสมาชิกในองค์กรเป็นไปอย่างสมานฉันท์ มีความสามัคคีปฏิบัติต่อกันด้วยการเพ่งประโยชน์เกื้อกูล และเพื่อไม่ให้เป็นปัญหาทางการปกครอง พระพุทธองค์จึงอนุญาตให้ถืออุปัชฌาย์วัตรและสัททวิหาริกวัตร กล่าวคือ ข้อปฏิบัติที่พระอุปัชฌาย์และภิกษุ (สัททวิหาริก) ที่ได้รับการอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์รูปนั้นๆ จะต้องประพุดติต่อกัน^{๑๕๔}

^{๑๕๑} สรุปรจาก ประเสริฐ บุญตา, บทความ ๔ บทความจากคอลัมน์ “ใบประจักษ์” หนังสือพิมพ์ข่าวสด, ๒๒ และ ๒๓ พฤษภาคม ๑๒ และ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๗, อังไฉน, นวพร เรื่องสกุล, “หลักการในการสร้างและบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้า”, *พุทธศาสนศึกษา*, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๔๘), หน้า ๖๔.

^{๑๕๒} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

^{๑๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔/๘๑.

^{๑๕๔} แสง อุดมศรี, *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, หน้า ๔๐.

ทรงให้อำนาจแก่พระอุปฌาย์และอาจารย์ ในการลงโทษสังฆวิหาริก หรืออันเตวาสิก ของคนที่ประพฤติมิชอบตามแต่จะเห็นสมควร เช่นการประณามเป็นต้นและไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ว่าผู้ปกครองคนหนึ่งจะต้องมีผู้ได้บังคับบัญชาที่คน แต่มีเค้าให้ได้เทียบเคียงได้ว่า

กรณีพระอุปนันทสากยบุตรมีสามเณรอุปฐาก ๒ รูป^{๕๕} และกรณีตระกูลอุปฐากของท่านพระสารีบุตรส่งเด็กชายไปยังสำนักของท่านเพื่อบรรพชา^{๕๖}

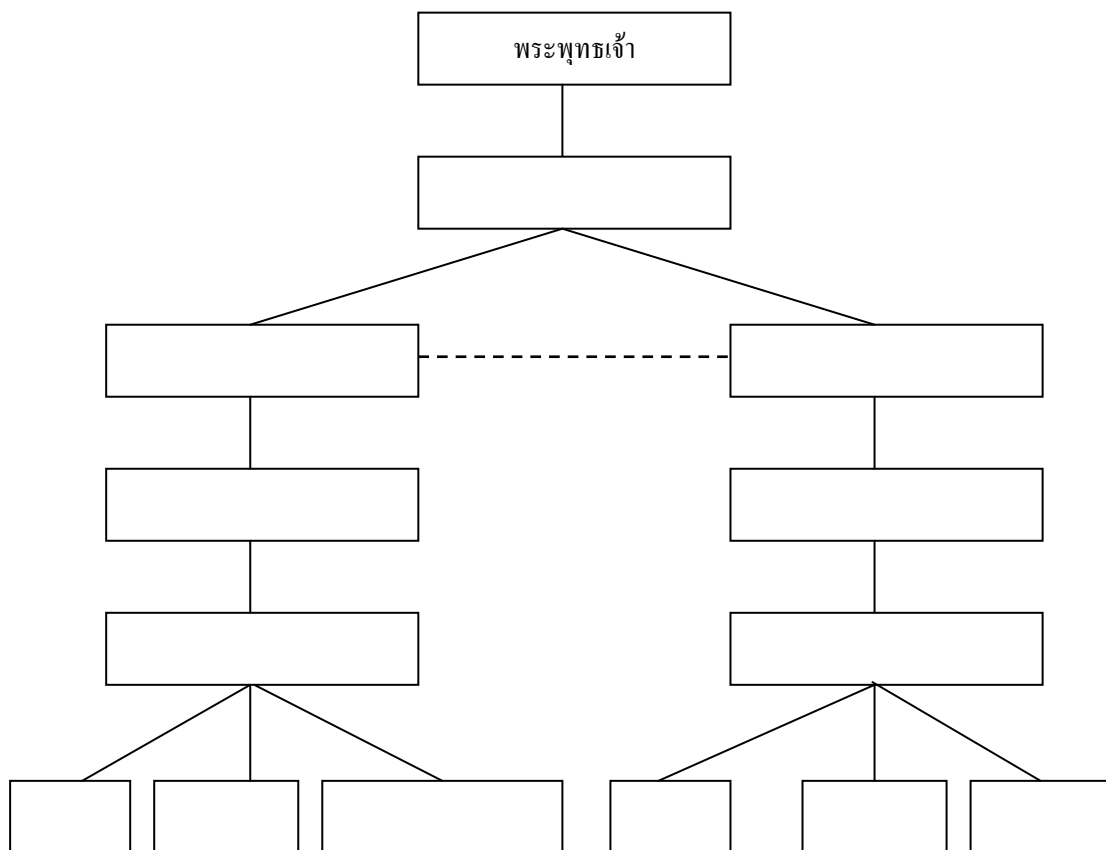
เมื่อพิจารณาจากเรื่องดังกล่าวสามารถอนุมานได้ว่าการบังคับบัญชาในองค์กรคณะสงฆ์ ผู้บังคับบัญชาคนหนึ่งสามารถมีผู้ได้บังคับบัญชามากกว่าหนึ่งคนก็ได้ แต่มีข้อแม้ว่า ผู้บังคับบัญชานั้นจะต้องเป็นผู้ฉลาด และมีความสามารถในการปกครองดูแลฝึกอบรมให้การศึกษา แก่ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชานั้นได้ทั่วถึง ลักษณะการบังคับบัญชาเขียนเป็นแผนภูมิภาพได้ ดังนี้

---

^{๕๕} คือสามเณรกัณฐกะและสามเณรมหะทั้งสองรังแกกันประจำ พระพุทธองค์ทราบจึงรับสั่งว่า ภิกษุรูปเดียวไม่ควรมีสามเณรรับใช้ ๒ รูป และทรงลงโทษแก่ผู้ละเมิดนั้นเป็นอาบัติทุกกฏ, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๑/๑๕๖.

^{๕๖} ขณะนี้ท่านมีสามเณรหาลอยู่แล้วควรทำอย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงรับสั่งเป็นอนุบัญญัติอนุญาต ให้สามเณรเท่าที่สามารถจะดักเตือนพร่ำสอนให้อุปฐากได้, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๘.

แผนภูมิที่ ๔ แสดงโครงสร้างสายการบังคับบัญชาคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

จ. การประสานงาน การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากนั้นจำเป็นต้องมีวิธีการประสานงาน สมาชิกประกอบด้วยบุคคลมีพื้นฐานสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน ทั้งชาติชั้นวรรณะภาษา และการศึกษา เมื่อมาอยู่ร่วมกัน จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการที่เป็นตัวประสานทำความเข้าใจซึ่งกัน มีความสามัคคีกัน หลักการนั้นเรียกว่า พระธรรมวินัย กล่าวคือเพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่าง ปกติสุข จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องน้อมนำจิตใจของพระสาวกให้มีความกลมเกลียวกัน นอกจากนั้นต้องอาศัยคุณธรรมของพระสงฆ์สาวก เช่นความเป็นกัลยาณมิตร ความหวังดีความ สามัคคีความพร้อมเพรียงกันทำหน้าที่โดยเห็นแก่ธรรมเป็นหลัก และต้องเคารพประเพณีนิยมของ กันโดย มีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือวิมุต^{๑๕๖}

^{๑๕๖} พระมหาธรรมรัต อริชฌโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔.

ในส่วนของพระวินัยเป็นการอาศัยระเบียบปฏิบัติที่เป็นแบบแผน เพื่อให้เป็นการหมายรู้ร่วมกันถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่การดำเนินชีวิตร่วมกัน จำเป็นต้องลดความแตกต่างระหว่างบุคคลเสียก่อนแล้วสร้างบรรทัดฐานที่เป็นรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่เป็นไปอย่างเดียวกัน พระวินัยจึงเป็นการจัดสรรโอกาสทำให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบ^{๑๕๘} เปรียบเหมือน “ดอกไม้ต่างพรรณที่เขากองไว้บนพื้นกระดานร้อยดีแล้วด้วยด้ายลมย่อมกระจายไม่ได้ ขจัดไม่ได้ กำจัดไม่ได้ซึ่งดอกไม้เหล่านั้น เพราะเขาร้อยดีแล้วด้วยด้ายฉันนั้น”^{๑๕๙}

ความเป็นเอกภาพของหมู่สงฆ์ประกอบไปด้วย สีสสามัญญตาและทัญญีสสามัญญตา ดังที่ปรากฏคำสรรเสริญในปสาทสูตร^{๑๖๐} มีใจความโดยย่อว่า “บรรดาหมู่คณะใดๆ ในโลก หมู่พระสาวกของพระพุทธองค์เป็นหมู่คณะที่เลิศที่สุด เพราะเป็นหมู่คณะที่มีการประพฤติธรรม อยู่ด้วยธรรม มีธรรมเป็นเครื่องอาศัย” อันทำให้การเป็นอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างเรียบร้อยดีงาม แม้จะมีความเห็นที่เป็นการขัดแย้งกันบ้างในบางครั้งบางเรื่อง แต่ก็ใช้หลักธรรมวินัยในการตัดสิน โดยมีรูปแบบที่เป็นกระบวนการ มีการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินอธิกรณ์ การขอแต่งตั้งจากที่ประชุม การเปิดโอกาสให้ทั้งจำเลยและผู้ฟ้องได้กล่าวแก้ต่างในที่ประชุม นอกจากนั้นการแต่งตั้งผู้ประสานงานเป็นการเฉพาะยังเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเป็นตัวแทนหรือเป็นสื่อกลางในการอำนวยความสะดวกตามกาลเวลา และสถานที่ เช่นการที่สงฆ์แต่งตั้งพระอานนท์เป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้า อานนท์ซึ่งเป็นบัณฑิต ย่อมรู้ว่านี่เป็นกาลเพื่อจะเข้าเฝ้าพระตถาคต นี่เป็นกาลของพวกภิกษุ นี่เป็นกาลของพวกภิกษุณี นี่เป็นกาลของพวกอุบาสก นี่เป็นกาลของพวกอุบาสิกา นี่เป็นกาลของพระราชา นี่เป็นกาลของราชมหาอมาตย์ นี่เป็นกาลของพวกเดียรฉัตร นี่เป็นกาลของพวกสาวกเดียรฉัตร^{๑๖๑}

เมื่อเกิดปัญหาอธิกรณ์ขึ้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คณะสงฆ์แต่งตั้งผู้ประสานงานเป็นการเฉพาะเรียกว่าทูต ทำหน้าที่คอยประสานงานระหว่างทั้งสองฝ่าย ผู้ที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นทูต จะต้องเป็นบุคคลที่เป็นกลางมีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ซึ่งพระองค์ทรงวางหลักการของพระวินัย กล่าวคือสืลยอมนำมาซึ่งบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันปฏิบัติอย่างมีแบบแผน โดยมุ่งตรงต่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน

^{๑๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วินัยเรื่องที่ใหญ่กว่าที่คิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

^{๑๕๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๗/๑๓.

^{๑๖๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๔/๓๘.

^{๑๖๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

สรุปการจัดองค์กรคณะสงฆ์ คือการที่พระพุทธองค์ ได้ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยตามความเห็นชอบของสงฆ์ (สังฆสภา) ที่ผ่านมติร่วมกัน เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการปกครองและการศึกษาพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กร ให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด ของพระพุทธศาสนา โดยพระธรรมวินัยจะครอบคลุมระบบการดำเนินชีวิตทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติสิทธิและหน้าที่ วิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลสมาชิกใหม่การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ ที่กำหนดให้ รวมถึงระเบียบการจัดทำการเก็บรักษาและการแจกปัจจัย ^{๑๖๒} โดยเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อให้สงฆ์ได้หมายรู้ร่วมกัน เช่นระเบียบการรับและจัดแบ่งส่วนอาหารการทำจีวร ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร การจัดสรรที่อยู่อาศัยระเบียบวิธีดำเนินการประชุมการโจทหรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของการโจทจำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินการและตัดสินคดีการลงโทษ เป็นต้น

๒.๓ การบริหารปัจจัย ๔ ในสมัยพุทธกาล

มีข้อสังเกตว่า เมื่อคนมาอยู่ร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีหน้าที่ปฏิบัติกิจการเพื่อส่วนรวม เป็นผู้ทำหน้าที่ในการจัดสรรปัจจัย ๔ ให้เกิดความเท่าเทียมกันในองค์กร จะเห็นได้ว่าในฝ่ายภิกษุสงฆ์ก็เช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจให้ผู้ปฏิบัติรับผิดชอบเป็นแผนก เช่นผู้บัญชาการทั่วไป เจ้าอธิการแห่งคลัง โดยมีหน้าที่เก็บรักษาคลังที่เก็บพัสดุของสงฆ์เรียกว่า ภัณฑาคาริกะและเป็นผู้จ่ายของเล็กน้อยให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นภัณฑาคาริกะ ฟังรู้จักของควรเก็บและของไม่ควรเก็บ ของใดเป็นครุภัณฑ์เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นภัณฑาคาริกะ จึงเก็บของนั้นไว้เพื่อใช้ในการสงฆ์ ซึ่งมีพุทธาอนุญาต ให้สมมติวิหารคือกุฏิบางหลังขึ้นเป็นห้องที่เก็บของ ของใดเป็นลหุภัณฑ์มีเจ้าหน้าที่เก็บต่างหาก และผู้มีหน้าที่ดูแลในการรักษาทรัพย์สินรักษาความสะอาดอื่นๆ ดังนั้นพระพุทธองค์ได้อนุญาต ให้เลือกแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำกิจการนั้นๆ ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๕ ประการคือ

๑. ไม่ลำเอียงเพราะความชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะเกลียดชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะงมงาย

^{๑๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔๘ - ๔๔๙.

๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว

๕. เข้าใจภาระหน้าที่นั้นๆ ดี

เมื่อเลือกพระภิกษุมิคุณธรรม ๕ ประการนี้แล้ว จะให้ทำหน้าที่อย่างไร ฟังขอให้เธอรับตกลงก่อน โดยสวดสมมติให้สงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ด้วยอุตติหัตถกรรมวาจา นำเข้าสู่ที่ประชุมให้สงฆ์ (คณะ) ยอมรับด้วยวาจา ๒ ครั้งว่า พวกเราอนุญาตให้ท่านทำหน้าที่แล้วๆ ภิกษุผู้ได้รับแล้วย่อมเป็นอิสระในการทำหน้าที่ในนามของสงฆ์ ภิกษุรูปหนึ่งรับหน้าที่หลายอย่างก็ได้ สงฆ์ควรเลือกดูกิจการอันเกี่ยวข้องกัน ฟังแต่งตั้งให้ภิกษุรูปนั้นรับหน้าที่เหล่านั้นร่วมกับเจ้าหน้าที่อันสงฆ์พึงสมมติด้วยพุทธานุญาต โดยมีแผนกต่างๆ ดังนี้

๑. เจ้าหน้าที่แห่งจีวร^{๑๖๓} การรับในที่นี้หมายเอาการรับไว้เป็นของสงฆ์ เมื่อทนายไม่ได้ถวายเองมอบให้ช่วยแจก จะรับเป็นธุระควรอยู่ อื่นๆ ควรรู้จักที่ควรเก็บและที่ไม่ควรเก็บ

๒. เจ้าอธิการแห่งอาหาร เป็นผู้แจกภัตตรเรียกว่า ภัตตคฤหัสถะ^{๑๖๔}

๓. เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะมีหน้าที่แจกเสนาสนะให้ภิกษุเรียกว่าเสนาสนบัญญัติปาละ^{๑๖๕}

^{๑๖๓} มีหน้าที่รับจีวร เรียกว่าปฏิคคาหกะ เย็บจีวร เรียกว่าจีวรนิทหกะ เป็นผู้แจกจีวร เรียกว่าจีวรภาษกะ มีคำสวดแต่งตั้งเป็นต่างๆ ภิกษุรูปเดียวรับทั้ง ๓ หน้าที่ แต่งตั้งในกรรมวาจาเดียวกันได้ ภาระหน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งจีวร ฟังเว้นอกคิ ๔ ฟังรู้จักประมาณแห่งจีวรที่ควรรับไม่ควรรับจีวรอันทนายถวายแก่สงฆ์ อันตนมีหน้าที่อุปัฏฐากอยู่เป็นของควรรับ จีวรอันทนายถวายแก่สงฆ์อันตนมิได้มีหน้าที่อุปัฏฐากอยู่ และถวายจะจงภิกษุเป็นของไม่ควร รับจำนวนประเภทไร มีจำนวนเท่าไร รับไว้แล้วก็ดี ไม่ได้รับไว้แล้วก็ดี ควรรู้ไว้ด้วย จีวรอันทนายถวายด้วยคำว่าข้าพเจ้าถวายในสีมาหรือแก่สีมาก็ดี ข้าพเจ้าถวายตามกติกาสงฆ์ก็ดี ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ก็ดี ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้วก็ดี ชื่อว่าถวายแก่สงฆ์ จีวรอันทนายถวายเฉพาะแก่ภิกษุก็ดี แก่ภิกษุผู้อยู่เสนาสนะของตนก็ดี แก่ภิกษุเฉพาะรูปๆ ก็ดี ชื่อว่าเป็นการถวายส่วนบุคคล.

^{๑๖๔} เป็นผู้แจกยาเรียกว่ายาคุรทหกะ เป็นผู้แจกผลไม้เรียกว่า ผลคคหกะ เป็นผู้แจกของเคี้ยวเรียกว่า ชัชชภาษกะ ซึ่งมีคำสมมติต่างๆ ภิกษุรูปเดียวรับทั้ง ๔ หน้าที่ก็ได้ ถ้าได้รับอนุมัติจากสงฆ์และภิกษุผู้เป็นอธิการแห่งอาหารฟังละเว้นอกคิ ๔, วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๖๓/๖๖๒ - ๖๖๓.

^{๑๖๕} เป็นผู้แต่งตั้งเสนาสนะ เช่นการจัดกุฏิเป็นหลังเป็นห้องๆ การแจกเสนาสนะนั้นต้องรู้ด้วยว่าฐานะของผู้ที่นอนเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ย่อย เป็นผู้อุปการะแก่สงฆ์หรือหาไม่ ผู้เล่าเรียนหรือฐานะอะไรก็ต้องรู้ ซึ่งพระทัฬหฬลนุตรปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ซึ่งให้เห็นว่าท่านมีความสามารถในการจัดการตามฐานะ เช่นภิกษุวินัยให้อยู่พวกหนึ่ง ภิกษุธรรมกถึกให้อยู่พวกหนึ่ง ภิกษุพระสูตรให้อยู่พวกหนึ่ง ภิกษุพระอภิธรรมให้อยู่พวกหนึ่ง ภิกษุบิณฑุกานธให้อยู่พวกหนึ่ง ภิกษุผู้ไม่ประกอบธุระอย่างไรให้อยู่พวกหนึ่ง การจัดให้อยู่ตามส่วนอย่างนี้ย่อมเป็นสุขแก่ผู้อื่น ในบาลีกล่าวไว้ว่า ภิกษุอาพาธเป็นโรคอุจจาระธาตุ ทำเสนาสนะเปราะเป็นจัดให้อยู่ต่างหาก ภิกษุอาพาธเป็นโรคติดต่อ จัดให้อยู่ต่างหาก ฟังเลือกเสนาสนะสบายอันเหมาะแก่โรคของผู้อาพาธ.

๔. เจ้าอธิการแห่งอารามมีหน้าที่เป็นผู้ใช้คนทำการวัด เรียกอารามิกเปสกะ^{๑๖๖}

๕. เจ้าอธิการแห่งคลังมีหน้าที่เก็บรักษาค้างเก็บพัสดุของสงฆ์เรียกว่า กัณฐาคาริกะ^{๑๖๗} ภารกิจที่มีชื่อเสียงมากในการบริหาร คือพระทัฬหฬมัลลบุตร ซึ่งเป็นตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงให้สงฆ์สาวดอนุมัติท่านเป็นกัณฐกเทศก์^{๑๖๘} เสนาสนบัญญัติปาปะ^{๑๖๙} เป็นการบริหารปัจจัยตามการศึกษาเฉพาะกรณีทีกล่าวมาแล้ว สรุปได้ดังนี้

๑. แต่งตั้งผู้บริหารโดยสงฆ์
๒. ผู้บริหารรู้หน้าที่ ๔ ประการดังกล่าว
๓. บอกหน้าที่ไว้ชัดเจน
๔. แบ่งเป็นแผนกไว้ชัดเจน
๕. รวบรวมลักษณะของงานคล้ายคลึงกันไว้ด้วยกัน
๖. จัดระบบของงาน และของคนเป็นหมวดหมู่
๗. จัดเป็นแผนกๆ (มีสถานที่เก็บของรวมคลัง)
๘. มอบอำนาจให้เต็มที่ และมีอำนาจเด็ดขาด^{๑๗๐}

---

^{๑๖๖} เป็นผู้ใช้สามเณร เรียกสามเณรเปสกะเป็นผู้ดูแลนวกกรรม คือการปลูกสร้างเรียกว่านวกัมมิกะ ซึ่งอธิการแบ่งหน้าที่ออกเป็น ๒ หน้าที่ คือการรักษาคูแลอารามและดูแลนวกกรรม ดังกรณีการสร้างบุพพารามนั้นพระองค์ทรงมอบให้พระโมคคัลลานะเป็นผู้ดำเนินการสร้าง นวกัมมาธิฎฐายี ซึ่งในสมัยก่อนทางการ ได้มอบให้อารามิกเป็นเลขวัด คือมาวัดในนามของรัฐบาล แต่ก็อยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของอธิการแห่งอาราม.

^{๑๖๗} เป็นผู้จ่ายของเล็กน้อยให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ภารกิจผู้เป็นกัณฐาคาริกะพึงรู้จักของควรเก็บและของไม่ควรเก็บของใดเป็นครุภัณฑ์เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นกัณฐาคาริกะ มีพุทธาอนุญาตให้สมมติวิหาร คือกุฎีบางหลังขึ้นเป็นห้องที่เก็บของ ของใดเป็นลหุภัณฑ์มีเจ้าหน้าที่เก็บต่างหาก.

^{๑๖๘} กัณฐกเทศกะ แปลว่าผู้แจกภัตตาหาร หมายถึงภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์ให้มีหน้าที่จัดพระไปรับภัตตาหาร ดูเทียบใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๐ - ๓๘๓/๔๑๒ - ๔๑๕, วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๘๕ - ๑๘๒/๒๒๒ - ๒๒๕, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐/๓๑ - ๓๒, วิ.จู.อ. (บาลี) ๓/๒๓๕/๓๕๗ - ๓๖๗.

^{๑๖๙} เสนาสนบัญญัติปาปะ หมายถึงภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ, วิ.จู.อ. (บาลี) ๓/๓๑๘/๓๒๘ - ๓๔๑.

^{๑๗๐} ดร. บุญทัน ดอกไธสง, การบริหารเชิงพุทธ, (กระบวนการทางพฤติกรรม), หน้า ๑๒๕.

๒.๔ สรุป

การบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลเป็นการบริหารที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์ที่มีมติร่วมกันและผู้บริหารเองก็มีความรู้ความสามารถในกิจการนั้นๆ ไม่มีบ่าเหน็บจรวงวัล นอกจากความสมัครใจ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เป็นการบริหารโดยจิตสำนึกเพื่อมวลชนที่เห็นความสำคัญของจิตใจ รับผิดชอบงานของส่วนรวมด้วยความเต็มใจและตั้งใจ พระทัฬหฬลบุตรมีความสามารถในการจำแนกการบริหารปัจจัยอย่างมีระบบและยังคงเป็นบรรทัดฐานมาจนปัจจุบัน ซึ่งเป็นการทำให้สังคมสงฆ์เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ฉะนั้นการสร้างกฎระเบียบยังไม่จำเป็น เมื่อมีแต่ผู้ประพฤติดี ระเบียบข้อบังคับจำเป็นเพื่อคุมคนหมู่มากให้อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน และควรเริ่มมีระเบียบข้อบังคับเมื่อมีผู้ปฏิบัติผิดเพี้ยนไปจากที่พึงเป็น เพื่อป้องกันความประพฤติผิดหรือการกระทำที่จะสร้างความเสื่อมมาสู่องค์กร

แนวคิดเรื่องการจัดการของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา รูปแบบการบริหารจัดการยังคงรูปแบบเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงแม้เวลาจะล่วงมากกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้ว ถึงกระนั้นจะเห็นการเปลี่ยนแปลงบางประการเหมือนกัน บางครั้งก็มีการเปลี่ยนแปลงใหญ่ เช่นการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักการบางข้อก็จะมีการแตกเป็นนิกายต่างๆ หรือการปรับปรุงวิธีการสอนให้สอดคล้องกับสังคมและกระแสนิยม ในปัจจุบันการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ต้องปรับไปตามกฎหมายบ้านเมืองซึ่งแตกต่างออกไปจากพระธรรมวินัยเป็นไปในลักษณะให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันเพื่อให้ทันยุคสมัย

จะเห็นว่า เริ่มแรกของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ใช้แนวคิดแบบอัตตาทิปไตย ซึ่งหมายถึงการที่พระองค์เป็นศูนย์รวมเพื่อบัญชาการหรือสั่งการในประเด็นต่างๆ แต่เมื่อพระสงฆ์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระพุทธองค์ได้เปลี่ยนระบบการบริหารในรูปแบบใหม่ เป็นการให้ความสำคัญแก่สงฆ์ ที่เรียกว่าโลกาธิปไตยหรือสังฆาธิปไตย^{๑๑๑} อันเป็นการกระจายอำนาจให้แก่คนกลุ่มใหญ่ แต่สุดท้ายแล้วพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญแก่ธรรมาธิปไตย นั่นหมายถึงการใช้ธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองนั่นเอง กล่าวคือ หลักแห่งความถูกต้องชอบธรรม ซึ่งความถูกต้องชอบธรรมเป็นรูปแบบแห่งการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธองค์ในทุกกรณี ดังจะเห็นได้จาก การนำเสนอหลักการ “อธิกรณสมณะ ๗ ประการ” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์

^{๑๑๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญชกร), รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี “กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ. เชียงใหม่”, หน้า ๑๘๖.

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายสำคัญของความชอบธรรมที่เพียบพร้อมไปด้วยความยุติธรรม เพื่อสร้างสรรค์ให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่ไม่มีความหวาดระแวง และรังเกียจกันเกี่ยวกับศีลาจารวัตร อันจะทำให้สังคมสงฆ์ เป็นสังคมที่เหมาะสมแก่การฝึกฝนพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาเพื่อเข้าถึง จุดมุ่งหมายสูงสุด กล่าวคือพระนิพพานต่อไป

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ นำมาซึ่งการบริหารจัดการ การปกครองและการจัดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้น ซึ่งพระพุทธองค์ได้ออกแบบมาเพื่อใช้ กับสังคมสงฆ์ แต่ถึงกระนั้น แนวคิดนี้ก็สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ใน โลกศฤหัสถ์ได้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดนี้ ซึ่งได้มีการพัฒนาในรูปแบบของการบริหารปัจจัยของพระสาวกรูปหนึ่ง ที่มีความเชี่ยวชาญดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ ๓

การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร

การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร ซึ่งเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบและวิธีการคุณสมบัติในด้านต่างๆ เพื่อที่จะนำไปประยุกต์ใช้ ต้องคัดกรองคุณสมบัติสมัยปัจจุบันในฐานะที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้เลิศในด้าน การแจกแจงเสนาสนะและการแจกภัตต ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญ จึงได้ยกย่องท่านไว้ในตำแหน่งเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายได้อย่างไร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ภูมิหลังการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร

อดีตชาติของพระทัฬหฬลบุตรปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อปาทาน^๑ ในสมัยพระพุทธเจ้าปฐมุตตระท่านเกิดในตระกูลกรุงหงสาวดี เมื่อเจริญวัยได้ฟังพระธรรมเทศนา และเห็นพระบรมศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านแจกแจงเสนาสนะและการแจกภัตตก็ชอบใจ ได้หมอบลงแทบพระบาทปรารถนาฐานันดรนั้น แล้วได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ให้ฉันตลอด ๗ วัน ได้รับการพยากรณ์ว่า ในกัปที่แสนต่อจากกัปนี้ พระศาสดาพระนามว่าโคดมซึ่งสมภพในวงศ์พระเจ้าโองการาช จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลกบุตรเศรษฐีนี้จักเป็นสาวกพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ปรากฏชื่อว่า “ทัฬหฬ” เป็นผู้เลิศฝ่ายเสนาสนบัญญัติอุปการะสมความปรารถนา และได้บำเพ็ญกุศลจนตลอดชีวิต ด้วยการตั้งเจตน์จำนงไว้จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เสวยราชสมบัติในเทวโลก ๓๐๐ ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๐๐ ครั้ง เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบุลย์โดยคณานับมิได้

ในกัปที่ ๕๑ ต่อจากกัปกัปนี้ พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีเสด็จอุบัติขึ้นทัฬหฬลบุตรได้พุดคู่สาวกของพระพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะต่างๆ ที่รู้ถือว่าท่านเป็นผู้บริสุทธิต่อมาในกัปกัปนี้ พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะเสด็จอุบัติขึ้น เมื่อพระโลกนาถพร้อมทั้งพระสาวกปรินิพพานแล้ว ศาสนากำลังจะสิ้นศูนย์อันตรธาน ทัฬหฬลบุตรได้ชวนเพื่อนอีก ๖ รูป เข้าป่าใหญ่เพื่อบำเพ็ญเพียร

^๑ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๐๘ - ๑๔๕/๒๕๒ - ๒๕๓.

ได้พบภูเขาหินในป่าสูงลิ่ว จึงผูกบันไดป็นจันสูงยุดเขาสูง แล้วผลัดบันไดให้ตกลง
ครั้งนี้พระเถระนั้นเป็นพระอรหันต์ พระอนุเถระได้เป็นพระอนาคามีที่เหลือจากนี้

ได้พบภูเขาหินในป่าสูงลิ่ว จึงผูกบันไดป็นขึ้นสู่ยอดเขาสูง แล้วผลักบันไดให้ตกลง ครั้งนี้พระเถระนั้นเป็นพระอรหันต์ พระอนุเถระเป็นพระอนาคามี ที่เหลือเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ประกอบความเพียรไปเกิดบนเทวโลก องค์ที่ข้ามสงสารไปได้ปรินิพพาน องค์หนึ่งเกิดในชั้นสุทธาวาส ทัพพมัลลบุตรเกิดในพระนครกุสินารา เป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามัลลราช อนุปิยนิคมแคว้นมัลละ มีพระนามเดิมว่า “ทัพพ ราชกุมาร” แต่เนื่องจากเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามัลลราช จึงนิยมเรียกกันว่า “ทัพพมัลลบุตร” การที่ท่านได้ชื่อว่า ทัพพะ ซึ่งแปลว่าไม้ เนื่องจากในขณะที่พระมารดาของท่านตั้งครรภ์ใกล้จะประสูติแต่ก็สวรรคตเสียก่อน บรรดาพระประยูรญาติ จึงนำศพไปเผาบนเชิงตะกอนเมื่อไฟกำลังเผาไหม้ร่างของพระนางอยู่นั้น ท้องได้แตกออก ทารกในครรภ์ตกลงบนกองไม้ใกล้ๆ เชิงตะกอน ไม่ได้รับอันตรายใดๆ เจ้าหน้าที่อุ้มทารกนั้นมอบให้พระอัยยิกา (ยาย) อาศัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจึงตั้งชื่อท่านว่า “ทัพพะ”

เมื่อทัพพรากุมารมีพระชนมายุได้ ๗ พรรษา พระอัยยิกาได้พาไปเฝ้าพระบรมศาสดาที่ประทับอยู่ ณ อนุปิยนิคมแคว้นมัลละพร้อมด้วยภิกษุพุทธสาวก เพื่อฟังธรรมพร้อมกับชาวเมือง ทัพพะราชกุมารทอดพระเนตรเห็นพระพุทธรูปเจ้า เกิดศรัทธาเลื่อมใสน้อมพระทัยไปในการออกบวช กราบทูลลาพระอัยยิกาเพื่อขอบวช พระพุทธรูปทรงมอบให้ภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้พระภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ ได้สอนตบปัญญากรรมฐานแก่ทัพพะราชกุมาร ขณะที่กำลังทำการโกนผมได้พิจารณากรรมฐาน คือผม ขน เล็บ ฟันและหนัง โดยลำดับ เมื่อจรดมีดโกนครั้งที่ ๑ ได้บรรลุโสดาปัตติผล ครั้งที่ ๒ บรรลุสกทาคามีผล ครั้งที่ ๓ บรรลุอนาคามีผลและเมื่อการโกนผมสิ้นสุดลงท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ และอภิญญา ๖

ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์^๒ เมื่ออายุเพียง ๗ ขวบ ต่อมาท่านตามเสด็จพระพุทธรูปไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ขณะนั่งพักผ่อนอยู่เพียงตามลำพังความคิดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่ท่านว่า “เราสิ้นกิเลสแล้ว สมควรที่จะช่วยรับภารกิจของสงฆ์ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมบ้าง” เมื่อมีโอกาสจึงเข้าเฝ้ากราบทูลพระบรมศาสดา พระพุทธรูปตรัสอนุโมทนา แล้วทรงประกาศ^๓ ให้สงฆ์แต่ตั้งท่านรับหน้าที่เป็นภักตคุทเทศก์ คือมีหน้าที่แจกจ่ายภักตจัดพระภิกษุไป ฉ้นในที่ที่มีผู้นิมนต์ไว้ และเป็นเสนาสนคาหาปกะ คือมีหน้าที่จัดเสนาสนะแจกจ่ายแก่พระภิกษุที่มาจากต่างถิ่นให้ได้พักอาศัยตามความเหมาะสม

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๐/๔๑๒.

^๓ วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๕/๓๐๐ - ๓๐๑.

ต่อมาพระพุทธองค์ ทรงพิจารณาเห็นว่าท่านมีอายุยังน้อยนัก แต่มารับภาระอันหนักซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของพระภิกษุมากกว่า ดังนั้นเพื่อต้องการให้ท่านปฏิบัติงานได้สะดวก พระองค์จึงบวชให้ท่าน ด้วยการยกท่านจากการเป็นสามเณรขึ้นเป็นภิกษุในวันนั้น ด้วยพระดำรัสว่า “อชชโตะ ปฏฐาย ภิกขุ โหหิ”^๔ ซึ่งแปลว่าเธอจงเป็นภิกษุตั้งแต่วันนี้ไป การบวชด้วยวิธีนี้เรียกว่า “ทาศชอุปสัมปทา” แปลว่าการรับเข้าหมู่โดยความเป็นทายาท ทั้งนี้เพราะพระพุทธองค์พิจารณาเห็นว่าท่านมีคุณสมบัติสมควรเป็นพระภิกษุเพราะเป็นพระอรหันต์ และปฏิบัติหน้าที่เทียบเท่าพระ

ในพระพุทธศาสนาสามเณรที่ได้รับการบวชด้วยวิธีนี้ ๓ รูป คือสามเณรสุมนะสามเณรโสปกะและสามเณรทัฬหะ พระทัฬหะมัลลบุตรปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ กรณีจัดพระไปฉันในที่มิถุนิมนต์ (ภัตตาคาร) ท่านจะคำนึงถึงวัตถุและคุณวุฒิทั้งพิจารณาถึงความรู้จักคุ้นเคยกับทายกอีกทั้งให้พระหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปตามวาระ และตามความเหมาะสมด้วย^๕

ด้านการจัดเสนาสนะ (เสนาสนคาหาลปะ) ท่านจัดให้พระภิกษุผู้มีอุปนิสัยความถนัดความคิดเห็นและความรู้ที่คล้ายคลึงกันพักอยู่ด้วยกัน ก็เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งกัน นอกจากนี้ยังจัดเสนาสนะให้ตามความประสงค์ของผู้มาพัก เช่นต้องการพักในถ้ำหรือในถ้ำ เป็นต้น ซึ่งถ้าเป็นเวลาค่ำคืน ท่านจะเข้าเตโชสมาบัติอธิษฐานให้ปลายนิ้วของท่านเป็นดุษฎีเทียนส่องสว่างนำทางพระอาคันตุกะไปสู่ที่พักพร้อมแนะนำสถานที่อำนวยความสะดวกต่างๆ

ต่อมาท่านถูกกล่าวหาว่าข่มขืนภิกษุณี^๖ จากกรณีพระบวชใหม่สองรูป ชื่อพระเมตติยะกับพระภุมมชกะ ที่ได้อาหารหรือเสนาสนะก็มักจะได้แต่ของที่ไม่ดี วันหนึ่งพระทัฬหะมัลลบุตรจัดให้ท่านไปฉันที่บ้านคหบดี ซึ่งจะถวายแต่ของชั้นดีแก่ภิกษุทั้งหลายเป็นประจำ เมื่อคหบดีทราบว่าคุณทั้งสองมา จึงสั่งสาวใช้จัดอาหารชั้นเลิศถวายท่าน คือทำอาหารด้วยปลายข้าวและน้ำผักดองเสนาสนะก็จัดให้ที่นั่งที่นุ่มประตุ มิให้เข้ามาในบ้าน ทำให้ท่านทั้งสองไม่พอใจ จึงคิดว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะพระทัฬหะมัลลบุตรกลั่นแกล้ง เมื่อนางภิกษุณีชื่อเมตติยามาหาพระทั้งสองรูปจึงเล่าเรื่องความทุกข์ให้ฟังแล้วขอร้องให้นางกล่าวหาพระทัฬหะมัลลบุตรว่าข่มขืนนาง เมื่อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้วนำความกราบทูลพระพุทธเจ้า ขอให้ลงโทษพระเถระด้วยการให้ลาสิกขาออกไป พระพุทธองค์

^๔ บรรจบ บรรณรุจิ, อธิติมหาสาวก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๔.

^๕ พระครูกลียาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กฤษณาโม), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๗.

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๓/๔๑๕, วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๕๒/๓๐๕ - ๓๐๖.

รับสั่งให้ประมุขสงฆ์ ตรัสถามว่า “ทัฬหะเธอจำได้ไหมว่าได้ทำตามที่ภิกษุณีนี้กล่าวหา”^๗ ท่านตอบว่า “ข้าแต่พระพุทธองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่ข้าพระพุทธเจ้าเกิดมายังไม่รู้จักการเสพเมถุน แม้แต่ในความฝันเลยจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงตอนต้นอยู่ พระเจ้าข้า” พระพุทธองค์สดับแล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย สีกนางภิกษุณีเมตติยา แต่พระเมตติยะกับพระภุมมชกะ กราบทูลสารภาพว่า ทั้งหมดเป็นแผนการของคนที่ ๒ รูป พระพุทธเจ้าปรารภการณ์เหตุนี้ จึงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุโกจรณะเรื่องภิกษุอื่น แกล้งใจด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^๘

การจัดเสนาสนะท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเรียบร้อยดีทุกประการ เป็นที่พอใจและยอมรับของหมู่พระภิกษุสงฆ์ หรือแม้แต่ทายกทายิกาทั่วไป ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านผู้จัดเสนาสนะ

ท่านนิพพานที่เมืองราชคฤห์ ก่อนที่จะนิพพานได้แสดงฤทธิ์เหาะขึ้นไปในอากาศโดยทำสมาธิเข้าสมาบัติเมื่อออกจากสมาบัติก็นิพพาน เตะชราตุก็พลันเกิดขึ้นเผาสุริยะของท่านจนไม่เหลือเศษแม้แต่เถาถ่าน ณ ท่ามกลางอากาศนั้น

๓.๒ คุณสมบัติของพระทัฬหะมัลลบุตร

พระทัฬหะมัลลบุตร ซึ่งได้ตั้งความปรารถนาไว้ในครั้งอดีตชาติ และก็ได้ตั้งสมณญเฐียรอมา อานิสงส์ที่ได้ถวายข้าวสุกที่หุงด้วยน้ำนม จึงทำให้ท่านเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ตามคำพยากรณ์^๙ เมื่อครั้งที่เกิดในศาสนาของพระพุทธเจ้าวิปัสสี และด้วยผลแห่งการประพฤติธรรมมีศีลบริสุทธจึงทำให้ท่านบรรลุอรหัตผลอย่างรวดเร็วขณะมีอายุเพียง ๗ ขวบ ในชาติปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาคุณธรรม ๕ ประการ อันเป็นคุณสมบัติพิเศษของพระทัฬหะมัลลบุตรซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปสู่กระบวนการบริหารปัจจัย เป็นที่มาแห่งความยุติธรรม กล่าวคือ การมีความเสมอภาค ไม่ลำเอียงในการปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ดังนั้นความยุติธรรมก็คือการไม่มีความลำเอียง^{๑๐} อันเป็นเหตุให้เสียความเป็นธรรมที่เนื่องมาจากความรักใคร่กัน ไม่ชอบกัน เนื่องจากความเขลา หรือความกลัว ดังมีพระพุทธภาษิตที่ว่า “บุคคลใดล่วงละเมิดความยุติธรรม

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๔/๔๑๗ - ๔๑๘.

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๕/๔๑๘.

^๙ ชุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๐๘ - ๑๔๕/๒๕๒ - ๒๕๓.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๕๖, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๓.

จากข้อความดังกล่าวชี้ได้ว่า ความลำเอียงเป็นหลักการที่สำคัญ ซึ่งเห็นได้จากการที่ พระทัฬหฬลบุตรปฏิบัติด้วยดีเสมอมา หมายความว่า ท่านปฏิบัติด้วยความยุติธรรมความถูกต้อง ชอบธรรม ดังนั้นความเท่าเทียมจึงเป็นเหตุแห่งความสามัคคี เนื่องจากเป็นคุณสมบัติของผู้บริหาร ทุกคนควรตระหนัก แม้แต่พระอรหันต์ก็ยังใช้ในการปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกัน ดังกรณีของท่าน พระทัฬหฬลบุตรที่ให้ความเสมอภาคกับทุกๆ คนเท่าเทียมกันโดยไม่เห็นแก่หน้าใคร ท่านจัดแจง ที่อยู่อาศัย และจัดพระไปฉันในที่นิมนต์ตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ โดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยจึง ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ ซึ่งคุณธรรม ๕ ประการนั้น มีดังนี้ คือ

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
๔. ไม่ลำเอียงเพราะหลง
๕. รู้จักสิ่งของที่แจกแล้วและยังไม่ได้แจก

อย่างไรก็ตาม การไม่ลำเอียงจึงเป็นแกนกลางของการรักษาคุณภาพ และความสามัคคี พร้อมทั้งความมั่นคงของหมู่คณะที่อยู่ด้วยกัน เพราะถ้าเสียความเป็นธรรมแล้ว แม้แต่จะมีความรัก ใคร่กันอยู่หรือแต่จะเอาอกเอาใจกัน ก็จะเกิดความกินแหนงแคลงใจกันทำให้สูญเสียเอกภาพแต่เมื่อ รักษาธรรมไว้ได้ ก็ไม่มีความลำเอียงไม่เสียสามัคคีเพราะเกิดความชอบกันและการอยู่ร่วมในสังคม เดียวกัน การบริหารปัจจัยซึ่งเป็นความปรารถนาของพระทัฬหฬลบุตร โดยการจัดแจงเสนาสนะ และจัดพระไปฉันในที่นิมนต์ ซึ่งมีลักษณะการบริหาร ดังนี้ คือ

๑. ไม่ลำเอียง
๒. ไม่เห็นแก่อำมิส
๓. มีความยุติธรรม
๔. มีสายตากว้างไกล (วิสัยทัศน์) คือเป็นผู้ฉลาดมีความสามารถในการวางแผน ซึ่งอาจ พิจารณาได้จากการที่พระทัฬหฬลบุตรให้บุคคลที่มีพฤติกรรมใกล้เคียงกันอยู่ด้วยกัน เป็นต้น
๕. รู้จักความเหมาะสม

---

๑๑ ที.ปว. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๕.

เมื่อครั้งที่พระทัฬหฬลบุตร เกิดในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะท่านได้ชวนเพื่อภิกษุอีก ๖ รูปไปปฏิบัติธรรมบนยอดเขาปรากฏว่ามีบางรูปสำเร็จเป็นพระอรหันต์ บางรูปเกิดในพรหมโลก^{๑๒} จากข้อความข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าตรงกับหลักกัลยาณมิตร หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านยกตัวอย่างเช่นพระพุทธเจ้าพระอรหันต์สาวก ครู อาจารย์ ท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญาสามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า^{๑๓} จะเห็นได้ว่า พระทัฬหฬลบุตรนั้นมีอายุเพียง ๗ ขวบ แต่โดยความเป็นพระอรหันต์ และมีคุณสมบัติดังกล่าว

การบริหารปัจจัยจะเป็นสมัยพุทธกาลหรือในปัจจุบันควร มองถึงความสำคัญเรื่องของประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม กรณีนี้ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า พระทัฬหฬลบุตรได้เสียดสละทำหน้าที่การบริหารปัจจัยเพื่อประโยชน์ของหมู่สงฆ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากจึงจำเป็นต้องมีหลักแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ฉะนั้นโดยธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อมาอยู่ร่วมกันซึ่งต่างคนต่างวรรณะต่างตระกูล อุปนิสัยก็ย่อมมีความแตกต่างกัน จากการแสดงออกในรูปแบบการบริหารปัจจัย ซึ่งให้เห็นว่าท่านได้ใช้หลักแห่งความเสมอภาค กล่าวคือความยุติธรรมซึ่งหมายถึงการปราศจากความลำเอียง ปัจจุบันแม้เวลาจะล่วงมาถึงสองพันห้าห้าสิบปี หลักธรรมนี้ยังคงเป็นบรรทัดฐานเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์

๓.๓ รูปแบบการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร

รูปแบบการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตรเป็นรูปแบบที่มีการวางแผน การกำหนดแนวทางที่จะพึงปฏิบัติแก่เหล่าภิกษุ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยใช้หลักแห่งความเป็นธรรม นั่นหมายถึงหลักแห่งความยุติธรรม หรือ “หลักการ” ความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่อันเป็นเป้าหมายในการบริหารจัดการแบ่งปันปัจจัยซึ่งหมายถึงเครื่องอาศัยของมนุษย์ ที่ประกอบไปด้วยธรรมและขอบธรรมปัญหาเมื่ออยู่ว่า ทำอย่างไรถึงจะรู้ว่าอะไรเป็นธรรมเป็นความถูกต้องดีงาม กล่าวคือ การที่จะรู้ได้ก็ต้องอาศัยปัญญา และการจะมีปัญญาได้ก็ต้องมีการศึกษาเพื่อที่จะให้เกิดปัญญาซึ่งการมี

^{๑๒} จุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๔๐/๒๕๖.

^{๑๓} สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาภ อาสกมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พระพุทธโฆสเถระ วจนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัทประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๑ - ๑๖๔.

วิสัยทัศน์จะได้รู้จักเลือก รู้จักวินิจฉัย^{๑๔} ว่าอะไรดีอะไรชั่ว ซึ่งทัฬหฬลบุตรท่านเป็นพระอรหันต์ประกอบด้วยปฏิสัมภิตา ๔ และอกิญญา ๖ ญาณแห่งความเป็นพระอรหันต์ท่านรู้ชัดว่าอะไรเป็นธรรมหรือไม่เป็น การที่ท่านเป็นเจ้าหน้าที่จัดเสนาสนะในมหาวิหาร ๑๘ แห่ง จึงถูกกล่าวขานว่าเป็นยอดในการจัดเสนาสนะ สังเกตได้จากกรณีการจัดพระไปฉันในที่มีผู้นิมนต์ และจัดแจงที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐาน แห่งการดำรงอยู่ของภิกษุสงฆ์ในสังคมเดียวกัน กรณีการแจกจ่ายภัตตาหารโดยถูกกับความชอบของแต่ละรูป ซึ่งท่านรู้ว่าอาหารชนิดนี้เป็นที่ต้องการ หรือไม่เป็นที่ต้องการกับภิกษุรูปใดเป็นวิธีการผูกใจคน ซึ่งให้เห็นว่า ท่านได้วิเคราะห์แยกแยะพฤติกรรมของเหล่าภิกษุ หรือการใช้ฤทธิ์เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดความน่าสนใจอย่างยิ่ง และเป็นสิ่งจูงใจของผู้ที่มาพักอาศัย การจัดแจงที่อยู่อาศัยให้ผู้ที่มาพักตามความต้องการ ซึ่งทำให้ผู้มาพักเกิดความสบายใจอบอุ่นเป็นกันเอง กรณีการจัดพระไปฉันในที่มีผู้มานิมนต์ ท่านได้จัดให้มีการพลัดเปลี่ยนกันไปตามวาระเป็นการครองใจคน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเกื้อกูลเสมอมาโดยมุ่งหวังเพื่อให้สังคมสงฆ์อยู่อย่างผาสุก วิสัยทัศน์ในการวินิจฉัยแยกแยะวิเคราะห์อุปนิสัยของเหล่าภิกษุ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการใช้ปัญญาพิจารณาที่สอดคล้องกับหลักแห่งความยุติธรรมซึ่งเป็นระบบความคิดอย่างสร้างสรรค์ ดังนั้นการสร้างวิสัยทัศน์ คือความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาไตร่ตรอง

เมื่อก้าวโดยสรุป กระบวนการดังกล่าวเป็นรูปแบบในการบริหารปัจจัยเป็นหลักการที่องค์กรคณะสงฆ์ปัจจุบันต้องนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งหลักการนี้เป็นสังฆธรรมและทันสมัยอยู่เสมอ เป็นที่น่าสรรเสริญที่มนุษย์ในสังคมควรกระทำต่อกัน

๓.๔ การบริหารงานบุคคลของพระทัฬหฬลบุตร

หลักการบริหารบุคคลของพระทัฬหฬลบุตร ดังกรณีตัวอย่าง เช่นจัดพระไปฉันในที่มีนิมนต์ท่านวิเคราะห์เป็นรายบุคคลโดยยึดหลักความเหมาะสมเกี่ยวกับวัยวุฒิและคุณวุฒิ พระทั่วไปต่างยอมรับในการจัดการของท่าน^{๑๕}ในการบริหารภาวะผู้นำนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งพระพุทธรศาสนา ไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตาม ซึ่งพระทัฬหฬลบุตรได้เป็นแบบอย่าง หมายถึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในการทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี มีความสามารถจูงใจด้วยฤทธิ์กรณีที่ใช้เป็นแสงไฟเพื่อส่องนำทาง ซึ่งมีความเมตตาอนุเคราะห์แก่ภิกษุผู้มาในยามค่ำคืนทำให้

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕.

^{๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๑/๑๘๕ - ๑๕๑/๓๐๐ - ๓๐๓.

ประการ กล่าวคือ^{๑๖}

๑. อัตตहितสมบัติ หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวเหมาะกับการเป็นผู้นำ

๒. ประทีปปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญมาถึงยุคปัจจุบัน

ผู้วิจัยมีเห็นว่า การที่ท่านปฏิบัติกิจการแก่พระศาสนาด้วยดีตลอดมา เป็นการกระทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยความเต็มใจ ซึ่งเป็นความปรารถนาในครั้งอดีตชาติ จึงกล่าวได้ว่าท่านเป็นนักบริหารที่สมบูรณ์แบบ กรณีการติดต่อสื่อสารปฏิสัมพันธ์การวางแผนงาน กับพระรูปอื่น ท่านได้อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย การชี้แจงที่อยู่อาศัยให้เหล่าพระภิกษุที่มาพักอาศัยได้อย่างแจ่มแจ้งว่า “นี่เตียง นี่ตั้ง นี่ฟูก นี่หมอน นี่ที่ถ่ายอุจจาระ นี่ที่ปัสสาวะ นี่น้ำดื่ม นี่น้ำใช้ นี่ไม้เท้า นี่ระเบียบกติกาสงฆ์ ควรเข้าเวลานี้ ควรออกเวลานี้”^{๑๗} ท่านเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ การที่ท่านรู้ว่าเหล่าพระภิกษุที่มานั้นมีอริยาศยเช่นไรควรที่จะอยู่กลุ่มไหน ซึ่งได้ว่าเป็นการมองด้วยสายตาอันกว้างไกลซึ่งเป็นการวิเคราะห์คน

พึงสังเกตความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายสูงสุด การที่ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เมื่ออายุ ๗ ขวบ แล้วชวนชวายเป็นต้องการที่จะช่วยงานพระพุทธศาสนา จึงเป็นการบ่งบอกให้รู้ว่า ท่านได้ปรารถนามาในอดีตชาติ ท่านสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร โดยการใช้อิทธิฤทธิ์เป็นไฟเพื่อส่องนำทางแก่เหล่าภิกษุที่มาพักในเวลาค่ำคืน เพื่อให้เกิดความตื่นเต้น และประทับใจ แท้จริงแล้วพระภิกษุที่มาบางรูป มาเพื่อเพียงต้องการชมอิทธิฤทธิ์อย่างเดียวไม่ประสงค์ต้องการพักจริงๆ ซึ่งท่านก็มีเมตตาเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจอันดี

อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร เป็นการบริหารงานของผู้หมดกิเลสย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ ซึ่งท่านได้ใช้หลักการบริหารจัดการของพระพุทธองค์มาเป็นแบบอย่าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาทรงอัสยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรมมีธรรมเป็นธงเป็นตราเป็นธรรมาธิปไตย”^{๑๘}

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๕ - ๒๖๐.

^{๑๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๑/๓๐๓.

^{๑๘} อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๕.

มีข้อสังเกตว่า เพราะเหตุที่พระพุทธองค์ยึดหลักธรรมมาธิปไตยนี้เอง ดังนั้นในการบัญญัติพระธรรมวินัย ก็เพื่อที่จะให้เหล่าพระสาวกถือธรรมเป็นใหญ่แห่งการอยู่ร่วมกันจึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระพุทธองค์ ก่อนที่พระพุทธองค์จะปรินิพพาน ทรงเรียกท่านพระอานนท์ มาตรัสว่า ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะ เป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๑๙} ซึ่งเป็นปัจฉิมวาจาของพระพุทธองค์ครั้งสุดท้าย ทั้งนี้เพราะพระองค์ ประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเอง โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไม่นาน พระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพุทธพจน์นี้ โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ ๕๐ รูป เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็น หลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา

ดังนั้น เมื่อนำหลักการของพระพุทธองค์มาเทียบเคียงกับหลักการบริหารงานบุคคลของ พระทัฬหฬลบุตร จะเห็นว่า เป็นการบริหารโดยยึดหมู่คณะ (ภิกษุสงฆ์) เป็นศูนย์กลางในการแจก กัดและเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) วิเคราะห์ได้จากการทำงานจำแนกประเภทของบุคคลให้อยู่ในสถานที่ แห่งเดียวกัน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ตามความถนัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เพื่อประโยชน์ แห่งความสามัคคีในการดำรงอยู่ด้วยความผาสุกของสังคมสงฆ์

นับแต่นั้นมาการบริหารกิจการพระศาสนาก็ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยมีคณะสงฆ์ เป็นองค์กรบริหารสูงสุดสืบต่อจนทุกวันนี้ กล่าวได้ว่าท่านพระทัฬหฬลบุตรได้นำธรรมมาธิปไตย มาใช้เป็นหลักในการบริหารปัจจัย ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ท่านได้ยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อ ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นหมายถึงประโยชน์สุขส่วนรวมแห่งสงฆ์เป็นสำคัญซึ่งพระพุทธองค์ ทรงตรัสถึงหลักธรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่

ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย

บุคคลควรเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย

เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่^{๒๐}

การถือธรรมเป็นใหญ่จึงเป็นการมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขส่วนรวม และเมื่อผู้นำในสังคม เป็นผู้ประพฤติธรรมสังคมส่วนรวมย่อมอยู่เป็นสุขด้วยประการทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕๐/๑๒๓.

“ผู้งโคข้ามฟากแม่น้ำ ถ้าโคผู้นำผู้งไปตรงโคเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมด ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้สมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นำประพฤติธรรม ประชาชนย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน และประชาชนทั้งประเทศก็ย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม”^{๒๐}

รูปแบบในการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตรนั้น หลังจากที่ท่านได้รับแต่งตั้ง^{๒๑} จึงจัดภิกษุที่มีอหยาศัยคล้ายกันเหมือนกันในด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิ ซึ่งให้เห็นว่า พระทัฬหฬลบุตร เข้าใจเรื่องความถนัด ความชอบ ของเหล่าภิกษุ แต่ละรูปอีกด้วย ท่านจึงจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน เช่นผู้ทรงตั้งอยู่ในพระวินัย ผู้ทรงตั้งอยู่ในพระอภิธรรม ผู้ทรงตั้งอยู่ในองค์ฌานสมาบัติ

การบริหารปัจจัยท่านรู้ถึงความถนัด ความชอบของภิกษุแต่ละรูปแล้วยังเป็นผู้รู้ในเรื่องของบุคคล ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเทียบเคียงได้กับหลักธรรมในปฐมจักกานุวัตตนสูตร ที่ว่าด้วยการให้จักรหมุนไปประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในหลักการบริหารจัดการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า“ภิกษุทั้งหลาย แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ นั้นเหมือนกัน (๑) เป็นผู้รู้ประโยชน์^{๒๒} (๒) เป็นผู้รู้ธรรม^{๒๓} (๓) เป็นผู้รู้ประมาณ^{๒๔} (๔) เป็นผู้รู้กาล^{๒๕} (๕) เป็นผู้รู้บริษั” แม้หลักธรรมนี้จะไม่ปรากฏในหลักการบริหารของพระทัฬหฬลบุตร โดยตรง แต่โดยเนื้อหาสาระ ในการบริหารงานของท่านน่าจะประกอบด้วยหลักการนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าพระทัฬหฬลบุตร เป็นผู้เจริญด้วยไปด้วยศีลสมาธิและปัญญา จึงสามารถบริหารปัจจัยได้อย่างสมบูรณ์ การบริหารปัจจัยดังกล่าวนี้ประกอบด้วยอภายณะ หมายถึงการอ่อนน้อมต่อมตนการกระทำนี้ได้เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมการแสดงออก ในการช่วยเหลือในกิจการงานที่สมควร

^{๒๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๐/๕๘.

^{๒๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๑ - ๓๘๒/๔๑๓ - ๔๑๔.

^{๒๒} เป็นผู้รู้ประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงทรงรู้ประโยชน์ ๕ ประการ คือ (๑) ประโยชน์ตน (๒) ประโยชน์ผู้อื่น (๓) ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น (๔) ประโยชน์ในภพนี้ (๕) ประโยชน์ในภพหน้า, อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๑, อัง.ปญจก.ฎีกา (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๓.

^{๒๓} ผู้รู้ธรรม ในที่นี้หมายถึงทรงรู้ธรรม คืออริยสัจ ๔ ประการ คือกามาวจรธรรม รูปาวจรธรรม อรูปาวจรธรรมและโลกุตตรธรรม, อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๑, อัง.ปญจก.ฎีกา (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๓.

^{๒๔} เป็นผู้รู้ประมาณ ในที่นี้หมายถึงทรงรู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ การบริโภคนปัจจัย ๔ การแสวงหาปัจจัย ๔ และการสละปัจจัย ๔, อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๑, อัง.ปญจก.ฎีกา (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๓.

^{๒๕} รู้กาล หมายถึงทรงรู้ว่า“นี่เป็นเวลาหลักเรือน นี่เป็นเวลาเข้าสมาบัติ นี่เป็นเวลาแสดงธรรม และนี่เป็นเวลาเที่ยวจาริกในชนบท”, อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๓๑/๕๑.

การช่วยเหลือชนชายในกิจของสงฆ์ เป็นการทำความดีด้วยการรับใช้ผู้อื่น ซึ่งเป็นบุญที่เกิดจากการมีความพยายาม การบริหารปัจจัย (เครื่องอาศัย) ไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นค้ำยกย่องลาภยศใดๆ มีเจตนาดีเพื่อแบ่งเบาภาระของสงฆ์ที่ต้องการช่วยเหลือเป็นประการสำคัญ อาจกล่าวได้ว่าพระทัฬหฬลบุตรเป็สตับุรุษ^{๒๗} ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า^{๒๘}

สตับุรุษเกิดมาในตระกูลเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนจำนวนมาก คือเพื่อเกื้อกูลความสุขแก่มารดา บิดา แก่บุตรภรรยา แก่คนรับใช้กรรมกร และคนงานแก่หมู่มิตร และเพื่อนร่วมงานแก่บรรพชนผู้ล่วงลับ แก่พระราชา แก่เหล่าเทวดา แก่สมณะชีพรามณ์ เปรียบเหมือนมหาเมฆช่วยให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลความสุขแก่ชนจำนวนมาก^{๒๙}

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติหน้าที่ซึ่งพระทัฬหฬลบุตรกระทำด้วยความบริสุทธิ์ ฐานะผู้ปรารถนาในครั้งอดีตชาติ และฐานะของผู้ที่หมดกิเลสจึงไม่จำเป็นต้องไปเพื่อประโยชน์แก่ตัวตนเองฝ่ายเดียว แต่เพื่อสังคมสงฆ์ แม้การทำหน้าที่ได้ดีเพียงใดก็ไม่พ้นที่ต้องถูกตำหนิว่าท่านปฏิบัติหน้าที่ด้วยความลำเอียงเห็นแก่พวกพ้อง จึงถูกใส่ร้ายว่าประพฤดิเสียหยา กรณีที่ท่านถูกกล่าวหาว่าข่มขืนภิกษุณี^{๓๐} ได้ชี้ให้เห็นว่า การทำงานทุกคนจะต้องประสบกับความล้มเหลวและการตำหนิบ้างแม้ผู้หมดกิเลสก็ยังมีไม่พ้นกับโลกธรรมเหล่านี้ จะกล่าวไปโยมนุญย์ที่มีกิเลสทั้งหลาย

๓.๕ วิธีการบริหารปัจจัย^{๓๑} ของพระทัฬหฬลบุตร

ชื่อว่าปัจจัย (เครื่องอาศัยของมนุษย์) นั้น กล่าวได้ว่าย่อมมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และถือได้ว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐาน ซึ่งวิธีการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร กรณีการจัดแจงให้พระภิกษุไปฉันในที่มิผู้นิมนต โดยยึดหลักแห่งความเสมอภาคและตามอาวุโส หมายถึงผู้ที่ประกอบด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิที่บวชมาก่อน และท่านก็ยังจัดตามความคุ้นเคยกับเจ้าภาพอีกด้วย เพื่อความต้องการของเจ้าภาพซึ่ง

^{๒๗} พุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๓/๒๔๖/๕๔๑.

^{๒๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๖/๒๔๓.

^{๒๙} อัง.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๒๘/๒๔๕.

^{๓๐} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๓๘๓ - ๓๘๔.

^{๓๑} คำว่า ปัจจัย ในที่นี้หมายถึง ปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งทัฬหฬลบุตรได้รับการยกย่อง เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านแจกจ่ายเสนาสนะและจัดพระภิกษุไปฉันในที่มิผู้นิมนต.

“อาหาร” นั้นถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากกรณีการแย่งชิงข้าวสาลีตามที่ปรากฏในอัครคัมภีร์คัมภีร์ การที่ภิกษุใส่ร้ายพระทัตพมัลลบุตร ในข้อหาจืดจางในลำดับสุดท้ายจนทำให้ตัวเองได้อาหารที่ไม่ประณีต ประเด็นในเรื่องนี้ ได้สะท้อนให้เรามองเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดสรรเกี่ยวกับปัจจัย เพื่อให้เกิดความพอใจของผู้ที่อยู่สังคมเดียวกันไม่ขัดแย้งกัน ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่นี้จึงควรเป็นผู้ที่ปราศจากความลำเอียง

พึงสังเกตว่า พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุเลี้ยงชีวิตด้วยการเที่ยวบิณฑบาตหรือรับของจากผู้ให้ในแต่ละวันโดยไม่มีการสะสมไว้^{๓๒} เพื่อวันต่อๆ ไปให้แสวงหาวันต่อวันภิกษุรูปใดฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ค้างคืนมีความผิด^{๓๓} จะฉันได้เฉพาะอาหารที่มีผู้ให้หรือประเคนแล้วเท่านั้น ถ้ายังไม่มีผู้ให้หรือผู้ประเคนฉันลงไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๔} แนวคิดนี้ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ภิกษุเกิดความโลภกระทำตามความอยากของตนเอง นอกจากนี้ ยังทรงบัญญัติให้ภิกษุรับอาหารได้ไม่เกิน ๓ บาตร และอาหารที่รับมานั้นจะต้องแบ่งปันให้กับผู้ปฏิบัติธรรมร่วม กัน^{๓๕} ข้อนี้เป็นการป้องกันมิให้ภิกษุรับเกินความจำเป็นและควรแบ่งปันเฉลี่ยให้มีความเท่าเทียมกันแห่งสังคมสงฆ์

กรณีที่อยู่อาศัยซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงอยู่แห่งสังคมสงฆ์ การจัดแจงซึ่งท่านทัตพมัลลบุตร ก็ได้ปฏิบัติตามหลักการเดียวกันที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่า การใช้สอยปัจจัยนั้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์จะต้องพิจารณาทุกครั้งก่อนที่จะใช้เป็นการใช้สอยเพื่อยังอัตตภาพให้เป็นไป เพียงเพื่อให้ร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้ไม่ใช่บริโภค หรือใช้สอยเพื่อมาบำรุงบำเรอให้ร่างกายสวยงาม หรือเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่ให้มาดำรงชีวิตเฉพาะที่จำเป็นจริงๆ พระทัตพมัลลบุตรทำหน้าที่ได้อย่างดี ซึ่งเป็นความปรารถนาของท่านในอดีตชาติ ขณะที่ได้ฟังพระพุทธเจ้าปทุมุตตรระตรัสสรรเสริญภิกษุรูปหนึ่งของพระองค์ผู้มีหน้าที่จัดเสนาสนะจึงเกิดความเลื่อมใสหมอบลงแทบพระบาท แล้วปรารถนาตำแหน่งนั้นพร้อม

^{๓๒} พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม, (ยศุน) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓.

^{๓๓} วิ.จ. (ไทย) ๒/๒๐๓ - ๒๒๗/๓๖๕ - ๓๘๕.

^{๓๔} วิ.จ. (ไทย) ๒/๕๒๒/๔๖๖.

^{๓๕} วิ.จ. (ไทย) ๒/๔๕๕/๔๔๔.

ทั้งได้ถวายมหาทานตลอด ๗ วัน ได้รับการพยากรณ์ว่า ในอนาคตจะทำให้ทัพพมัลลบุตรมีอินทรียั ดังโบบัว มีจะงอยป่าเหมือนของราชสีห์ มีผิวพรรณดุจทองคำ ต่อมาในปีที่ ๕๑ พระพุทธเจ้าวิปัสสี ทัพพมัลลบุตรได้จับสลากแล้ว ถวายข้าวสุกที่หุงด้วยน้ำนม แก่พระเถระทั้งหลาย^{๓๖}

พระทัพพมัลลบุตรกล่าวว่า “ด้วยผลแห่งการประพาศิพรหมจรรย์^{๓๗} เรามีอายุได้ ๗ ขวบ ก็หลุดพ้นจากกิเลส และด้วยผลที่ถวายข้าวสุกผสมน้ำนม เราจึงเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๕” ซึ่ง คุณสมบัติ ๕ ประการ เป็นคุณธรรมของพระทัพพมัลลบุตรที่ตั้งความปรารถนาไว้แล้วในอดีตชาติ เมื่อพิจารณารูปแบบ หรือวิธีการการบริหารปัจจัยของพระทัพพมัลลบุตรซึ่งสอดคล้องกับปัจจุบัน ที่มีการแจกภัต (อาหาร) การแจกที่อยู่อาศัยการแจกเครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค

อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดที่ท่านใช้คุณธรรม ๕ ประการ^{๓๘} ดังนี้ คือไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลงไม่ลำเอียงเพราะกลัวรู้จักเสนาสนะที่จัดแล้วและยังมีได้จัด กรณีตัวอย่างวิธีการจัดสรรที่อยู่อาศัย^{๓๙} และการแจกภัตอาหาร^{๔๐} ผู้วิจัยมองว่า เป็น เรื่องที่ละเอียด แม้แต่พระพุทธองค์ทรงให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเกี่ยวกับการอยู่ดีกินดี ของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน และการอยู่ดีกินดีนั้นจะต้องได้มาโดยความสุจริตกล่าวคือเป็น สัมมาชีพ คือการรู้จักเสพของที่ได้มาเพื่อประโยชน์ไม่ฟุ้งเฟ้อ และไม่ยินดีในลาภที่ได้มาเพื่อ ต้องการมาสนองตัณหา ดังที่ทรงตรัสเกี่ยวกับลาภสักการะ ก็เพื่อเป็นแนวคิดไม่ให้ภิกษุยินดีในลาภ สักการะเพราะจะเป็นหนทางแห่งความเสื่อม

ดังที่พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่าง กรณีพระเวททัตที่พระเจ้าอชาตศัตรูนำภัตอาหารไป บำรุงในเวลาเย็นเวลาเช้า พระองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและการสรรเสริญเกิดขึ้น แก่เวททัตเพื่อฆ่าตนเอง ลาภสักการะและการสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เวททัตเพื่อความเสื่อม เหมือนต้น

^{๓๖} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๔๔/๒๕๓.

^{๓๗} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๔๓/๒๕๓.

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๖/๑๕๖.

^{๓๙} โดยนับภิกษุก่อนแล้วจึงนับที่นอน นับแล้วให้จัดตามจำนวนที่นอน เมื่อจัดสรรแล้วยังมีที่นอน เหลือ ให้จัดสรรตามจำนวนวิหาร (กุฏิ) ถ้ากุฏิยังเหลือก็ให้จัดตามจำนวนบริเวณ ถ้าบริเวณยังเหลือก็ให้แบ่งส่วน เล็กๆ น้อยๆ ให้อีกเมื่อได้รับส่วนเล็กๆ น้อยๆ แล้วถ้ามีภิกษุอื่นมาแม้ไม่ยอมให้ก็ไม่ต้องให้ ห้ามจัดสรรแก่ภิกษุผู้ อยู่นอกสีมา และทรงห้ามยึดครองที่อยู่อาศัยตลอดกาล อนุญาตเพียง ๓ เดือน ต่อจากนั้นจะหวงห้ามไม่ได้.

^{๔๐} พระทัพพมัลลบุตรใช้วิธีการเขียนชื่อลงในสลาก (ซีไม้) หรือแผ่นผ้ารวมกันแล้วแจกภัต, วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๒๖/๑๕๕.

กล้วยออกป्लीเพื่อฆ่าตนเอง ออกป्लीเพื่อความเสื่อม”^{๔๑} เมื่อพระพุทธองค์ตรัสดังนี้แล้วจึงได้ตรัสพระคาถาประพันธ์ว่า

ผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ชูยไผ่ฆ่าต้นไผ่
ดอกอ้อฆ่าต้นอ้อ ลูกม้อ้อสตรฆ่าแม่ม้อ ฉันไค
ลักการะยอมฆ่าคนชั่ว ฉันนั้น^{๔๒}

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้พิจารณาได้ว่า เมื่อลาภสักการะเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ประมาทประกอบด้วยความโลภโดยไม่ระวังและไม่รู้จักความพอดีมากเพียงใด เมื่อเสพด้วยความประมาทก็จะทำให้เสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเพียงนั้น

การแต่งตั้งผู้แจกผ้าหรือเรื่องของเล็กๆ น้อยๆ ที่ควรแจก ฟังให้เข็ม ฟังให้มีด ฟังให้รองเท้า ฟังให้ประคคเวย ฟังให้สายโยกบาตร ฟังให้ผ้าที่กรองน้ำ ฟังให้กุลี^{๔๓} ฟังให้ผ้าอัททกุลี^{๔๔} ฟังให้ผ้ามณฑล^{๔๕} ฟังให้ผ้าอัททมณฑล^{๔๖} ฟังให้ผ้าอนุวาท^{๔๗} ฟังให้ผ้าปริกัณฑ์ ถ้าสงฆ์มีเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้งหรือน้ำอ้อยก็ควรให้ลิ้มได้คราวหนึ่ง ถ้าต้องการอีกก็ควรให้อีก การแจกผ้าที่ดี ของเล็กของน้อยก็ดี พระทัฬหะมัลลบุตรใช้หลักการที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

กาลต่อมาพระพุทธองค์ ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญในด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งมีความจำเป็นแก่เหล่าภิกษุจึงทรงอนุญาตที่อยู่อีก ๕ ชนิด คือ (๑) วิหาร (๒) เเพิง (๓) เรือนเป็นชั้นๆ (๔) เรือนโถงหรือหลังคาตัด และ (๕) ถ้า ขณะที่ประชาชนสร้างที่อยู่ถาวรเป็นจำนวนมาก

^{๔๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๗๕, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๘/๑๑๒.

^{๔๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๗๕ - ๑๘๐, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๓/๒๕๔, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๔/๒๘๕, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๘/๑๑๓.

^{๔๓} กุลี คือผ้าขาวที่ตัดติดขอบจีวรทั้ง ๒ ด้าน คั่นระหว่างชั้นกับชั้นของจีวร.

^{๔๔} อัททกุลี คือผ้าสั้นที่แทรกอยู่เป็นตอนๆ ในระหว่างผ้าขาว คู่กันนาขวาง.

^{๔๕} มณฑล คือผ้ามีบริเวณกว้างใหญ่ในแต่ละชั้นของจีวร ๕ ชั้น.

^{๔๖} อัททมณฑล คือผ้าชิ้นส่วนของจีวรที่มีบริเวณเล็กๆ.

^{๔๗} อนุวาท คือผ้าขอบจีวร (คำอธิบายศัพท์เหล่านี้ทั้งหมด ดู วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๔๕/๒๑๗).

จึงทรงอนุญาตแก้ไขเพิ่มเติมให้ที่อยู่นั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น^{๔๘}

มีข้อสังเกตว่าการแจกปัจจัย ซึ่งพระทัฬหฬลบุตร มีเกณฑ์ในการจัดโดยลำดับอาวุโส ให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันพึงปฏิบัติต่อกัน ให้มีสิทธิต่างๆ เช่นได้รับการกราบไหว้ ลูกขึ้นต้อนรับทำอัญชลี แสดงความเคารพ ได้อาสนะที่ดี ได้น้ำที่ดี ได้อาหารที่ดี ตามลำดับอาวุโส (แก่พรรษากว่า) ท่านปฏิบัติหน้าที่ตามนัยที่กล่าวมา หรือแม้แต่การก่อสร้างเสนาสนะเป็นที่อาศัยของพระภิกษุสามเณร อุโบสถวิหารและศาลาการเปรียญต่างๆซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งอีกทั้งการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ การพัฒนาที่ดินอันเป็นที่ตั้งของวัด รวมทั้งการปลูกต้นไม้ตามความเหมาะสม และตามความจำเป็น ซึ่งท่านก็บริหารจัดการตามกำลังทรัพยากร และกำลังบุคลากรที่มีในสมัยนั้น ซึ่งกำลังเงินนั้นไม่มีความจำเป็นเนื่องจากใช้กำลังคนเป็นหลัก ต่างจากปัจจุบันที่มักให้ความสำคัญในเรื่องเงินเป็นหลัก มากกว่าเรื่องจิตใจ หลังจากพระทัฬหฬลบุตรได้รับการแต่งตั้ง จึงได้จัดแจงเสนาสนะสำหรับหมู่ภิกษุผู้มีอิทธิพลเสมอกันไว้ที่เดียวกัน^{๔๙}

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า หลักการที่ใช้ในการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์ประสานไมตรีในองค์กรเรียกว่า สาราณียธรรม^{๕๐} ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรังถึงกัน) ๖ ประการ ดังนี้
คือ (๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม^{๕๑} ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้า และ

^{๔๘} เช่น ประตุ กลอน ลืมสลัก หน้าต่าง หน้าต่างมีลูกกรง เป็นต้น จากนั้นพระพุทธองค์ทรงอนุญาตเพียงนอน เพื่อไม่ต้องนอนบนพื้นดิน และตั้งสำหรับนั่งหลายชนิดทรงอนุญาต อาสน์ทิกะ (ม้านี่เหลี่ยม) ทั้งชนิดที่สูงและชนิดที่มีส่วน ๗ (ที่เท้าแขน ๒ ที่พิง ๑ และเท้า ๔ มีลักษณะตรงกับเก้าอี้เท้าแขนหรืออาร์มแชร์) และเตียงตั้งอีกหลายชนิด ทรงห้ามใช้เตียงสูงแต่ให้มีที่รองเตียงได้ที่รองเตียงมิให้มีเท้าสูงเกิน ๘ นิ้ว และทรงอนุญาตส่วนประกอบอื่นๆ ทรงอนุญาตหมอนยัดนุ่น ๓ ชนิด คือนุ่นต้นไม้ไม้เลื้อยและหญ้า ทรงห้ามใช้หมอนยาวครึ่งตัว โดยให้ใช้หมอนขนาดพอกับศีรษะทรงอนุญาตฟูกขัดด้วยของ ๕ ชนิด คือขนสัตว์เศษผ้าเปลือกไม้ หญ้าและใบไม้ จากนั้นเป็นการห้ามเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยเบ็ดเตล็ดอีกเป็นอันมาก เช่นห้ามเขียนรูปผู้หญิงภายในวิหาร ลงท้ายด้วยการอนุญาตหลังคา ๕ ชนิด คือที่ทำด้วยอิฐ ศิลา ปูนขาว หญ้า ใบไม้.

^{๔๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๑/๓๐๑ - ๓๐๒.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑.

^{๕๑} เมตตาทายกรรม หมายถึง ทายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา และเมตตาวัจกรรมเมตตา มโนกรรม ก็มีอรรถาธิบายเช่นเดียวกันนี้, อ.จ.ภ.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๕๗.

ลับหลัง (๒) ตั้งมั่นเมตตาจริกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๓) ตั้งมั่นเมตตาโมกกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก^{๕๒} ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุด แม้เพียงบิณฑบาตบริโภคพร้อมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๕) รักษาศีลของตัวเองให้บริสุทธิ์เหมือนกับเพื่อนพรหมจารีไม่ประพฤตินให้เป็นที่น่ารังเกียจ (๖) เป็นผู้มีทิวฐิอันประเสริฐ เป็นนิยานิกกรรม^{๕๓} หมายถึงเมื่อเกิดปัญหาได้บทรูปไปในทิศทางเดียวกันไม่วิวาทจนนำไปสู่ความรุนแรง สาราณียกรรม ๖ ประการนี้ ทำให้ เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน^{๕๔}

ประเด็นที่น่าสนใจหลักการนี้เอื้อต่อการทำให้เกิดกระบวนการ “สามัคคีธรรม”^{๕๕} ซึ่งให้เห็นว่า พระทัฬหฬลบุตรได้ใช้หลักสาราณียกรรม ๖ ประการ ซึ่งประกอบไปด้วยธรรมเป็นที่รักที่เคารพแห่งสังคมาสงฆ์ จึงได้รับการยกย่อง ว่า เป็นผู้เลิศในการจัดเสนาสนะ และแจกภัตโดยเป็นแบบอย่างในการบริหารปัจจัย กล่าวได้ว่าหลักการนี้เป็นบรรทัดฐานที่ยังใช้ได้มาจนถึงสมัยปัจจุบัน

๓.๖ สรุป

รูปแบบวิธีการ การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร ที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่า ท่านเป็นกัลยาณมิตรที่ดีการเอื้อเพื่อต่อเพื่อนสหธรรมิกในด้านต่างๆ นอกจากเป็นคุณสมบัติส่วนตัวแล้วยังพบว่าในขณะที่ทำหน้าที่นั้นท่านมีอายุเพียงแค่ ๗ ขวบ ประเด็นที่น่าสนใจก็คือท่านเป็นพระอรหันต์หมายถึงเป็นการบริหารงานของผู้หมดกิเลส ซึ่งหลักการนี้เป็นพื้นฐานและรากฐานอันเป็นเหตุแห่งความเจริญส่วนตัว ไม่มีเสื่อมเพื่อความผาสุกของหมู่คณะ และยังรวมไปถึงวิธีการ

^{๕๒} ไม่แบ่งแยก หมายถึงไม่แบ่งแยกอามิสโดยคิดว่า “จะให้เท่านี้ๆ” และไม่แบ่งแยกบุคคลโดยคิดว่า “จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนี้”, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๕๒/๓๐๓, อ.จ.ภ.ก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๕๕.

^{๕๓} นิยานิกกรรม หมายถึงธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวิญญะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวิญญะ, อ.ภ.ส.จ.อ. (บาลี) ๕๓ - ๑๐๐/๕๕.

^{๕๔} เพื่อความเป็นอันเดียวกัน หมายถึงความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อความแตกแยก (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๕๒/๓๐๒, อ.จ.ภ.ก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๑๐๔.

^{๕๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยคุณากร), รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี “กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๓๕.

ผูกใจคนซึ่งได้แก่สังคหัตถุธรรมและพรหมวิหารธรรมซึ่งเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน

ผู้วิจัยมองว่า การบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร เป็นการบริหารเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ กล่าวคืออาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค

อย่างไรก็ตาม รูปแบบในการบริหารปัจจัยที่ได้จากการศึกษา มีเป้าหมายที่ต้องการนำไปประยุกต์ใช้ต่อองค์กรคณะสงฆ์ปัจจุบัน เพื่อความผาสุกแก่ส่วนรวม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

การศึกษาการบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล รูปแบบการบริหารปัจจัยเป็นสิ่งสำคัญแห่งการดำรงชีวิตร่วมกันของสังคมสงฆ์ โดยมีความจำเป็นที่จะต้องบริหารปัจจัยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม (ยุดิธรรม) ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแห่งการดำเนินชีวิตในสังคมสงฆ์ และเพื่อให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตเท่าที่จำเป็น ซึ่งการบริหารจัดการในคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล มีการปรับเปลี่ยนไปโดยลำดับเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และการขยายตัวขององค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งเกิดจากการที่สังคมสงฆ์ได้ขยายใหญ่ขึ้น จึงเป็นสาเหตุที่มาของปัญหาต่างๆ เป็นการบริหารเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ รูปแบบการบริหารปัจจัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้น เป็นการบริหารปัจจัยที่มุ่งประโยชน์แก่คนหมู่มาก ซึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของสังคมสงฆ์ และเมื่อสังคมฆราวาสนำไปประยุกต์ใช้ก็จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ว่าจะเป็นในด้านที่อยู่อาศัยหรือในด้านอาหารก็ตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนของประเทศ ซึ่งเป็นการทะนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ทั้งหมดให้มีความสุข ก็จะเป็นสังคมที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้ามีแต่ความสันติ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน แบ่งปันรักใคร่ปกป้องดองกันเพื่อแผ่นดิน เป็นต้น พระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือวิธีการการบริหารปัจจัยนั้น มุ่งความถูกต้องชอบธรรม และความสุขของประชาชนเป็นหลักที่เรียกว่าธรรมาธิปไตยรูปแบบในการบริหารปัจจัยนั้นจะดียิ่งขึ้นไป จะต้องเป็นหลักแห่งความยุติธรรม ถ้าบริหารโดยใช้ธรรมนำหน้า โดยไม่มีความเอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ความยุติธรรมที่หมายถึงความถูกต้องดีงาม การบริหารจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ก็ด้วยอาศัยธรรมนี้ ในการบริหารย่อมมีข้อผิดพลาดด้วยกันทั้งนั้น การแก้ไขข้อบกพร่องนั้นจะต้องแก้ไขที่ตัวบุคคลเองและต้องอาศัยการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในเบื้องต้นจะต้องมีความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เพื่อให้เกิดปัญญาจะได้มีความเฉลียวฉลาดสามารถวินิจฉัยวิเคราะห์ได้ว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นถูกต้องชอบธรรม (ยุดิธรรม)

หลักการบริหารปัจจัยของพระพุทธมัลลบุตร ใช้หลักแห่งความยุติธรรมเป็นการบริหารที่ไม่มีความลำเอียงที่สำคัญเป็นการทำงานของผู้ที่สิ้นกิเลสแล้วจึงไม่ทำตามอำนาจกิเลส ซึ่งต่างจาก

สังคมในยุคปัจจุบันเป็นการบริหารของคนผู้ยังมีกิเลสอยู่จึงมีทั้งความรักโลก โกรธและหลง ดังนั้น คุณสมบัติพิเศษของพระทัฬหฬลบุตร ทำให้เห็นความสามารถการครองใจคนโดยมีความยุติธรรม เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่

การประยุกต์ใช้ การบริหารปัจจัยที่พึงประสงค์ในคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน เนื้อหาสาระนี้ เป็นการบริหารปัจจัย โดยยึดหลักแห่งความถูกต้อง (ยุติธรรม) ที่เน้นความเท่าเทียมกันในสังคมถ้าขาดความชอบธรรมแล้วย่อมนำไปสู่การแบ่งแยก เพราะบุคคลที่เกิดมาในโลกสิ่งที่ติดตัวมานั้นก็คือ ความอยาก ซึ่งมีทั้งอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเด่น อยากเป็น เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลบุตร มีเป้าหมายโดยมุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งประกอบไปด้วยหลักสัทธิธรรม ๗ อย่าง คือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บริษัฏ รู้จักเลือกบุคคล การปฏิบัติมีหลักการดังนี้ กล่าวคือไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์ ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบด้วยความสุภาพ และเคารพในความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น มีมนุษยสัมพันธ์ ให้ความเท่าเทียมกัน (ไม่ลำเอียง) รูปแบบนี้ทำให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสังคมเป็นหลัก โดยเอื้อเพื่อเพื่อแผ้วไม่เน้นระบบวรรณะ ถือความเป็นธรรมและการประสานประโยชน์ โดยการอนุเคราะห์สังเคราะห์ ไม่เบียดเบียน และเพื่อนำไปพัฒนาคนซึ่งการพัฒนานั้นจะต้องมีองค์ประกอบทางกาย และทางใจ คือการควบคุมจิตใจให้มีศีลธรรม และส่วนองค์ประกอบทางกายที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงอยู่อย่างมีความสุขก็จะต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม รูปแบบนี้เป็นการบริหารปัจจัยของพระอรุณสาวกคนหนึ่ง ที่ได้ดำรงอยู่ในสมัยพระพุทธกาล โดยมีบทบาทในการทำหน้าที่ เพื่อมุ่งประโยชน์แก่สังคมสงฆ์และเมื่อสังคมฆราวาสนำไปประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้เป็นสังคมที่มีแต่ความเจริญ มิได้มีตรีต่อกันเข้าใจเห็นอกเห็นใจกันสังคมปัจจุบันถ้าผู้นำรักชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการอยู่ร่วมกัน และหลีกเลี่ยงจากอบายมุขยอมเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับคนทั่วไป เมื่อมีผู้นำที่ดี คนดีอื่นๆ ในองค์กรย่อมมีกำลังใจ สังคมหรือประเทศชาติย่อมมีแต่ความเจริญ เมื่อผู้นำประพฤติธรรม ผู้ตามก็จะประพฤติธรรม เมื่อผู้นำไม่ประพฤติธรรมผู้ตามก็จะไม่ประพฤติธรรม หลักการของพระทัฬหฬลบุตรนั้น ทำให้เราได้แง่คิดในหลายมิติซึ่งเราจะต้องรู้จักตนเองก่อนจะไปพัฒนาประเทศซึ่งมีเหตุและปัจจัยเป็นตัวการที่สำคัญในการสร้างความเอารัดเอาเปรียบกันในสังคม เมื่อศึกษารูปแบบนี้ผู้บริหารทั้งหลายจะต้องบริหารปัจจัยเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ในครอบครัวก่อนอันดับแรก และควรนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติต่อไป

พุทธศาสนานับการพัฒนาคน (Human Development) โดยมุ่งเน้นไปยังการพัฒนาจิตใจเพื่อให้มนุษย์โดยสมบูรณ์ ก็เป็นพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น นั่นหมายถึงเตรียมตัวเตรียมใจเพื่อรับกับ

สภาพต่างๆ โดยเน้นระบบที่ยึดคุณธรรมของคน ให้มีศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อการพัฒนาตนแล้วนำเอาความรู้ที่มีคุณธรรมดังกล่าวไปพัฒนาสังคมประเทศชาติ ที่ทุกคนจะต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของตนนั่นก็คือหลักการช่วยตนเอง ข้อดีในการปกครองสมัยพระพุทธกาลนั้นก็คือยังมีคนไม่มากองค์กรก็บริหารง่ายพระสงฆ์ก็น่าเลื่อมใสศรัทธาเจรจากันรู้เรื่อง ผู้ที่เข้ามาบวชไม่คือด้าน ข้อเสียเมื่อคนเพิ่มมากขึ้นปัญหาต่างๆ ก็ย่อมมีมากทำให้อยากต่อการบริหารในองค์กรคณะสงฆ์ ในเรื่องของการบริหารปัจจัย เพื่อจัดพระให้ไปฉันในที่ผู้มีนิมนต์ (แจกอาหาร) หรือด้านจัดแบ่งที่อยู่อาศัย องค์กรคณะสงฆ์ปัจจุบัน เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักการของพระทัฬหฬลลบุตร ย่อมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่สังคมสงฆ์วางไว้

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดการบริหารปัจจัยของพระทัฬหฬลลบุตร เป็นการศึกษาถึงหลักและวิธีการของพระอรียสาวกครั้งพระพุทธกาล โดยนำรูปแบบมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ทำให้ทราบถึงความแตกต่างกันได้อย่างชัดเจน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ถ้าหากจะศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังต่อไปนี้ ซึ่งผู้วิจัยยังไม่ได้กล่าวไว้ในรายละเอียด จึงขอเสนอแนะสำหรับการวิจัยในเรื่องต่อไปนี้

๑) การศึกษาการบริหารปัจจัย ๔ ที่น่าพึงประสงค์และมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตต่อสังคมไทยในอนาคตอย่างไร

๒) การศึกษาหลักการบริหารจัดการในองค์กรคณะสงฆ์ด้านการศึกษาซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรสู่การพัฒนาประเทศได้อย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

—————. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

—————. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒ - ๒๕๓๕.

—————. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ - ๒๕๔๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕ - ๒๕๔๓.

—————. ปกรณ์วิเสศภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕-๒๕๔๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

—————. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถปิฎกอรรถกถา ๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

—————. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์ ดร. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์และคณะ. รวบรวมและเรียบเรียง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวงกฤษฎาหาเถรสมาคมฯ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

นิตย์ สัมมาพันธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. กลวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมการบริหารเชิงพุทธ.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

บุญทัน ดอกไธสง ดร. การบริหารเชิงพุทธ (กระบวนการทางพฤติกรรม). กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสัทธิมหาสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๔.

พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตโต). ตามทางพุทธกิจ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งจำกัด,

๒๕๓๑.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวายจำกัด,

๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๓.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตาณโณ). คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล

คิมทอง, ๒๕๓๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตโต). ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รื้อทางออก. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคิมทอง, ๒๕๒๕.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์,

๒๕๒๕.

พระเทพเวที (ประกอบ ฐมฺมเสฏโฐ). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระมหาประยูรยุทธ์ ปยุตโต. “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน” ในการบันทึกการสัมมนา
เรื่องพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน. พระนคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัด ศิวพร, ๒๕๑๓.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). เรียบเรียง พระพุทธศาสนาปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ). พุทธศาสนปริทรรศน์รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระศรีกิตติโสภณ. มหาชนบท ๑๖ แคว้น. กรุงเทพมหานคร : กองทุนคุณจวงจันทร์สิ่งเสถียรพิมพ์
แจกเป็นธรรมทาน, ๒๕๓๕.

พระครูถิลาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กฤษณมโฆ). เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

พระภวนาวิริยคุณ. รัฐศาสตร์เชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, ๒๕๓๗.

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล. การบริหารวัด. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธภวนาวิชาธรรมกาย,
๒๕๓๕.

พันตรี ป. หลงสมบูรณ์. รวบรวมเรียบเรียง พจนานุกรมมคธ - ไทย, กรุงเทพมหานคร :
อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิสคศรี. สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พ.ท. ประสาร ทองภักดี. กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มานพ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : หจก. ชูติมาการพิมพ์,
๒๕๓๑.

รังษิ สุทนต์ พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงทำ คู่มือศึกษาเนื้อหาพระไตรปิฎกเบื้องต้นฝึกสรูป
เนื้อหาเขียนวิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นาน
มีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข (เล่ม ๓) หลักสูตรนักรธรรมชั้นเอก.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข (เล่ม ๒) หลักสูตรนักรธรรมชั้นโท.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เสถียร โปธินันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สมพร เจริญพงศ์. พจนานุกรมฉบับพิสดาร. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๔.

(๒) บทความ :

อดิศักดิ์ ทองบุญ. “สังคมศาสตร์แนวพุทธกับชีวิตที่พอเพียง”. พุทธจักร. ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๒ กุมภาพันธ์, ๒๕๔๔.

นวพร เรื่องสกุล. “หลักการในการสร้างและบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้า”, พุทธศาสนศึกษา. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๘) : ๑ - ๘๔.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

นางสาวสมรทต สิงแพทย์. “การศึกษาลักษณะประชาธิปไตยในพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พระยุชฌนา รณนิชฌโม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจ้องค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาธรรมรัต อริยฌโม (ยศขุน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาวงศ์ไทย ศรีลาร์ภย์. “การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาหรรษา ฌมมหาโส (นิธิบุญยากร). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี “กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

รินธรรม อโศกตระกูล. “อิทธิพลกับการปกครองสงฆ์”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

เสวก สุบรรณเกตต์. “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๕).” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.

ภาคผนวก

ประวัติในอดีตชาติและปัจจุบันชาติของพระทัฬหฬลบุตรเถระ

(พระทัฬหฬลบุตรเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่)

พระชินเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ

ทรงรู้แจ้งโลกทั้งปวง เป็นพระมุนี ทรงมีพระจักขุ
เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป

พระองค์เป็นผู้ตรัสสอน ทรงแสดงธรรมให้สัตว์รู้ชัดได้
ทรงช่วยสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้น
ทรงฉลาดในเทศนา เป็นพระพุทธเจ้า
ทรงช่วยหมู่ชนให้ข้ามพ้นได้เป็นจำนวนมาก

พระองค์เป็นผู้อนุเคราะห์ ประกอบด้วยพระกรุณา
ทรงแสวงหาประโยชน์เกื้อกูลเพื่อสรรพสัตว์
ทรงทำเดียรถีย์ที่มาเฝ้าทั้งหมดให้ดำรงอยู่ในศีล ๕

เมื่อเป็นเช่นนี้ ศาสนาจึงหมดความอาภูล
ว่างจากพวกเดียรถีย์
และลงงามด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้ได้วิสิ ผู้คงที่

พระมหามุนีพระองค์นั้นทรงมีพระวรกายสูง ๕๘ ศอก
มีพระฉวีวรรณคล้ายทองคำที่ล้ำค่า
มีพระลักษณะอันประเสริฐ ๓๒ ประการ

ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายมีอายุประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปี
พระชินสีห์พระองค์นั้น
ก็ดำรงพระชนมายุอยู่ประมาณเท่านั้น
ทรงช่วยหมู่ชนให้ข้ามพ้นได้เป็นจำนวนมาก

ครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นบุตรเศรษฐีผู้มียศใหญ่ในกรุงหงสวดี
ได้เข้าเฝ้าพระองค์ผู้ส่องโลกให้สว่างไสว
แล้วได้ฟังพระธรรมเทศนา

ข้าพเจ้าได้ฟังพระคำรัสของพระองค์ซึ่งตรัสยกย่องภิกษุ
พร้อมด้วยสาวกผู้จัดแจงเสนาสนะให้ภิกษุทั้งหลายก็พลอยยินดี

จึงทำสักการะอย่างยิ่งใหญ่แด่พระองค์
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่พร้อมทั้งพระสงฆ์
หมอบลงแทบพระบาทด้วยเศียรเกล้า
แล้วปรารถนาตำแหน่งนั้น

ความจริงในครั้งนั้น พระมหาวิระพระองค์นั้น
ได้ทรงพยากรณ์กรรมของข้าพเจ้าไว้ว่า
‘บุตรเศรษฐีนี้ได้นิมนต์พระผู้เป็นผู้นำสัตว์โลก’
พร้อมด้วยพระสงฆ์ให้เสวยและฉันตลอด ๗ วัน

เขายังมีดวงตาเหมือนกลีบบัว มีช่วงไหล่เหมือนราชสีห์
มีผิวพรรณดุจทองคำ หมอบอยู่แทบเท้าของเรา
ปรารถนาตำแหน่งอันสูงสุด

ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป
พระศาสดาพระนามว่าโคดม ตามพระโคตร
ทรงสมภพในราชสกุลโศกกากราช จักอุบัติขึ้นในโลก

บุตรเศรษฐีนี้จักได้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ปรากฏโดยชื่อว่าทัฬหะ
‘เป็นภิกษุผู้เลิศฝ่ายภิกษุผู้จัดแจงเสนาสนะตามปรารถนา’

ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น
และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น
ข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้ว
จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ครองเทวสมบัติตลอด ๓๐๐ ชาติ
ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๐๐ ชาติ

และได้เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบุลย์นับชาติไม่ถ้วน
เพราะอานุภาพแห่งกรรมนั้น
ข้าพเจ้าจึงมีความสุขในทุกภพ

ในกัปที่ ๘๑ นับจากกัปนี้ไป
พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ผู้ทรงเป็นผู้นำ
ผู้มีพระเนตรงาม ทรงเห็นแจ้งธรรมทั้งปวงเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว

ข้าพเจ้ามีจิตขัดเคือง ได้กล่าวคู่สาวกของพระพุทธเจ้า
ผู้คงที่พระองค์นั้น ผู้สิ้นอาสวะทั้งปวงแล้ว
ทั้งที่รู้อยู่ว่า ท่านเป็นผู้บริสุทธ

อนึ่ง ข้าพเจ้าจับสลากแล้วถวายข้าวสุกที่หุงด้วยน้ำมัน
แด่พระสาวกทั้งหลายผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
ของพระพุทธเจ้าผู้แก้แค้นกว่านรชนพระองค์นั้นแหละ

ในภทรกัปนี้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของพราหมณ์
ผู้มีพระยศยิ่งใหญ่ พระนามว่ากัสสปะ ตามพระโคตร
ทรงประเสริฐกว่าเจ้าลัทธิทั้งหลาย เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว

พระองค์พร้อมด้วยสาวกประกาศศาสนาให้รุ่งเรือง
ข่มเคียรถผู้หลอกลวงได้แล้ว
ทรงแนะนำเหล่าเวไนยสัตว์ ปรีนิพพานแล้ว

เมื่อพระโลกนาถพร้อมด้วยสาวกปรีนิพพานแล้ว
เมื่อศาสนากำลังจะสิ้นไป เทพและมนุษย์พากันสลดใจ
สยายผม มีน้ำตานองหน้า คร่ำครวญว่า

‘ดวงตาคือพระธรรมจักดับ
เราทั้งหลายจักไม่ได้เห็นท่านผู้มีวัตรดีงาม
จักไม่ได้ฟังพระสัทธรรม นำสังเวชใจ เราทั้งหลายช่างมีบุญน้อย’

ครั้งนั้น พื้นปฐพีทั้งหมดนั้น ทั้งใหญ่ทั้งหนา
ได้ไหว สาครดังจะมีความเศร้าโศก
ส่งเสียงดังกึกก้องอย่างน่าสงสาร

เหล่าอมนุษย์ตกลองอยู่ทั่วทั้ง ๔ ทิศ
อสุนีบาตที่นำสะพริงกลิ้งก็ฟาดลงอยู่โดยรอบ

อุกกาบาตตกจากท้องฟ้า ปรากฏเป็นลำเพลิง
มีควันและเปล่งเพลิงพวยพุ่ง
หมู่สัตว์ร้องครวญครางอย่างน่าสงสาร

ครั้งนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นภิกษุรวม ๗ รูปด้วยกัน
ได้เห็นความอุบาทว์ที่ร้ายแรง

แสดงเหตุถึงความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งศาสนา
จึงเกิดความสังเวชใจ คิดกันว่า

‘เราทั้งหลายเว้นศาสนาไม่ควรจะมีชีวิตอยู่
จึงเข้าไปยังป่าใหญ่แล้ว
บำเพ็ญเพียรตามคำสอนของพระชินสีห์เถิด’

ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้พบภูเขาหินสูงในป่า
จึงไต่บันไดขึ้นไปยังภูเขาภูคนั้นและผลักบันไดให้ตกลง
ครั้งนั้น พระเถระได้ตักเตือนพวกข้าพเจ้าว่า
การอุบัตินั้นแห่งพระพุทธเจ้าหาได้แสนยาก
อีกประการหนึ่ง ศรัทธาที่ได้ไว้ก็หายาก
และศาสนายังเหลืออีกเล็กน้อย

ผู้ที่ปล่อยเวลาให้ผ่านไป จะต้องตกลงไปในสาคร
คือความทุกข์ซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด
เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายควรกระทำความเพียร
ตลอดเวลาที่ศาสนายังดำรงอยู่เถิด

ครั้งนั้น พระเถระนั้นเป็นพระอรหันต์
องค์รองได้เป็นพระอนาคามี
พวกข้าพเจ้าที่เหลือจากนั้น เป็นผู้มึสติลบริสุทธ
ประกอบความเพียร จึงได้ไปเกิดยังเทวโลก

พระเถระองค์ที่ข้ามสงสารไป
ได้ปรินิพพานในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสเพียงองค์เดียว
ข้าพเจ้าทั้งหลาย คือ (๑) ตัวข้าพเจ้า (๒) พระปุกกุสาดิ
(๓) พระสภิกะ (๔) พระพาหิยะ

พระกุมารกัสสปะ เกิดในที่นั้นๆ
อันพระโคดมทรงอนุเคราะห์
จึงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำคือสงสารได้

ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลมัลลกะษัตริย์
ในกรุงกุสินารา เมื่อยังอยู่ในครรภ์นั้นแหละ
มารดาได้สิ้นพระชนม์ เขาช่วยกันยกขึ้นสู่จิตกาธาน

ข้าพเจ้าได้ตกลงมาจากจิตกาธานนั้น
ตกลงไปในกองไม้ จากนั้น จึงปรากฏนามว่าทัพพะ
ด้วยผลแห่งการประพาศิพรหมจรรย์
ข้าพเจ้ามีอายุได้ ๗ ขวบก็หลุดพ้นจากกิเลส
ด้วยผลที่ข้าพเจ้าถวายข้าวสุกที่หุงด้วยน้ำนม
ข้าพเจ้าจึงประกอบด้วยองค์ ๕
เพราะบาปที่ข้าพเจ้ากล่าวต่อพระชินาสพ
จึงถูกคนชั่วจำนวนมากโจท (กล่าวหา)
บัดนี้ ข้าพเจ้าล่วงบุญและบาปทั้ง ๒ แล้ว
ได้บรรลุด้านดีทุกอย่างยิ่ง อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ
ข้าพเจ้าจัดแจงเสนาสนะให้ท่านผู้มีวัตรดีงามทั้งหลายยินดี
พระชินเจ้าทรงพอพระทัยในตำแหน่งเอตทัคคะ
กิเลสทั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว
ภพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว
ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้วอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ
คุณญาซึ่งตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ
การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธเจ้า
เป็นการมาดีแล้วโดยแท้
วิชา ๓ ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วโดยลำดับ
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว
คุณพิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภिता ๔ วิโมกข์ ๘
และอภิญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำได้ทำให้แจ้งแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล^๑

^๑ ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๐๘ - ๑๔๕/๒๕๒ - ๒๕๓.

ประวัติของผู้วิจัย

- ชื่อ : พระสามารถ กนฺตวิโร (พานทอง)
- เกิด : วันจันทร์ที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖
- สถานที่เกิด : ๓๔๐ หมู่ที่ ๑ ต.เกาะจันทร์ อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี ๒๐๒๔๐
- การศึกษา : ประถมศึกษา - โรงเรียนบ้านเขาอำนวยการ สุขบุรี
มัธยมศึกษาตอนปลาย - โรงเรียนพุทธศาสตร์วิทยา (วัดสุทธาวาส)
กรุงเทพมหานคร นักรธรรมชั้นเอก
พุทธศาสตรบัณฑิต (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) เกียรตินิยม
อันดับ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๔๘
พ.ศ. ๒๕๔๖
หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.ว.ค.)
- อุปสมบท : วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖
- สังกัด : วัดท่าสะพาน ต.ท่าสะพาน อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดไทร ๑๒๔ หมู่ที่ ๑ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
๑๑๑๓๐.
โทร. ๐๖ - ๓๒๓- ๘๘๕๗